

Aanvullend en particulier onderwijs

seo economisch onderzoek

Amsterdam, augustus 2019
In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Aanvullend en particulier onderwijs

Onderzoek naar de verschijningsvormen en omvang van
aanvullend en particulier onderwijs en motieven voor deelname

Paul Bisschop, Emina van den Berg en Koen van der Ven (SEO Economisch Onderzoek)
Wendy de Geus en Debbie Kooij (Oberon)

seo economisch onderzoek

Oberon
onderzoek | advies

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winst-oogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2019-64

ISBN 978-90-6733-996-4

Informatie & Disclaimer

SEO Economisch Onderzoek heeft op de verkregen informatie en data geen onderzoek uitgevoerd dat het karakter draagt van een accountantscontrole of due diligence. SEO is niet verantwoordelijk voor fouten of omissies in de verkregen informatie en data.

Copyright © 2019 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit dit rapport mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl

Samenvatting

De omzet van bedrijven die actief zijn op het gebied van aanvullend onderwijs is fors gestegen tussen de kalenderjaren 2015 en 2017. De deelname aan betaalde vormen van aanvullend onderwijs is tussen de schooljaren 2016-2017 en 2018-2019 gelijk gebleven. Aanvullend onderwijs is in het vo meer dan in het po vervlochten met het reguliere onderwijs.

In navolging van het rapport *Licht op schaduwonderwijs* uit 2017 hebben SEO en Oberon vervolgonderzoek gedaan naar de verschijningsvormen en het gebruik van aanvullend onderwijs en de motieven om eraan deel te nemen. De reikwijdte van het onderzoek is verbreed met aanvullend onderwijs in het primair onderwijs en met particulier onderwijs. Voor dit onderzoek zijn enquêtes uitgezet onder ouders, po-scholen en vo-scholen, zijn inventariserende interviews gehouden met aanbieders en basisscholen (zeven) en met vertegenwoordigers van particuliere scholen (achttien) en zijn schoolcasussen (zes) uitgevoerd. De informatie die hieruit voortkwam is aangevuld met omzetcijfers afkomstig van het CBS en leerlingaantallen afkomstig van DUO en de Inspectie van het Onderwijs. De aanpak van het onderzoek is op onderdelen vergelijkbaar met dat in 2017 waardoor conclusies getrokken kunnen worden over ontwikkelingen in deelname aan aanvullend onderwijs in het vo en de uitgaven die ouders doen.

Verschijningsvormen en motieven

Aanvullend onderwijs kent vele verschijningsvormen, die een zekere mate van overlap met elkaar hebben. Grofweg kunnen er zes verschijningsvormen worden onderscheiden: bijles, huiswerkbegeleiding, toets- of examentraining, extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften, studievaardigheidstraining en extra oefenen buiten schooltijd. Extra leerondersteuning is daarbij een ingewikkelde vorm, omdat ondersteuning binnen het reguliere onderwijs, passend onderwijs en aanvullend onderwijs onderling afhankelijk kunnen zijn.

In het po zijn extra oefenen buiten schooltijd, extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften en bijles de meest voorkomende vormen van aanvullend onderwijs. Het extra oefenen gebeurt aan de hand van (online) oefenstof van bijvoorbeeld Squala, TopiaTrainer, Rekentuin, Taalzee, Muiswerk, de Sommenfabriek of Junior Einstein. Zowel het extra oefenen, de extra leerondersteuning en de bijles worden ingezet om extra begeleiding te bieden aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften en om achterstanden weg te werken.

In het vo zijn bijles, huiswerkbegeleiding en examentraining de meest gebruikte vormen van aanvullend onderwijs. Het hoofddoel van bijles is het verbeteren van onvoldoende onderwijsprestaties. Huiswerkbegeleiding heeft daarnaast ook als doel het verbeteren van studieprestaties en het toezicht houden en ondersteuning bieden bij het maken van huiswerk. Ouders die hun kinderen op bijles doen, doen dit vaker omdat zij de onderwijskwaliteit op school tekort vinden schieten dan ouders die hun kinderen op huiswerkbegeleiding doen. Examentraining dient ter voorbereiding op belangrijke toetsen of examens. Een groot deel van de ouders die betalen voor examentraining is van mening dat de school deze ondersteuningsvorm aan iedere leerling zou moeten aanbieden. Tabel S.1 toont de verschillen in type aanbieder, verschijningsvorm en duur van de ondersteuning van de belangrijkste vormen van aanvullend onderwijs in het po en vo.

Tabel S.1 De belangrijkste verschijningsvormen van aanvullend onderwijs en hun meest voorkomende kenmerken op een rij

	Waar, door wie?	Hoe?	Hoe lang?
po			
Extra oefenen buiten schooltijd (<i>betaald</i>)	Thuis, door bedrijf of bekende	Online	Hele schooljaar
Extra oefenen buiten schooltijd (<i>onbetaald</i>)	Thuis, door bekende of school	1-op-1	Hele schooljaar
Extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften (<i>betaald</i>)	Bij bedrijf, door bedrijf	1-op-1	Hele schooljaar
Extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften (<i>onbetaald</i>)	Op school, door school of bedrijf	1-op-1	Hele schooljaar
Bijles (<i>betaald</i>)	Bij bedrijf, door bedrijf	1-op-1	Enkele maanden of hele schooljaar
Bijles (<i>onbetaald</i>)	Op school, door school	1-op-1	Enkele maanden of hele schooljaar
vo			
Bijles (<i>betaald</i>)	Thuis, door bedrijf of bekende	1-op-1	Hele schooljaar of enkele maanden
Bijles (<i>onbetaald</i>)	Op school, door school	1-op-1 of in kleine groepjes	Van enkele keer tot hele schooljaar
Huiswerkbegeleiding (<i>betaald</i>)	Bij bedrijf of op school, door bedrijf	In kleine groepjes	Hele schooljaar of enkele maanden
Huiswerkbegeleiding (<i>onbetaald</i>)	Op school of thuis, door school of bekende	1-op-1 of in kleine groepjes	Hele schooljaar of enkele maanden
Examentraining (<i>betaald</i>)	Bij bedrijf of op school, door bedrijf	In kleine groepjes	Eén of een paar keer
Examentraining (<i>onbetaald</i>)	Op school, door school	In kleine groepjes of 1-op-1	Eén of een paar keer of enkele weken

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Deelname, kosten en omzet

Groep 8-leerlingen maakten in 2018-2019 substantieel gebruik van drie vormen aanvullend onderwijs: oefenen buiten schooltijd, extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften en bijles (Tabel S.2). Een kwart van de groep 8-leerlingen volgde in 2018-2019 aanvullend onderwijs. Ongeveer de helft hiervan deed dit in onbetaalde vorm. In betaalde vorm werd het meeste gebruik gemaakt van bijles (6 procent). 31 procent van de leerlingen in het vo maakte in 2018-2019 gebruik van een vorm van aanvullend onderwijs, 13 procent van een onbetaalde vorm. In het vo was bijles ook de meest gebruikte betaalde vorm. 10 procent van de vo-leerlingen maakte gebruik van een betaalde vorm. Ook voor huiswerkbegeleiding, examentraining en oefenen buiten schooltijd worden regelmatig kosten gemaakt door ouders (respectievelijk 7 procent, 4 procent en 6 procent in het vo).

In vergelijking met 2016-2017 is deelname aan betaalde vormen van aanvullend onderwijs gelijk gebleven. Tabel S.2 suggereert een afname, maar indien rekening wordt gehouden met statistische onzekerheid en verschillen in de vraagstelling tussen de enquête van 2016-2017 en de enquête van 2017-2018 dan is er geen sprake van een afname of toename. De daling van onbetaalde deelname komt waarschijnlijk doordat in de enquête over 2018-2019 de nadruk werd gelegd op aanvullend onderwijs *buiten* schooltijd. In 2016-2017 was dit minder expliciet in de enquête vermeld, waardoor deelname binnen schooltijd mogelijk in de deelnamecijfers is beland. Een andere mogelijke verklaring is dat scholen meer zijn gaan aanbieden binnen het reguliere onderwijs, waardoor deelname aan aanvullend onderwijs (met name onbetaald) is afgenomen.

Tabel S.2 Gebruik van verschillende vormen aanvullend onderwijs

	Groep 8 po 2018-2019		vo 2018-2019		vo 2016-2017	
	betaald	onbetaald	betaald	onbetaald	betaald	onbetaald
Bijles	6%	4%	10%	6%	12%	10%
Huiswerkbegeleiding	1%	2%	7%	5%	8%	8%
Toets-/Examentraining	2%	1%	4%	3%	4%	6%
Extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften	4%	6%	1%	5%	3%	13%
Studievaardigheidstraining	1%	2%	1%	4%	-	-
Oefenen buiten schooltijd	5%	10%	6%	4%	-	-

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Net als de deelname zijn ook de kosten voor aanvullend onderwijs niet significant toe- of afgenomen. In 2018-2019 worden de totale uitgaven voor aanvullend onderwijs bij vo-leerlingen geschat op 142 miljoen tot 207 miljoen euro. Voor po-leerlingen uit groep 8 zijn de geschatte uitgaven 13 miljoen tot 25 miljoen euro.

Een analyse van de omzetten tussen 2015 en 2017 laat wel een beeld zien van een groeiend privaat deel van de markt. Bedrijven die huiswerkbegeleiding, bijles of toets- en examentraining aanbieden hadden in 2015 gezamenlijk een omzet van circa 49 miljoen euro. In 2017 is dit gestegen naar 69 miljoen. Samengevat lijkt het erop dat de markt voor aanvullend onderwijs tot 2017 is gestegen en daarna nagenoeg stabiel is.

De mediane kosten die ouders maken voor aanvullend onderwijs voor leerlingen uit groep 8 zijn het hoogste voor extra leerondersteuning. Ouders die hiervoor betalen, zijn er doorgaans 800 euro per schooljaar aan kwijt. Dat is meer dan voor bijles (575 euro) of oefenen buiten schooltijd (100 euro). In het vo kost huiswerkbegeleiding ouders doorgaans het meest (800 euro per schooljaar). Bijles kost ouders doorgaans 300 euro, examentraining 280 euro en oefenen buiten schooltijd 200 euro.

Betaalde deelname hangt in het po en in het vo samen met het opleidingsniveau van ouders. Hoe hoger opgeleid de ouders, hoe meer gebruik wordt gemaakt van betaalde deelname. Wel is het zo dat onbetaalde vormen van aanvullend onderwijs vaker worden afgenomen door leerlingen met lager opgeleide ouders. In het havo en vwo vindt meer deelname aan betaalde vormen plaats dan in het vmbo. Leerlingen uit de Randstad, met name uit de G4-steden, maken vaker gebruik van aanvullend onderwijs dan leerlingen daarbuiten.

Deelname aan betaald aanvullend onderwijs (met name bijles) hangt samen met de perceptie van ouders over de kwaliteit van het reguliere onderwijs. Ouders die negatiever oordelen over de onderwijskwaliteit, kopen vaker aanvullend onderwijs in voor hun kinderen. Toch is het zo dat 80 tot 90 procent van de ouders die betalen voor aanvullend onderwijs, liever gebruikmaakt van een kosteloos alternatief op de school als dit beschikbaar zou zijn.

Verhouding tot regulier onderwijs

Op po-scholen gebeurt er relatief weinig op het gebied van aanvullend onderwijs. Sommige scholen houden organisaties op het gebied van aanvullend onderwijs buiten de deur omdat ze er principieel op tegen zijn. Toch organiseert 15 procent van de geënquêteerde po-scholen bijles en 20 procent extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften. De ondersteuning is vaak in samenwerking met externe partijen en is erop gericht begeleiding te bieden voor leerlingen die dat vanwege een specifieke onderwijsbehoefte nodig hebben. Po-scholen zijn overwegend positief over de gevolgen van deelname aan aanvullend onderwijs op de eigen lespraktijk. Zeker als de extra ondersteuning gericht wordt op de specifieke behoeften van de leerling, dan levert dat volgens po-scholen betere onderwijsprestaties en meer zelfvertrouwen op.

In het vo is aanvullend onderwijs veel meer vervlochten met het reguliere onderwijs. Tweederde van de vo-scholen biedt huiswerkbegeleiding aan, iets meer dan de helft examentraining en de helft bijles. Bij huiswerkbegeleiding en examentraining is dit het vaakst in samenwerking met een externe partij, waarbij de ouders voor huiswerkbegeleiding het vaakst de kosten zelf dragen. De meest genoemde reden voor samenwerking met een externe partij is het ontlasten van de eigen leraren. Uit de vo-schoolcasussen blijkt dat indien een externe partij eenmaal samenwerkt met een school, de drempel naar het aanbieden van andere diensten op de school klein is. Het kostenaspect is ook een belangrijke overweging; uren van een leraar zijn duurder dan de flexibele inzet van externe partijen.

Een aantal scholen heeft beleid/maatregelen om de behoefte aan betaald aanvullend onderwijs te minimaliseren. Dit doen ze door ernaar te streven zoveel mogelijk maatwerk te leveren en door zelf aanvullend onderwijs aan te bieden. Vo-scholen zijn net als po-scholen overwegend positief over de gevolgen van deelname aan aanvullend onderwijs voor de lespraktijk. De meeste scholen denken dat de schoolprestaties, de motivatie en het zelfvertrouwen van deelnemers toeneemt. Negatieve bijeffecten worden niet genoemd.

Particulier onderwijs

Het particulier onderwijs bestaat uit B2-instellingen, die vo aanbieden en het eindexamen mogen afnemen en B3-instellingen, die po en vo aanbieden en geen examens mogen afnemen of diploma's mogen uitreiken.

Het aantal B2- en B3-instellingen is de afgelopen drie jaar gegroeid, met name B3-instellingen die po aanbieden. Het aantal leerlingen op B2- en B3-instellingen is meegegroeid. Op B2-instellingen zaten in 2013 ongeveer 1.800 leerlingen tot en met 18 jaar, in 2018 waren dit er ongeveer 1.900. Op B3-instellingen zitten minder leerlingen, maar is het aantal wel sterker gegroeid. In 2013 zaten circa 400 leerlingen in de po-leeftijd en 400 leerlingen in de vo-leeftijd op B3-instellingen. In 2018 was dit respectievelijk circa 900 en circa 600 leerlingen.

Particuliere scholen noemen de volgende vier redenen van leerlingen en ouders om te kiezen voor het particulier onderwijs: 1) leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften zoals hoogbegaafde leerlingen of leerlingen met gedragsproblemen dreigen volgens particuliere scholen vast te lopen in het reguliere onderwijs, 2) ouders vinden dat het reguliere onderwijs niet voldoende aansluit bij hun wensen en verwachtingen, onder andere ten aanzien van de klassengrootte, 3) ouders wensen meer vrijheid bij het leren, 4) leerlingen en ouders hebben specifieke wensen ten aanzien van bijvoorbeeld de lestijden.

Inhoud

Samenvatting	i
1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding.....	1
1.2 Onderzoeksvragen	2
1.3 Definitie aanvullend onderwijs.....	3
1.4 Globale onderzoeks aanpak.....	3
1.5 Leeswijzer	4
2 Verschijningsvormen en motieven	5
2.1 Bijles.....	5
2.2 Huiswerkbegeleiding.....	9
2.3 Studievaardigheidstraining.....	12
2.4 Toets-/examentraining.....	12
2.5 Extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften.....	16
2.6 Extra oefenen buiten schooltijd.....	18
2.7 Particulier onderwijs.....	20
3 Deelname, kosten en omzet	23
3.1 Deelname en kosten.....	23
3.2 Omzet.....	37
4 Verhouding tot regulier onderwijs	39
4.1 Samenwerkingen.....	39
4.2 Gevolgen voor de lespraktijk.....	46
5 Samenvattend beeld casussen	51
6 Conclusies	53
Bijlage A Methodologische verantwoording	59
Bijlage B Responsoverzichten	63
Bijlage C Casusbeschrijvingen	67

1 Inleiding

Een nieuw onderzoek naar de omvang van aanvullend onderwijs moet nagaan of er sprake is van een toename of afname in deelname.. De reikwijdte van het vervolgonderzoek is verbreed naar aanvullend onderwijs in het primair onderwijs en naar particulier onderwijs.

1.1 Aanleiding

In 2017 is door Oberon en SEO Economisch Onderzoek een eerste onderzoek verricht naar de omvang van en de motieven voor deelname aan ondersteunende onderwijsvormen onder de noemer ‘schaduwonderwijs’. Via een onderzoek naar bedrijfsomzetten, enquêtes onder scholen in het voortgezet onderwijs (vo) en onder ouders van vo-leerlingen en interviews met aanbieders en scholen is een beeld verkregen van de omvang, motieven en achtergronden van deelname aan huiswerkbegeleiding, bijles, examentraining en andere extra ondersteuningsvormen. Dat was belangrijk, omdat er tot dat moment wel een beeldvorming was over dit fenomeen, maar weinig cijfers. Bovendien waren er in de media, politiek en onder scholen en ouders veel vragen over de toegankelijkheid van schaduwonderwijs en de gevolgen voor kansenongelijkheid.

De minister van OCW heeft het rapport *Licht op schaduwonderwijs*¹ besproken met de Tweede Kamer.² In de reacties kwamen een grote betrokkenheid bij dit onderwerp en de gevolgen voor gelijke kansen in het onderwijs naar voren, alsmede een aantal vervolgvragen. Op een aantal van de vervolgvragen heeft de minister toegezegd deze in een volgend onderzoek mee te nemen. Dit rapport is het resultaat van het vervolgonderzoek en behandelt de vervolgvragen over onder andere de complexe relatie tussen het reguliere onderwijs en de verschillende vormen van schaduwonderwijs en de ontwikkeling in deelname aan huiswerkbegeleiding, bijles en examentraining. De reikwijdte van het vervolgonderzoek is ten opzichte van het onderzoek uit 2017 verbreed naar schaduwonderwijs in het primair onderwijs³ (po) en naar particulier onderwijs.

Het rapport *Licht op schaduwonderwijs* uit 2017 gaf een eerste inzicht in de achtergrond en het gebruik van huiswerkbegeleiding, bijles en examentraining. De term schaduwonderwijs heeft betrekking op het gedeelte van huiswerkbegeleiding, bijles en examentraining dat plaatsvindt bij private externe partijen. De term is in Nederland beladen geraakt en heeft een negatieve bijklank gekregen.⁴ Dit onderzoek is niet alleen gericht op door ouders betaalde extra ondersteuning, maar ook op onbetaalde ondersteuning georganiseerd door scholen, kennissen of organisaties met of zonder winst oogmerk. Daarom houdt dit onderzoek de neutralere en meeromvattende term *aanvullend onderwijs* aan.

---

¹ De Geus, W. & Bisschop, P. (2017). *Licht op schaduwonderwijs*. Onderzoek naar deelname aan en uitgaven voor schaduwonderwijs. Utrecht: Oberon.

² Aanbieding 24 januari 2018, reactie op schriftelijke vragen 27 juni 2018, Algemeen overleg 15 november 2018

³ Het primair onderwijs wordt afgebakend door scholen die regulier basisonderwijs aanbieden (bao), (v)so en sbo zijn buiten beschouwing gelaten.

⁴ In internationale literatuur is de term schaduwonderwijs gangbaar.

1.2 Onderzoeksvragen

Dit onderzoek geeft antwoord op zestien onderzoeksvragen, verdeeld over de thema's (a) verschijningsvormen, (b) ontwikkeling en deelname, (c) relatie met scholen en (d) particulier onderwijs:

a. Verschijningsvormen

1. Welke vormen van aanvullend onderwijs zijn te onderscheiden in het po?

b. Ontwikkeling en deelname

2. Hoe ontwikkelen de omzetten van bedrijven die actief zijn op het gebied van aanvullend onderwijs zich?
3. Hoeveel leerlingen in het po en vo nemen deel aan onbetaald en betaald aanvullend onderwijs en wat is de ontwikkeling daarin?
4. Wat is er te zeggen over de intensiteit (groeps grootte) en duur van het aanvullende onderwijs in po en vo?
5. Wat zijn de motieven voor deelname aan het aanvullend onderwijs in po en vo?
6. Welk beeld hebben ouders van de kwaliteit van het onderwijs op de school van hun kind? Hangt dit samen met hun keuze voor aanvullend onderwijs?
7. Waarom geven ouders de voorkeur aan aanvullend onderwijs dan wel ondersteuning door de school? Welke relatie is er met de ondersteuning die de school daadwerkelijk heeft geboden?
8. Welke omvang hebben vormen van aanvullend onderwijs op po/vo-scholen zelf (al dan niet in nauwe samenwerking met huiswerkinstituten binnen of buiten de school)?

c. Relatie met scholen

9. Wat zijn de kenmerken van scholen waarop relatief veel leerlingen zitten die gebruik maken van aanvullend onderwijs?
10. Zijn er voorbeelden te beschrijven van kansrijke samenwerkingen tussen scholen, ouders en externe aanbieders?
11. Wat is volgens scholen het gevolg van het gebruik van aanvullend onderwijs door leerlingen op de eigen praktijk?
12. Hoe wordt maatwerk op school gerealiseerd via een aanbod aan ondersteunende onderwijsactiviteiten van de school (zowel binnen als buiten lestijd)?
13. In welke mate bestaat er structurele samenwerking tussen de school en een externe aanbieder en hoe krijgt die samenwerking vorm? Op welke wijze communiceert de school met ouders over dit aanbod? Hoe en wanneer gebeurt de doorverwijzing naar de externe aanbieder door de school?

d. Particulier onderwijs

14. Wat is de omvang en groei in de afgelopen vijf jaar van het particulier onderwijs (B3-po, B3-vo en B2)?
15. Hoeveel jaar volgt een leerling gemiddeld onderwijs op een particuliere school?
16. Wat zijn de motieven van leerlingen en ouders om voor een particuliere school te kiezen?

1.3 Definitie aanvullend onderwijs

Een scherp beeld van de omvang van deelname aan aanvullend onderwijs vereist een heldere en afgebakende definitie. De definitie van aanvullend onderwijs luidt in dit onderzoek als volgt:

‘Aanbod van onderwijs buiten schooltijd, door scholen of door andere partijen, met of zonder kosten voor ouders, ondersteunend aan het reguliere onderwijsprogramma.’

Deze definitie kent een viertal criteria. Allereerst gaat het om aanbod buiten de reguliere lestijd. Alle activiteiten die binnen de reguliere lestijd worden gedaan, zoals huiswerkuren binnen het normale lesrooster, vallen buiten de scope van dit onderzoek. Ten tweede wordt het aanbod georganiseerd door scholen of door andere partijen. In principe kan elke partij het aanbod realiseren, dus naast scholen ook externe partijen zonder of met winstoogmerk. Het derde criterium geeft aan dat het aanbod met of zonder kosten voor ouders kan zijn. Daarmee is zowel aanvullend onderwijs waarvoor ouders betalen als aanvullend onderwijs dat gratis wordt aangeboden onderdeel van dit onderzoek. Het vierde criterium geeft aan dat het aanbod ondersteunend moet zijn aan het met succes doorlopen van het reguliere onderwijs. Hierdoor vallen vormen als faalangstreductie- en weerbaarheidstrainingen ook binnen het onderzoek.

Door alleen *aanvullend* onderwijs mee te nemen dat gericht is op het met beter resultaat doorlopen van het reguliere onderwijsprogramma, werkt dit onderzoek met een smallere definitie van aanvullend onderwijs dan de studie ‘Aanvullend onderwijs: leren en ontwikkelen naast de school’ die voortkomt uit de Nationale Wetenschapsagenda. In die studie wordt een drietal functies van aanvullend onderwijs onderscheiden: ondersteunend, verrijkend en vervangend.⁵ Het huidige onderzoek is uitsluitend gericht op wat in de studie van Elffers et al. (2019) wordt geschaard onder aanvullend onderwijs met een ondersteunende functie. Programma’s zoals tweetalig onderwijs en naschoolse betaalde cursussen vallen buiten de scope van dit onderzoek, omdat deze vormen vallen onder de functie ‘verrijkend’. Ook programma’s die delen van het reguliere lesprogramma vervangen, bijvoorbeeld wanneer leerlingen na uitval weer worden klaargestoomd voor het reguliere onderwijs, vallen buiten dit onderzoek.

1.4 Globale onderzoeksaanpak

Dit onderzoek combineert kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden om de onderzoeksvragen zo goed en compleet mogelijk te beantwoorden. Onderstaande stappen bevatten de hoofdelementen van het onderzoek. Bijlage A, B en C beschrijven de onderzoeksopzet, de responsaantallen en de casussen in meer detail.

- Stap 1: inventarisatie aanvullende programma’s po. Via deskresearch en interviews met drie aanbieders van aanvullend onderwijs, drie directeurs van basisscholen en een leerkracht die ook actief is bij een praktijk voor remedial teaching is een beeld verkregen van de verschijningsvormen van aanvullend onderwijs in het po.

---

⁵ Elffers, L., Fukkink, R., Jansen, D., Helms, R., Timmerman, G., Fix, M. & Lusse, M. (2019). Aanvullend onderwijs: leren en ontwikkelen naast de school. Een verkennende schets van het landschap van aanvullend onderwijs in Nederland. Nationale Wetenschapsagenda.

- Stap 2: casussen samenwerking tussen scholen en externe partijen. Er zijn zes casussen geselecteerd waarin scholen samenwerken met externe partijen bij het aanbieden van aanvullend onderwijs. Voor de casussen is telefonisch en *face-to-face* gesproken met betrokkenen zoals schooldirecteuren, leraren, ouders en vertegenwoordigers van de externe partijen.
- Stap 3: marktomvang via Kamer van Koophandel (KvK) en CBS. Net als in 2017 is een lijst met bedrijven die actief zijn op het gebied van aanvullend onderwijs opgesteld en opgestuurd naar het CBS. Het CBS heeft de omzetten van deze bedrijven bij elkaar opgeteld.
- Stap 4: enquête onder scholen. Zowel po- als vo-scholen zijn via e-mail benaderd om een enquête in te vullen over hun samenwerking met externe partijen bij het aanbieden van aanvullend onderwijs.
- Stap 5: enquête onder ouders van vo-leerlingen en po-leerlingen. 20.000 ouders van leerlingen uit het vo en 14.000 ouders van leerlingen uit het po zijn via een brief op hun thuisadres uitgenodigd om een enquête in te vullen waarin gevraagd wordt naar deelname aan aanvullend onderwijs. 4.031 ouders hebben de enquête ingevuld.
- Stap 6: analyse omvang, groei en achtergrond particulier onderwijs. De analyse van de omvang, groei en achtergrond van particulier onderwijs is gedaan op basis van cijfers van DUO en de Inspectie van het Onderwijs en op basis van interviews met 18 vertegenwoordigers op directieniveau van particuliere scholen.

1.5 Leeswijzer

Het rapport start met een hoofdstuk waarin de verschillende verschijningsvormen van aanvullend onderwijs beschreven worden, alsmede de vorm waarin ze plaatsvinden en de motieven van ouders om ervan gebruik te maken. Het hoofdstuk sluit af met een paragraaf over particulier onderwijs. Hoofdstuk 3 vervolgt met een analyse van de deelname aan aanvullend onderwijs in het po en vo en de deelname aan particulier onderwijs. Hierin wordt ook een vergelijking gemaakt met resultaten uit het onderzoek van 2017. Hoofdstuk 4 gaat nader in op de verhouding tussen het reguliere onderwijs en de verschillende vormen van aanvullend onderwijs. Hoofdstuk 5 geeft een samenvattende beschrijving van de bevindingen uit de zes casussen. De conclusies van dit onderzoek komen in de vorm van antwoorden op de onderzoeksvragen terug in hoofdstuk 6. Ten slotte bevat dit rapport drie bijlagen: de methodologische verantwoording, de responsoverzichten en de verslagen van de casussen.

2 Verschijningsvormen en motieven

Aanvullend onderwijs komt in het po voor in de vorm van bijles, studievoorbereidingstraining, toetstraining, remedial teaching en oefenen buiten schooltijd. In het vo worden bijles, huiswerkbegeleiding, studievoorbereidingstraining, examentraining, remedial teaching en oefenen buiten schooltijd onderscheiden.

Onderzoek naar aanvullend onderwijs voor leerlingen in de leeftijd 4 tot 12 jaar (basisschoolleeftijd) is tot nu toe redelijk onontgonnen terrein, in vergelijking met onderzoek naar aanvullend onderwijs bij vo-leerlingen. Om te verkennen welke verschijningsvormen er worden onderscheiden in het po en wat de achtergrond van die verschijningsvormen is, is in dit onderzoek gesproken met drie aanbieders die midden in de markt staan⁶, drie basisscholen en een leerkracht die werkzaam is bij een remedial teaching-praktijk. Uit de interviews en eerder onderzoek worden een aantal verschijningsvormen afgeleid, die elkaar soms overlappen. Het aantal gesprekken (zeven) zorgt ervoor dat het beeld verkennend van aard is, en relatief afhankelijk van het perspectief van de gesproken partijen. Het beeld uit de gesprekken is aangevuld met uitkomsten van de enquête onder ouders over de motieven voor deelname en de wijze waarop verschijningsvormen vormgegeven worden.

Hieronder worden achtereenvolgens bijles, huiswerkbegeleiding, studievoorbereidingstraining, toets-/examentraining, extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften en oefenen buiten schooltijd besproken. Het hoofdstuk sluit af met een paragraaf over particulier onderwijs. Omwille van de leesbaarheid zijn alleen van de belangrijkste vormen van aanvullend onderwijs de motieven en verschijningsvormen in figuren en tabellen opgenomen.

Uit de ouderenquête volgen ook nog enkele andere vormen van aanvullend onderwijs waarvan het gebruik laag is (minder dan 1 procent), waar de mate van ondersteuning aan het reguliere onderwijs onduidelijk is of überhaupt onduidelijk is of de vorm tot aanvullend onderwijs gerekend kan worden. Het gaat dan bijvoorbeeld om typecursussen of situaties waarin ouders met hun kinderen oefenen met het lesmateriaal van de op school gebruikte methode. Deze vormen zijn buiten beschouwing gelaten.

2.1 Bijles

Een eerste verschijningsvorm van aanvullend onderwijs die zowel in het po als vo voorkomt is bijles. Hierin worden leerlingen veelal bijgespijkerd in rekenen en taal (po) of andere vakken (vo). Leerlingen met een leerachterstand proberen volgens aanbieders door bijles weer op niveau te komen. Per aanbieder verschilt het of de bijles wordt georganiseerd op de locatie van de aanbieder of op de school van de leerling.

Volgens een geïnterviewde marktpartij hebben jongens in de po-leeftijd die deelnemen aan bijles vaak een taalachterstand. Begrijpend lezen is in het basisonderwijs zeer belangrijk, ook voor rekenen. Jongens hebben daar over het algemeen meer moeite mee dan meisjes, aldus deze geïnterviewde marktpartij. De financiering van bijles loopt vaak via ouders. De indruk uit de interviews is dat bijles in het po een kleine omvang heeft en ook niet snel groeit. Het onderzoek uit 2017 toonde aan dat bijles in het vo wel relatief veel voorkomt.

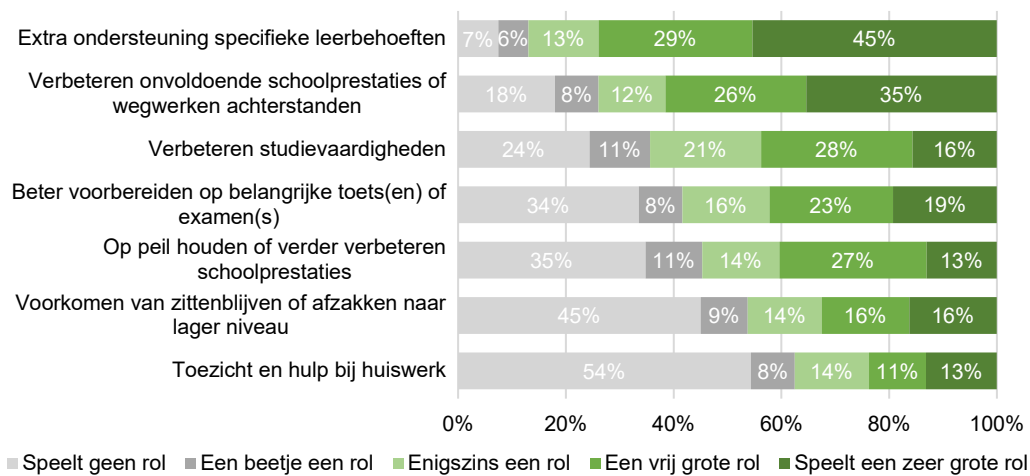
⁶ De drie aanbieders zijn Lyceo, Ssula en After's Cool

Doelen, motieven en vormgeving van bijles in het po

Figuur 2.1 en Figuur 2.2 geven een beeld van respectievelijk de doelen van bijles voor po-leerlingen en de motieven om eraan deel te nemen. In het po wordt bijles doorgaans ingezet om extra ondersteuning te bieden bij specifieke leerbehoeften. 74 procent van de ouders noemt dit als een belangrijk doel van bijles. Ook dient de bijles vaak (60 procent) om achterstanden weg te werken of onvoldoende schoolprestaties te verbeteren. Voor 40 procent van de ouders is het op peil houden of verder verbeteren van de schoolprestaties, zonder dat er sprake is van onvoldoende prestaties, een belangrijke reden voor bijles.

Figuur 2.1 Bijles in het po dient vaak om achterstanden weg te werken of extra ondersteuning te bieden bij specifieke leerbehoeften

Doelen (betaalde en onbetaalde) bijles po (n=160)

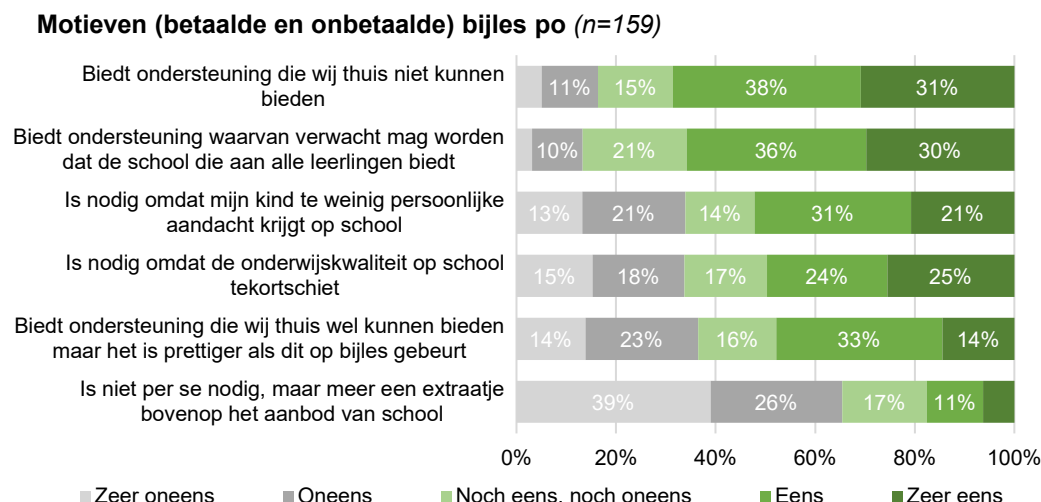

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Twee derde van de ouders met kinderen in de po-leeftijd op bijles, is van mening dat de school die bijlesondersteuning aan alle leerlingen zou moeten aanbieden. Ongeveer de helft van deze ouders is van mening dat de onderwijskwaliteit op school tekort schiet en bijles daarom nodig is. Een ongeveer even grote groep ouders vindt dat hun kind op school te weinig individuele aandacht krijgt en compenseren dat met bijles. Weinig ouders zien de bijles als extraatje bovenop het aanbod van de school.

Figuur 2.2 De helft van de ouders wiens kinderen in de po-leeftijd bijles volgen vindt dat het nodig is omdat de kwaliteit op school tekortschiet

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Tabel 2.1 laat zien dat er in het po een groot verschil is tussen betaalde en onbetaalde bijles. Betaalde bijles vindt nauwelijks plaats op school, is doorgaans 1-op-1 en wordt van enkele maanden tot een heel schooljaar gevolgd. Onbetaalde bijles vindt doorgaans plaats op school, 1-op-1 of in kleine groepjes en wordt vaker dan betaalde bijles enkele keren of enkele weken gevolgd.

Tabel 2.1 Bijles in het po is vaak 1-op-1 en wordt gedurende het hele schooljaar gevolgd

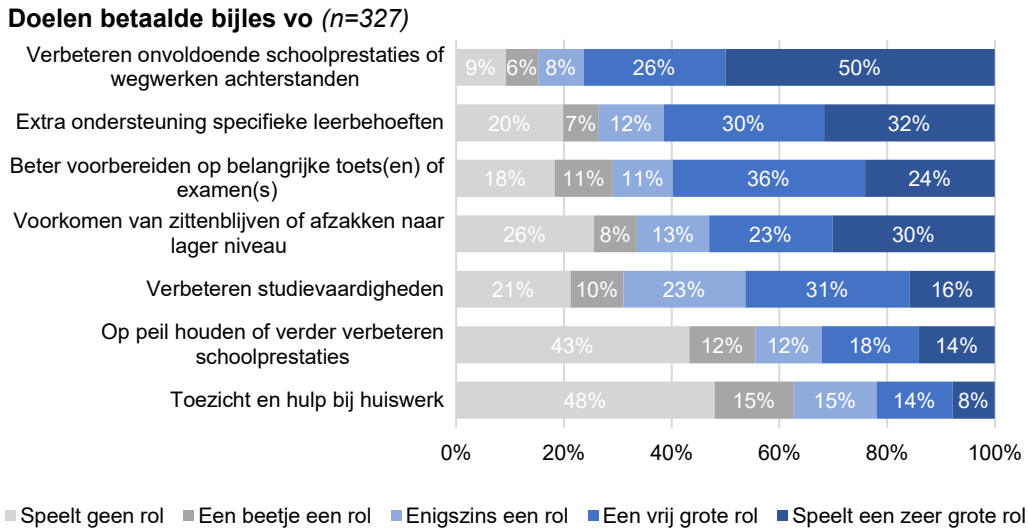
Waar vindt het plaats?	Eigen school	Andere school	Bedrijf	Leerling thuis	Huis van een ander	Online	Totaal
Betaald	6%	1%	42%	24%	27%	1%	100%
Onbetaald	60%	3%	8%	16%	9%	4%	100%
In welke vorm wordt het georganiseerd?	1-op-1	Groep <15	Groep ≥15	Online			Totaal
Betaald	85%	13%	1%	1%			100%
Onbetaald	72%	22%	4%	2%			100%
Hoe lang is eraan deelgenomen?	Eén of paar keer	Enkele weken	Enkele maanden	Hele schooljaar			Totaal
Betaald	1%	6%	35%	58%			100%
Onbetaald	13%	14%	25%	48%			100%

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Doelen, motieven en vormgeving van bijles in het vo

Net als in het po dient betaalde bijles in het vo volgens ouders met name om onvoldoende schoolprestaties bij hun kinderen te verbeteren of achterstanden weg te werken, zie Figuur 2.3. Circa drie kwart van de ouders wier kind op bijles zit noemt dit als een belangrijk doel. Voor een kleinere groep ouders (32 procent) is het op peil houden of verder verbeteren van schoolprestaties een doel van de betaalde bijles van hun kind. Vaker dan in het po (32 procent) is in het vo (53 procent) het voorkomen van zittenblijven of afzakken naar een lager niveau een expliciet doel van de betaalde bijles. Juist minder vaak dan in het po is in het vo het doel van bijles het bieden van extra ondersteuning voor specifieke leerbehoeften van het kind (74 procent in po en 62 procent in vo).

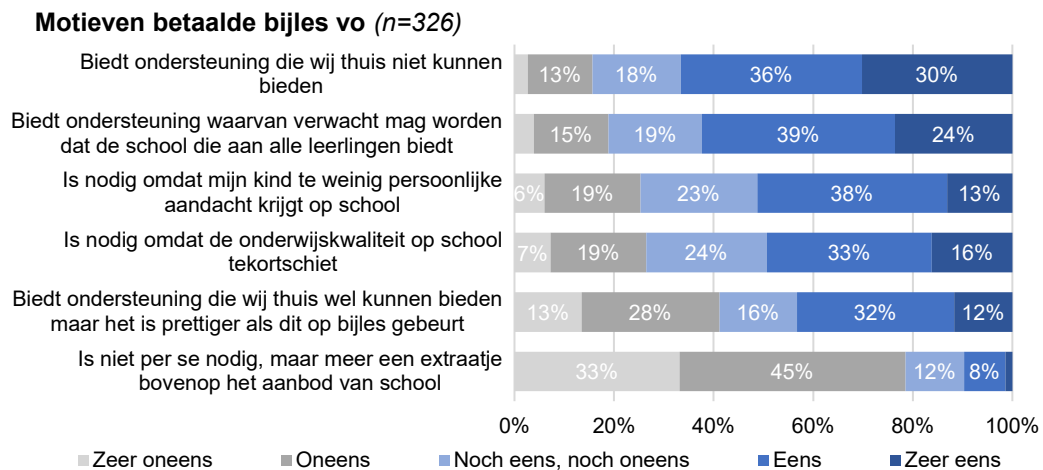
Figuur 2.3 Bijles in het vo wordt vaak gevolgd om onvoldoende schoolprestaties te verbeteren of achterstanden weg te werken

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Figuur 2.4 laat zien dat betaalde bijles ondersteuning biedt die volgens twee derde van de ouders thuis niet geboden kan worden. Ook vinden veel ouders (63 procent) dat de betaalde bijles ondersteuning biedt die de school eigenlijk aan alle leerlingen zou moeten bieden. Iets minder dan de helft van de ouders met kinderen op betaalde bijles vindt dat de onderwijskwaliteit tekort schiet en dat hun kind op school te weinig individuele aandacht krijgt.

Figuur 2.4 Bijles biedt ondersteuning die veel ouders thuis niet kunnen bieden

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Bijles in het vo vindt vaak plaats op de eigen school, thuis of bij iemand anders thuis, zo blijkt uit Tabel 2.2. Betaalde vormen van bijles zijn minder vaak op school en vaker thuis of bij een bedrijf. In de meeste gevallen is de bijles 1-op-1 (77 procent). Dat gaat vooral op als de bijles betaald is. Betaalde bijles wordt langer gevolgd dan onbetaalde bijles. 38 procent van de betaalde bijles duurt een heel schooljaar, tegen 28 procent van de onbetaalde bijles.

Tabel 2.2 Bijles in het vo: veelal 1-op-1 en gedurende langere tijd

Waar vindt het plaats?	Eigen school	Andere school	Bedrijf	Leerling thuis	Huis van een ander	Online	Totaal
Betaald	17%	1%	21%	34%	25%	1%	100%
Onbetaald	65%	0%	6%	16%	12%	1%	100%
In welke vorm wordt het georganiseerd?	1-op-1	Groep <15	Groep ≥15	Online			Totaal
Betaald	89%	10%	0%	1%			100%
Onbetaald	54%	38%	7%	1%			100%
Hoe lang is eraan deelgenomen?	Eén of paar keer	Enkele weken	Enkele maanden	Hele schooljaar			Totaal
Betaald	11%	16%	35%	38%			100%
Onbetaald	25%	27%	19%	28%			100%

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

2.2 Huiswerkbegeleiding

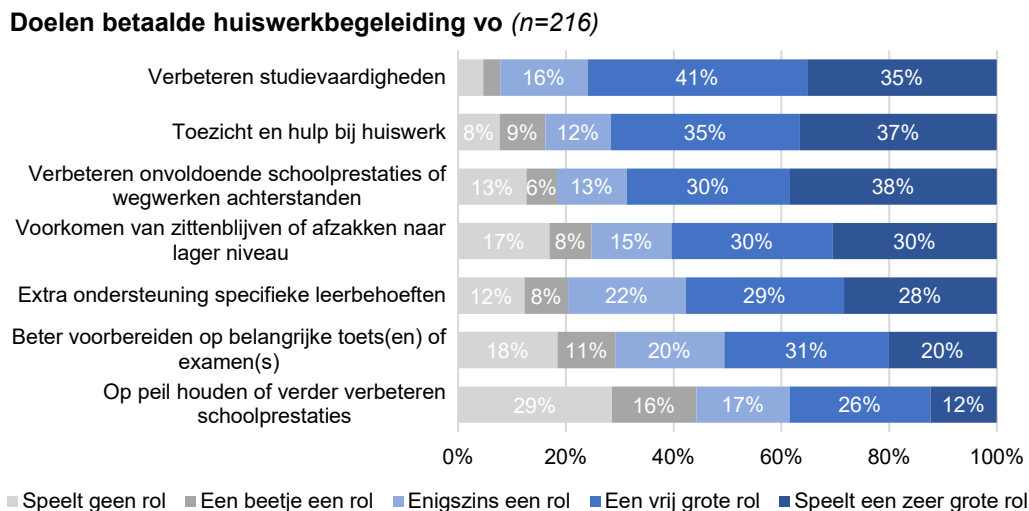
Huiswerkbegeleiding vindt bijna uitsluitend plaats in het vo, in het po wordt weinig huiswerk meegegeven.⁷ Leerlingen gaan bij huiswerkbegeleiding onder begeleiding aan de slag met het huiswerk van de vakken die aandacht verdienen. Soms wordt daarnaast ook aandacht besteed aan studievaardigheden.

De doelstelling van betaalde huiswerkbegeleiding is meestal het verbeteren van studievaardigheden (76 procent), toezicht en hulp bij huiswerk (72 procent) of het verbeteren van onvoldoende schoolprestaties (68 procent); zie Figuur 2.5. Ook het voorkomen van zittenblijven (60 procent) en extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften (57 procent) spelen voor veel ouders een vrij of zeer grote rol bij het inschakelen van huiswerkbegeleiding.

Weinig ouders doen hun kind op huiswerkbegeleiding als dat niet per se nodig is (Figuur 2.6). Huiswerkbegeleiding is in vergelijking met bijles volgens ouders minder vaak nodig omdat de school tekortschiet of omdat hun kind onvoldoende persoonlijke aandacht krijgt op school. Meer dan de helft van de ouders geeft aan dat de huiswerkbegeleiding ondersteuning biedt die thuis niet geboden kan worden (56 procent). Ook een grote groep ouders (57 procent) geeft aan de ondersteuning thuis wel te kunnen bieden, maar het prettiger te vinden dat de ondersteuning op de huiswerkbegeleiding gebeurt.

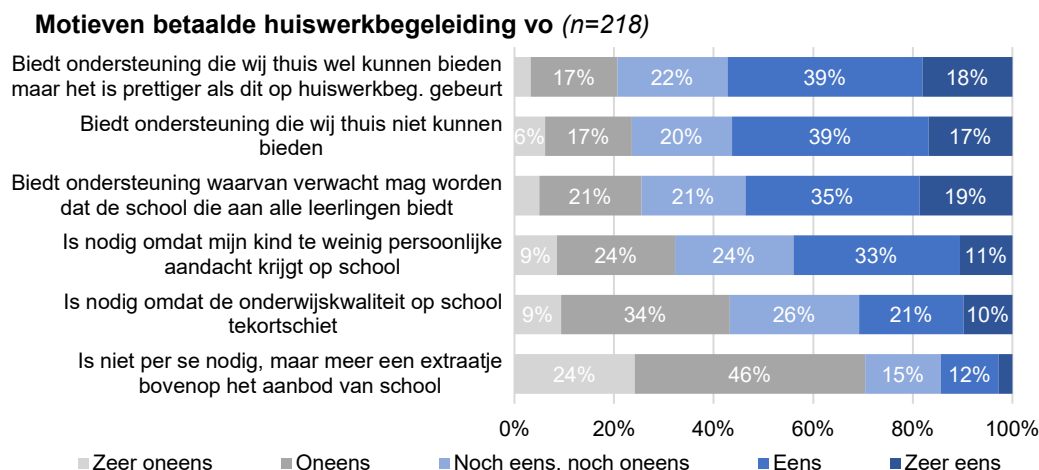
⁷ Vanwege het kleine aantal po-leerlingen dat deelneemt aan huiswerkbegeleiding zijn cijfers over de doelen, motieven en vormgeving hier achterwege gelaten.

Figuur 2.5 Het verbeteren van studievaardigheden is volgens ouders één van de hoofddoelen van huiswerkbegeleiding in het vo

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Figuur 2.6 Ruim de helft van de ouders met een kind op huiswerkbegeleiding vindt dat de school deze ondersteuning zou moeten bieden aan iedere leerling

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Tabel 2.3 laat zien dat huiswerkbegeleiding volgens ouders relatief vaak op de eigen school plaatsvindt, vooral onbetaalde huiswerkbegeleiding. Betaalde vormen vinden relatief vaak plaats bij een bedrijf. In vergelijking met bijles is huiswerkbegeleiding minder vaak thuis als het een betaalde vorm betreft. Veel huiswerkbegeleiding (44 procent) dat op school plaatsvindt wordt georganiseerd door een externe partij. Huiswerkbegeleiding is doorgaans georganiseerd in kleine klasjes van minder dan 15 personen en een groot deel van de leerlingen volgen het gedurende enkele maanden of het gehele schooljaar.

Afgaande op de enquête lijken ouders wier kind op huiswerkbegeleiding op de eigen school zit wekelijks meer tijd te besteden aan het begeleiden van het schoolwerk van hun kind dan ouders wier kind op huiswerkbegeleiding bij een huiswerkinstituut zit. Huiswerkbegeleiding bij een huiswerkinstituut lijkt daardoor meer een substituuat voor ouderlijk toezicht thuis te zijn dan huiswerkbegeleiding op school.

Tabel 2.3 Huiswerkbegeleiding in het vo: veel op de eigen school in kleine groepjes

Waar vindt het plaats?	Eigen school	Andere school	Bedrijf	Leerling thuis	Huis van een ander	Online	Totaal
Betaald	33%	2%	42%	12%	10%	0%	100%
Onbetaald	58%	1%	5%	31%	5%	1%	100%
In welke vorm wordt het georganiseerd?	1-op-1	Groep <15	Groep ≥15	Online			Totaal
Betaald	28%	62%	10%	1%			100%
Onbetaald	50%	41%	8%	1%			100%
Hoe lang is eraan deelgenomen?	Eén of paar keer	Enkele weken	Enkele maanden	Hele schooljaar			Totaal
Betaald	3%	10%	37%	50%			100%
Onbetaald	11%	16%	32%	42%			100%

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Box 2.1 Twee portretten van ouders die huiswerkbegeleiding en bijles inkopen (vo)

Ouder 1

“Mijn zoon zit in 2 havo/vwo en krijgt huiswerkbegeleiding voor huiswerk van alle vakken. Dit is in samenspraak met school gegaan. Hij is redelijk slim en hoefde op het basisonderwijs niets te doen. Het eerste jaar in havo/vwo gaat op kennis basisonderwijs en in het tweede jaar moeten ze gaan werken en lopen ze vast. Hij wil graag studeren en wil naar vwo. Als je in eerste drie maanden slechte cijfers haalt tellen die het hele jaar mee en zakt op een gegeven moment de moed in de schoenen.

De coach is vanaf begin december uit de running geweest. Op het moment dat er ingegrepen had moeten worden door de school was er niemand. De school werkt niet meer met 10-minuten gesprekken met docenten maar als ouder heb je één aanspreekpunt en dat is de coach. Daar heb je een paar keer per jaar een gesprek van een half uur mee en dat bevalt ontzettend goed, maar als die persoon er niet is loopt het in de soep. Er is geen direct contact met docenten mogelijk.

De school is een Daltonschool waarbij je je in kan schrijven voor extra maatwerkuren. Er is een maatwerkuur ‘leren leren’ maar dat zit eigenlijk altijd vol. Dus daar schiet de school eigenlijk tekort in, er is meer vraag dan aanbod. En dan is de coach er niet om er bovenop te zitten, dus dat gaat mis.

De huiswerkbegeleiding kost veel geld. Het kost mij tot nu toe al 1.200 euro. Voor de achterstanden wiskunde heb ik in een gesprek met de coach om een taak gevraagd, die mijn zoon met hulp van een bekende thuis kon doen. Het heeft zés weken geduurd voor we antwoord hadden. Ondertussen ben ik naar een externe aanbieder gegaan en krijgt mijn zoon twee keer per week een uur bijles, maar dit hoort de school volgens mij te doen. De externe aanbieder bestaat bij het feit dat de school zaken laat liggen. De school moet wel oppassen dat het geen vrijbrief wordt voor de school, dat waar zij falen dat externe aanbieders dat maar op moeten lossen en dat ouders daar veel geld aan moeten betalen.”

Ouder 2

“Mijn zoon zit in 2 havo en krijgt vanaf januari drie dagen in de week huiswerkbegeleiding. Dit is omdat hij zijn huiswerk niet kan plannen en de resultaten daardoor slecht zijn. In de les doet hij ook niet veel en de leraar heeft dat niet in de gaten. In mijn tijd zou dat niet gebeuren dat een leraar niet merkt dat je niets opsteekt. Die kan erachter komen door vragen te stellen. En het is aan de cijfers ook te zien. Het interesseert de school niet. Ze hebben niet opgemerkt dat hij moeite heeft met wiskunde.”

De ouder begeleidt nu zelf zijn zoon bij wiskunde en ziet dat hij in de les niets opschrijft. In de les mogen vragen gesteld worden maar volgens de zoon wordt er niet uitgelegd. “Op deze manier steekt mijn zoon niets op. Ik koop nu huiswerkbegeleiding in, maar eigenlijk heb je daar de school voor.” Het is volgens de ouders een beetje jongens-eigen om niet in de elektronische leeromgeving te kijken, die moeten beter dan meisjes bij de les gehouden worden. “Ik ben al lang blij dat hij weet waar

het proefwerk over gaat.” Bij huiswerkbegeleiding moet verplicht huiswerk gemaakt worden en dan word je wel bij de les gehouden.

2.3 Studievaardigheidstraining

Onder de noemer ‘leren leren’ en ‘brugklastraining’ organiseren een aantal marktpartijen studievaardigheidstrainingen. Ook zijn er non-profitorganisaties die overstapbegeleiding bieden, bijvoorbeeld Coach4u. Basisschoolleerlingen worden daarmee voorbereid op het vo, waar verwacht wordt dat ze veel zelfstandiger kunnen leren. Ook in het vo bestaan studievaardigheidstrainingen. Leerlingen leren binnen dergelijke trainingen handige leerstrategieën en studievaardigheden. Studievaardigheidstraining maakt soms onderdeel uit van huiswerkbegeleiding.⁸

Binnen de brugklastrainingen wordt soms ook aandacht besteed aan de vakken rekenen, taal of Engels, zodat leerlingen beter beslagen ten ijs komen op de middelbare school. Daarmee is er sprake van enige overlap tussen bijles en studievaardigheidstraining. Volgens de geïnterviewde externe aanbieders zijn scholen goed in het overbrengen van kennis, maar ontbreekt daarbij soms de kennis van leerstrategieën. Aanbieders van studievaardigheidstrainingen zijn volgens deze externe partijen beter dan scholen toegerust om maatwerk en individuele aandacht te bieden en zijn meer dan scholen coachend van aard. Volgens hen zijn de deelnemers niet per se leerlingen met een leerachterstand, maar veelal leerlingen van wie de ouders willen dat hun overgang van po naar vo zo soepel mogelijk verloopt en in de gelegenheid en/of bereid zijn om daar geld aan uit te geven.

Uit de enquête onder ouders blijkt dat ouders hun kinderen op studievaardigheidstraining doen om studievaardigheden te verbeteren (80 procent po; 83 procent vo) en/of om extra ondersteuning te bieden bij specifieke leerbehoeften (68 procent po; 70 procent vo).⁹ In het vo speelt ook nog mee dat ouders ermee willen voorkomen dat hun kind blijft zitten of afstroomt naar een lager niveau. Circa 60 procent van de ouders in het po en vo met een kind op studievaardigheidstraining vindt dat het nodig is omdat de school hun kind te weinig persoonlijke aandacht geeft.

Studievaardigheidstraining is een vorm die relatief vaak bij een bedrijf plaatsvindt. Bij betaalde studievaardigheidstraining is dat in twee derde van de gevallen. Het betreft relatief vaak kleine bedrijven met één werknemer en 1-op-1 begeleiding of begeleiding in kleine groepjes. De trainingen vindt doorgaans gedurende enkele weken tot enkele maanden plaats.

2.4 Toets-/examenstraining

Binnen toets- of examenstrainingen worden leerlingen in het po en vo klaargestoomd om met meer zelfvertrouwen toetsen of examens te maken. In de trainingen wordt de lesstof herhaald om deze beter onder de knie te krijgen. Ze oefenen met de vraagstelling en met het herkennen van valkuilen daarin en werken aan hun werkhouding en concentratie. Scholen houden zich volgens externe aanbieders meer bezig met methoden en de oefenstof die daarbij hoort, maar die sluit vaak minder goed aan bij centrale tussen- en eindtoetsen. Een geïnterviewde externe partij heeft de indruk dat deze vorm van aanvullend onderwijs in het po toeneemt. Dit komt, zo stelt deze partij, door het grote belang van de eindtoets bij het schooladvies. Binnen toetsstrainingen is vaak ook aandacht

⁸ De studievaardigheidstrainingen worden door marktpartijen zelf georganiseerd. Soms dragen de po-vo doorstroomsubsidies vanuit het ministerie van OCW bij aan de financiering ervan.

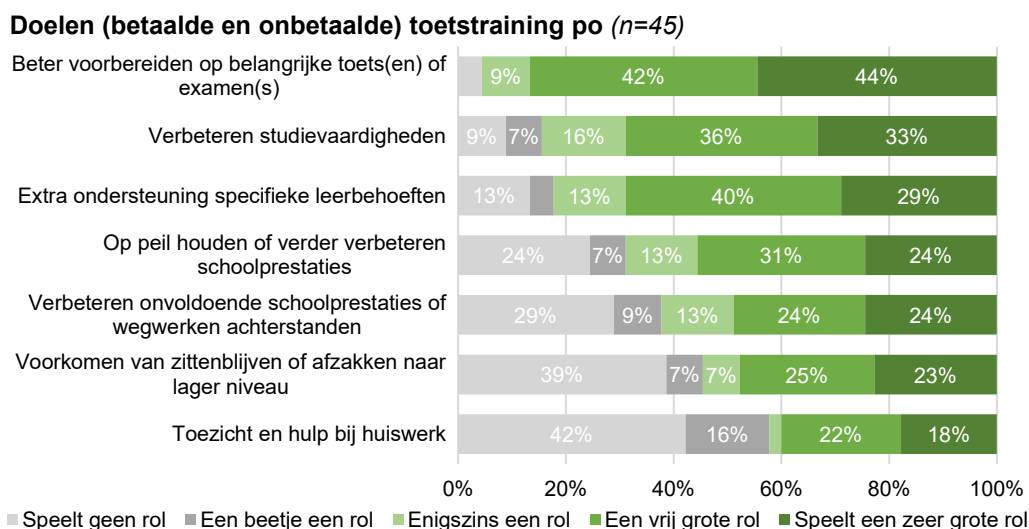
⁹ Omwille van de leesbaarheid en omdat studievaardigheidstraining naar verhouding een minder voorkomende vorm is van aanvullend onderwijs, zijn hier figuren en tabellen achterwege gelaten.

voor zaken als zelfvertrouwen en faalangst. Daardoor is er overlap met faalangst- en weerbaarheidstrainingen. In het vo is deze vorm van aanvullend onderwijs populair bij examenkandidaten.

Doelen, motieven en vormgeving van toetstraining in het po

Figuur 2.7 laat zien dat het primaire doel van toetstrainingen in het po voor ouders (logischerwijs) het klaarstomen voor belangrijke toetsen is (86 procent). Maar ook extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften (69 procent) en het verbeteren van studievvaardigheden (69 procent) worden genoemd als belangrijke doelen van toetstraining.

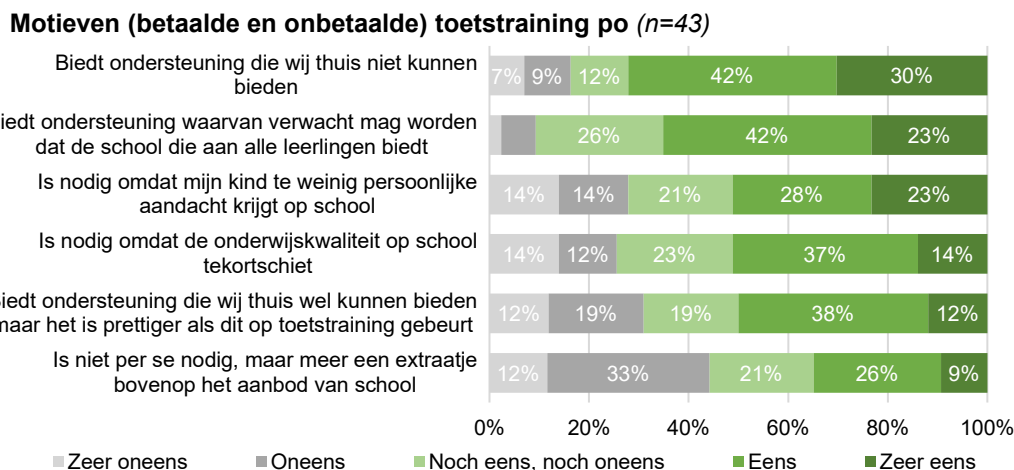
Figuur 2.7 Extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften en het verbeteren van studievvaardigheden zijn belangrijke nevendoele van toetstraining in het po

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Ouders zien toetstraining doorgaans als een vorm van ondersteuning die ze thuis niet kunnen bieden en waarvan ze zouden verwachten dat de school dit organiseert voor alle leerlingen (Figuur 2.8). De helft van de ouders met kinderen op toetstraining vindt dat de school tekortschiet in de onderwijskwaliteit.

Figuur 2.8 Twee derde van de ouders met kinderen op toetstraining vindt dat school deze ondersteuning voor alle leerlingen zou moeten organiseren

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Uit Tabel 2.4 volgt dat toetstraining in het po op verschillende plekken plaatsvindt. Ook wordt toetstraining in het po regelmatig online gevolgd. Betaalde toetstraining is vaak bij een locatie van een bedrijf, onbetaalde toetstraining op de eigen school. De betaalde toetstraining is vaker dan onbetaalde toetstraining in kleine groepjes. Onbetaalde toetstraining gebeurt volgens ouders vaak gedurende het gehele schooljaar.

Tabel 2.4 Toetstraining in het po gebeurt soms ook online

Waar vindt het plaats?	Eigen school	Andere school	Bedrijf	Leerling thuis	Huis van een ander	Online	Totaal
Betaald	2%	2%	53%	21%	7%	14%	100%
Onbetaald	41%	4%	4%	19%	19%	15%	100%
In welke vorm wordt het georganiseerd?	1-op-1	Groep <15	Groep ≥15	Online			Totaal
Betaald	49%	28%	5%	19%			100%
Onbetaald	56%	11%	11%	22%			100%
Hoe lang is eraan deelgenomen?	Eén of paar keer	Enkele weken	Enkele maanden	Hele schooljaar			Totaal
Betaald	19%	19%	42%	21%			100%
Onbetaald	26%	15%	19%	41%			100%

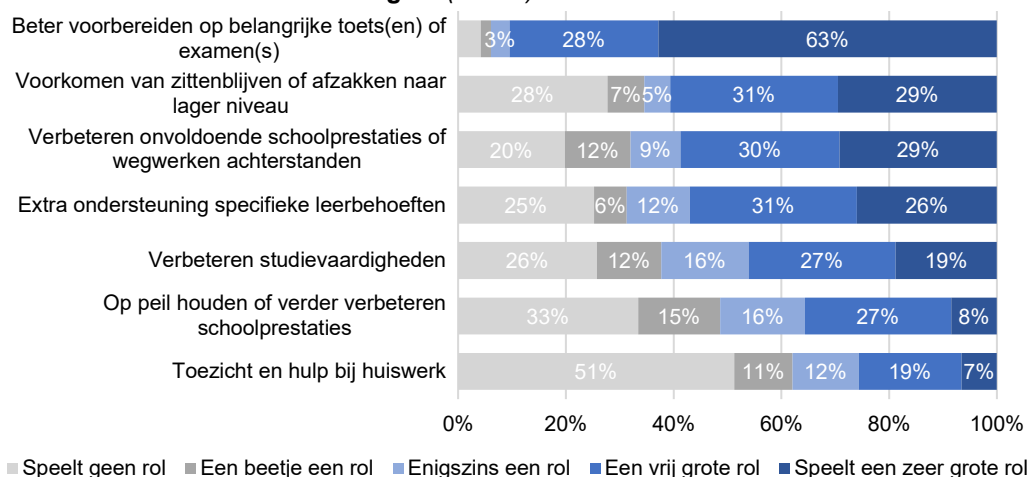
Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Doelen, motieven en vormgeving van examentraining in het vo

De motieven om aan betaalde examentraining in het vo deel te nemen zijn gelijk aan die om aan toetstraining in het po deel te nemen (zie Figuur 2.9). Het belangrijkste doel is de voorbereiding op het centrale examen. Maar daarnaast dient de examentraining voor veel ouders en leerlingen voor extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften (57 procent) en het verbeteren van studievaardigheden (46 procent). Bovendien antwoordt meer dan de helft van de ouders met kinderen op examentraining dat daarmee onvoldoende schoolprestaties worden verbeterd (59 procent) en is het ter voorkoming van het zittenblijven of afzakken naar een lager niveau (60 procent).

Figuur 2.9 Veruit het belangrijkste doel van examentraining is de voorbereiding op belangrijke examens

Doelen betaalde examentraining vo (n=105)

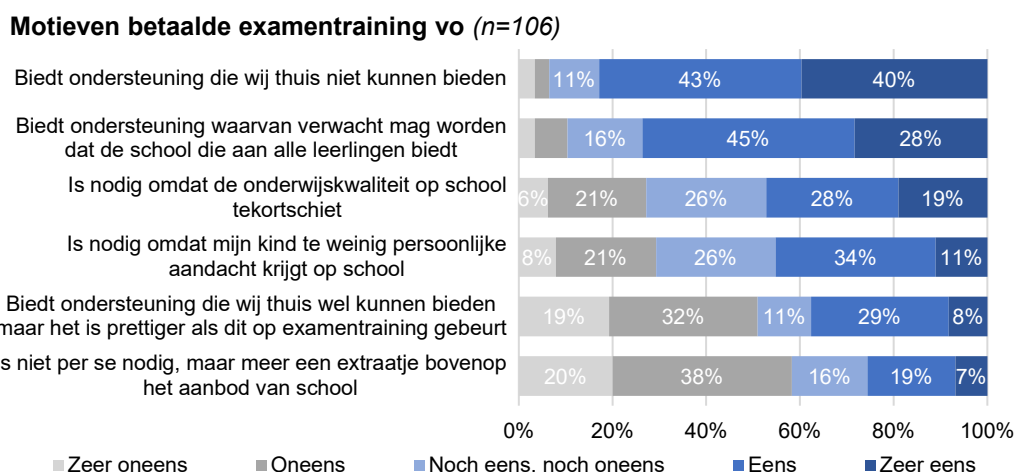

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Veel ouders met kinderen op betaalde examentraining (73 procent) zijn van mening dat de school deze vorm van ondersteuning zou moeten bieden (Figuur 2.10). In Hoofdstuk 4 wordt duidelijk dat veel scholen dit naar eigen zeggen ook doen. Iets minder dan de helft van deze ouders (47 procent) vindt dat betaalde examentraining nodig is omdat de onderwijskwaliteit tekort schiet. De betaalde examentraining biedt volgens 83 procent van de ouders ondersteuning die thuis niet geboden kan worden.

Figuur 2.10 Veel ouders vinden dat de school de ondersteuning van examentraining moet bieden

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Examentraining vindt betaald en onbetaald plaats. Onbetaald is dit in veel gevallen op de eigen school, zie Tabel 2.5. De betaalde vorm soms ook, maar ook vaak bij een locatie van een bedrijf. Regelmatig komt het voor dat examentrainingen op de eigen school georganiseerd worden door een externe partij. Uit de enquête blijkt dat ongeveer een kwart van de examentraining die op school plaatsvindt, worden georganiseerd door een externe partij. Meestal wordt gewerkt in groepjes van kleiner dan vijftien. Opvallend is dat de onbetaalde vormen van examentraining vaker 1-op-1 zijn. Onbetaalde vormen van examentraining duren doorgaans langer dan betaalde vormen.

Tabel 2.5 Onbetaalde examentraining in het vo vindt vaak plaats op de eigen school

Waar vindt het plaats?	Eigen school	Andere school	Bedrijf	Leerling thuis	Huis van een ander	Online	Totaal
Betaald	29%	22%	33%	10%	4%	2%	100%
Onbetaald	74%	0%	4%	14%	6%	3%	100%
In welke vorm wordt het georganiseerd?	1-op-1	Groep <15	Groep ≥15	Online			Totaal
Betaald	17%	67%	11%	4%			100%
Onbetaald	30%	48%	16%	6%			100%
Hoe lang is eraan deelgenomen?	Eén of paar keer	Enkele weken	Enkele maanden	Hele schooljaar			Totaal
Betaald	72%	16%	8%	5%			100%
Onbetaald	43%	30%	11%	17%			100%

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

2.5 Extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften

Leerlingen met specifieke leerbehoeften hebben soms extra ondersteuning nodig bovenop het reguliere aanbod van school. Dat is bijvoorbeeld het geval bij faalangst, concentratiestoornissen, dyslexie, dyscalculie, gedragsproblemen of hoogbegaafdheid. Vaak kan de school deze extra ondersteuning vormgeven binnen het reguliere aanbod, in het kader van passend onderwijs. Maar soms biedt de school de ondersteuning buiten reguliere schooltijden betaald of onbetaald aan. Dan zijn er nog situaties waarin ouders buiten de school om extra leerondersteuning inschakelen. Extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften binnen het reguliere onderwijs, passend onderwijs en extra ondersteuning buiten het reguliere onderwijs om lopen soms door elkaar heen. Daardoor is het ingewikkeld om deze vorm van aanvullend onderwijs duidelijk af te bakenen.

Faalangst-/weerbaarheidstrainingen

In deze vorm van aanvullend onderwijs ligt de focus primair op het vergroten van het zelfvertrouwen en de weerbaarheid. Soms zitten deze aspecten verweven in andere vormen van aanvullend onderwijs, zoals in toetstraining (zie boven). Binnen de faalangst- en weerbaarheidstrainingen kan andersom ook aandacht worden besteed aan toets-/examentraining. Dit is dus een vorm van aanvullend onderwijs die niet op zichzelf staat en overlapt met andere verschijningsvormen in het po en vo. Volgens één van de basisscholen waarmee is gesproken, is de *personal coach* sterk in opkomst. Dit is een vorm van 1-op-1 begeleiding die ook elementen van weerbaarheidstraining en ondersteuning bij gedragsregulatie kan bevatten en in die zin aanvullend is bij het volgen van het regulier onderwijs.

Remedial teaching

Aanvullend onderwijs in de vorm van remedial teaching speelt meer in het po dan in het vo (zie Hoofdstuk 3 over deelname). Remedial teaching is extra uitleg en hulp voor leerlingen met leerproblemen of gedragsstoornissen. Het vindt doorgaans plaats binnen de school en onder lestijd. Maar ook buiten lestijd wordt extra ondersteuning aangeboden, al dan niet tegen betaling. Leerlingen die een leerprobleem hebben, maar daarvoor niet gediagnosticeerd zijn maken daar bijvoorbeeld gebruik van. Zo ook leerlingen die niet direct geholpen kunnen worden vanwege wachtlijsten. Een geïnterviewde marktpartij denkt dat deze vorm groeiende is, mede door passend onderwijs. Door passend onderwijs zijn volgens deze marktpartij klassen meer divers geworden met meer leerlingen van verschillende leerniveaus in één klas, waardoor er minder individuele aandacht is voor kinderen met lichte leerproblematiek. Ook kan het per samenwerkingsverband verschillen welke ondersteuningsvormen gratis beschikbaar zijn bij scholen. Ouders die het zich financieel kunnen veroorloven, schakelen een remedial teacher of andere ondersteuning in buiten de school om, soms in samenspraak met de school maar soms ook niet. Maar ook scholen kloppen volgens een externe partij vaker aan bij externe bureaus die remedial teachers en andere begeleiding leveren.

Door een school is aangegeven dat hoogopgeleide ouders van leerlingen ook steeds vaker zelf hun kind bij een externe partij laten testen op dyslexie of intelligentie om vervolgens van de school een speciale behandeling te vragen. Over de kwaliteit van deze externe testen bestaan bij de school soms twijfels.

Onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen

Veel scholen bieden extra ondersteuning voor leerlingen die meer- of hoogbegaafd zijn. Dat gebeurt bijvoorbeeld in plusklassen, waarin (hoog)begaafde leerlingen met gelijkbegaafden in de klas zitten en aangepast onderwijs krijgen. Dit kan zowel binnen als buiten schooltijd zijn. Box 2.2 geeft een voorbeeld van ondersteuning aan (hoog)begaafde leerlingen.

Box 2.2   Ondersteuning aan begaafde leerlingen volgens een geïnterviewde leerkracht

Een geïnterviewde leerkracht merkt dat de ondersteuning voor begaafde leerlingen binnen haar school tekort schiet, omdat leerkrachten zich vaker richten op de zwakke(re) leerlingen. “Deze leerkrachten houden nog erg vast aan ‘de methode’ en vinden het heel moeilijk om voor de plusleerlingen te compacten en te verrijken en andere manieren van verwerking aan te bieden of andere soorten vragen te stellen. Ook is er onbegrip bij leerkrachten als de plusleerlingen uitleg nodig hebben bij hun verrijkings- en verdiepingsopdrachten; ze vinden dat die leerlingen dat zelfstandig moeten kunnen, maar dat is natuurlijk niet realistisch.”

Soms wijken ouders en leerlingen uit naar remedial teaching praktijken voor extra ondersteuning. In de praktijk van de geïnterviewde leerkracht komen leerlingen vaak binnen met gedragsproblemen (onderpresteren, laag zelfbeeld), die inherent zijn aan of ontstaan zijn vanuit hun begaafdheid, maar ook met hiaten in de basisstof zoals bijvoorbeeld automatiseren. Deze leerlingen hebben vaak moeite met executieve functies en hebben nooit geleerd te leren, ze lopen nooit tegen de grens van hun kunnen aan en kunnen dus niet leren van hun fouten.

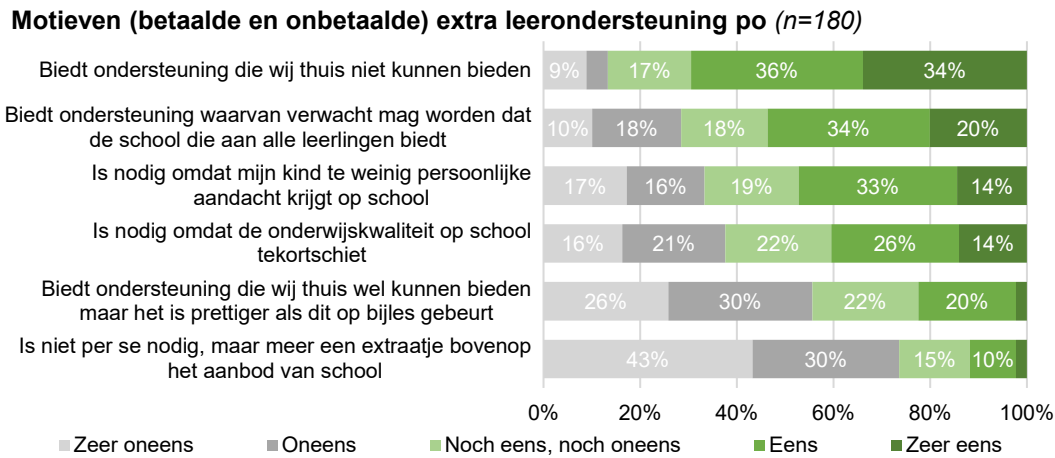
De leerkracht vindt dat de plusleerlingen op hun eigen school, en het liefst in hun eigen klas, onderwijs op maat zouden moeten krijgen. Dit lukt volgens haar echter moeilijk. Ze is daarom nu een eigen bedrijf gestart om deze leerlingen te helpen. Bijvoorbeeld door het wegwerken van hiaten in de basiskennis en vaardigheden met reken- en spellingbootcamps, maar ook door middel van begeleiding bij het aanleren van executieve functies, het trainen van het werkgeheugen en het coachen om tot een andere *mindset* te komen. Met haar eigen bureau in talentbegeleiding wil ze deze leerlingen veel meer actief laten leren, meer inzicht geven in hun eigen leren, laten oefenen met executieve functies, hiaten in basiskennis en automatiseren wegwerken en ze op hun niveau uitdagen.

Ouders die bij de remedial-teaching praktijk of talentbegeleidingspraktijk aankloppen voor hulp zijn vooral ouders die op onbegrip op school stuiten en die het vertrouwen in school kwijt zijn geraakt. “Die ouders willen natuurlijk liever niet overal heen met hun kind voor aanvullend onderwijs, maar op veel scholen is deze doelgroep nog een ondergeschoven kindje”.

Doelen, motieven en vormgeving extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften

Uit de enquêteresultaten blijkt dat ouders extra ondersteuning in het po met name inzetten om onvoldoende schoolprestaties te verbeteren of achterstanden weg te werken (66 procent). In het vo speelt ook mee dat ouders met de extra ondersteuning de studievaardigheden van hun kind proberen te verbeteren. De extra ondersteuning in het po betreft ondersteuning die veel ouders thuis niet kunnen bieden, zie Figuur 2.11. Bijna de helft van de ouders met extra ondersteuning voor hun kind in het po vindt dat het nodig is omdat het kind te weinig persoonlijke aandacht krijgt op school. De betaalde extra ondersteuning is bijna altijd 1-op-1 begeleiding (89 procent in po; 86 procent in vo) en vindt vaak plaats bij bedrijven, relatief vaak gedurende een heel schooljaar (niet in figuur of tabel weergegeven).

Figuur 2.11 De extra ondersteuning is volgens de helft van de ouders nodig omdat kinderen te weinig persoonlijke aandacht op school krijgen

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

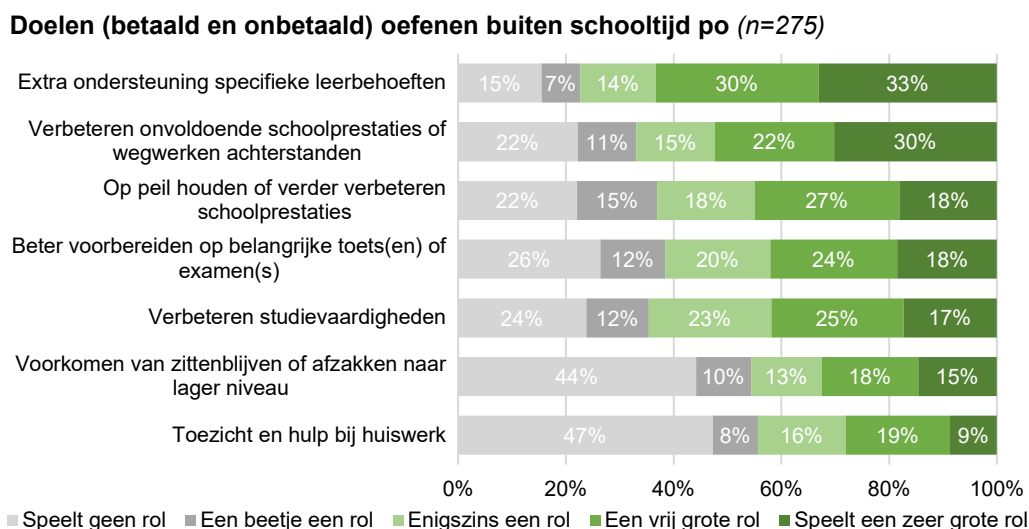
2.6 Extra oefenen buiten schooltijd

Bovenstaande verschijningsvormen van aanvullend onderwijs hebben allemaal fysieke contactmomenten. Er kan echter ook thuis of op school geoefend worden met oefenstof die niet per se behoort tot de methoden van school met als doel betere schoolresultaten te behalen. Dat kan in de vorm van online oefenstof (o.a. Squla, TopiaTrainer, Rekentuin, Taalzee, Muiswerk, de Sommenfabriek), maar ook in de vorm van boekjes/losse bladen (bijvoorbeeld Junior Einstein).

In het po komt deze vorm van aanvullend onderwijs vaker voor dan in het vo. Ouders van jonge kinderen zijn volgens geïnterviewden meer dan vroeger bereid om te investeren in het onderwijs van hun kind en oefenen daarom ook vaker thuis. De online programma's zijn vaak adaptief van aard; de oefeningen passen zich aan aan het niveau van de leerling die ze maakt, zowel het soort oefening als de moeilijkheidsgraad ervan. De meerwaarde ten opzichte van het reguliere onderwijs zit volgens geïnterviewden echter met name in de extra tijd die erin wordt gestoken. Scholen geven volgens de aanbieders aan dat die extra oefentijd buiten school ook hard nodig is om routine in de materie te krijgen (denk aan het leren van de tafels in groep 4 en het steeds vlotter leren lezen door thuis veel te oefenen).

Het extra oefenen gebeurt in het po het vaakste thuis en/of online (83 procent). In het vo wordt ook op school regelmatig extra geoefend (25 procent). Meestal wordt gedurende het gehele schooljaar geoefend. Het extra oefenen buiten schooltijd heeft voor ouders het vaakst als doel extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften (63 procent) of het verbeteren van onvoldoende studieprestaties (52 procent) (Figuur 2.12). Maar regelmatig wordt het ook ingezet om schoolprestaties verder te verbeteren (45 procent), voor te bereiden op belangrijke toetsen (42 procent) of het verbeteren van studievaardigheden (42 procent).

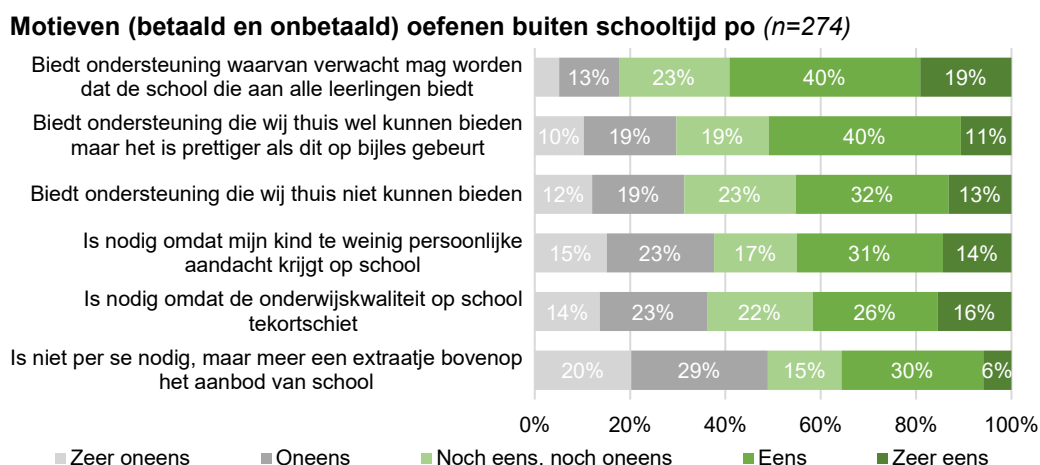
Figuur 2.12 Extra oefenen in het po heeft voor ouders diverse doelen

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Figuur 2.13 toont aan dat veel ouders (52 procent) wier kind extra oefent buiten schooltijd vinden dat de school die ondersteuning voor iedere leerling zou moeten bieden. Ongeveer de helft van deze ouders geeft aan dat het extra oefenen een gevolg is van het gemis aan persoonlijke aandacht voor hun kind op school. En 43 procent vindt dat de onderwijskwaliteit op school tekort schiet.

Figuur 2.13 De extra oefenopdrachten bieden ondersteuning die volgens veel ouders thuis niet geboden kan worden

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

2.7 Particulier onderwijs

Onder particulier onderwijs worden scholen gerekend die niet bekostigd worden door de overheid.¹⁰ In principe mag iedereen in Nederland een particuliere school oprichten. Alleen aan een erkende particuliere school kan door een leerling de leerplicht worden vervuld. Om te worden erkend moet de school aan een aantal kwaliteitsnormen voldoen. De normen die gelden voor het bekostigd funderend onderwijs zijn voor een deel van toepassing op particuliere scholen, een aantal normen geldt echter niet. De basiskwaliteit van het onderwijs moet in ieder geval op orde zijn. De Inspectie van het Onderwijs houdt toezicht op het naleven van de kwaliteitsnormen.

Er zijn verschillende soorten particulier onderwijs. Dit onderzoek richt zich op de volgende twee vormen:

- B2-instellingen: scholen in de zin van artikel 1, onderdeel b, onder 2, van de Leerplichtwet 1969. Deze scholen bieden voortgezet onderwijs aan en zijn op grond van artikel 56 van de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) aangewezen als zelfstandige exameninstellingen. Dit houdt in dat de scholen het eindexamen mogen afnemen en een diploma mogen uitreiken.
- B3-instellingen: scholen in de zin van artikel 1, onderdeel b, onder 3, van de Leerplichtwet 1969. Deze scholen bieden basis- en/of voortgezet onderwijs aan, maar mogen geen examens afnemen of een diploma uitreiken. De leerlingen hebben de mogelijkheid om staatsexamens te doen. De leerplichtambtenaar merkt deze scholen als B3-school aan, op bindend advies van de inspectie.¹¹

Binnen het particulier onderwijs kan onderscheid gemaakt worden tussen traditioneel particulier onderwijs en vernieuwend particulier onderwijs. Traditioneel particulier onderwijs biedt leerlingen de mogelijkheid om versneld examen te doen en daarnaast steeds vaker om een hele opleiding te volgen. De nadruk van dit particuliere onderwijs ligt op kleinere klassen, intensievere begeleiding en individuele aandacht. Er is veel ruimte voor ondersteuning en begeleiding van bijvoorbeeld hoogbegaafde leerlingen of leerlingen met dyslexie. Particuliere scholen met vernieuwend onderwijs kunnen zich niet vinden in het reguliere onderwijssysteem en zoeken daarom naar nieuwe onderwijsvormen. Hierbij valt te denken aan de democratische scholen, waar leerlingen zelf bepalen wanneer en hoe ze leren. Leerlingen kunnen ervoor kiezen (staats)examen te doen, maar dragen zelf een grote verantwoordelijkheid voor hun voorbereiding daarop.

Het aantal particuliere scholen is de laatste jaren toegenomen.¹² In het primair onderwijs is het aantal gegroeid van circa 35 scholen in 2015 naar circa 60 scholen in 2018. In het voortgezet onderwijs is de stijging minder hard, namelijk van ongeveer 45 scholen in 2015 naar ongeveer 50 in 2018. Voor particuliere scholen geldt dat het aantal leerlingen per school varieert van ongeveer 5 tot 300. Ook de bedragen die ouders betalen voor het onderwijs verschillen, van ongeveer 3.500 euro per jaar tot meer dan 20.000 euro per jaar.

Volgens geïnterviewde particuliere scholen (zowel B2- als de B3-instellingen; zie Bijlage B voor de instellingen) kiezen ouders/leerlingen om verschillende redenen voor particulier onderwijs:

- Leerlingen dreigen vast te lopen of uit te vallen binnen het reguliere onderwijs, bijvoorbeeld hoogbegaafde leerlingen, leerlingen met dyslexie of leerlingen met hyperactiviteit (motief volgens twee derde van de geïnterviewde particuliere scholen);

¹⁰ Bron: www.particulieronderwijsnederland.nl

¹¹ Bron: Kamerbrief Verschillen in toezicht op bekostigd en particulier onderwijs, 5 december 2018. Referentie: 1443653.

¹² Bron: Kamerbrief Toename van het aantal particuliere scholen, 15 oktober 2018. Referentie: 1425456

- Ouders komen tot de conclusie dat het reguliere onderwijs niet voldoende aansluit bij hun wensen en verwachtingen ten aanzien van klassengrootte en mate van aandacht voor hun kind(eren) (motief volgens de helft van de geïnterviewde particuliere scholen);
- Ouders vinden meer vrijheid bij het leren belangrijk (motief volgens een derde van de geïnterviewde particuliere scholen);
- Leerlingen hebben specifieke wensen ten aanzien van het onderwijs, zoals topsporters die niet altijd op de reguliere tijden naar school kunnen, leerlingen die op een hoger niveau dan hun basisschooladvies willen instromen of leerlingen die gezakt zijn voor hun examen, maar geen heel schooljaar over willen doen (motief volgens een zesde van de geïnterviewde particuliere scholen).

Enkele particuliere scholen geven daarnaast aan dat ouders/leerlingen voor particulier onderwijs kiezen, omdat het volgens hen aanzien geniet en omdat hun economische situatie het toelaat om particulier onderwijs te volgen.

In- en uitstroom particulier onderwijs

Leerlingen stromen doorgaans vanuit het reguliere onderwijs naar het particuliere onderwijs, zo blijkt uit de interviews met particuliere scholen. De groep leerlingen die vanaf het eerste leerjaar instroomt is klein, maar de afgelopen jaren wel gegroeid. Dit geldt voor zowel de B2- als de B3-instellingen. De instroom bestaat op alle geïnterviewde particuliere scholen uit zowel kinderen uit nieuwe gezinnen als broers/zussen van zittende leerlingen. Op bijna de helft van de scholen is de groep kinderen uit nieuwe gezinnen ongeveer even groot als de groep broers/zussen. Op iets meer dan de helft van de geïnterviewde scholen ligt de nadruk op één van de groepen en dan in de meeste gevallen op de groep kinderen uit nieuwe gezinnen.

Uit de interviews met particuliere scholen blijkt verder dat de periode dat leerlingen op het particulier onderwijs blijven varieert. Op een derde van de geïnterviewde particuliere scholen (waaronder alle B2-instellingen) blijven leerlingen doorgaans tussen de 1 en 2 jaar. Deze leerlingen komen vanuit het reguliere onderwijs naar het particuliere onderwijs om hun examen te halen. De meesten zijn dan ook tussen 15 en 18 jaar oud. Op tweede derde van de geïnterviewde particuliere scholen blijven leerlingen langer. Hoe lang hangt af van het moment waarop ze instromen en het moment waarop ze klaar zijn met hun opleiding of voor een volgende stap. De leeftijd van de leerlingen verschilt dan ook van minimaal 4 jaar (start po) tot ongeveer 18 jaar (examen vo).

Eenmaal op het particulier onderwijs maken de meeste leerlingen hun schoolloopbaan daar af, zo blijkt uit de interviews met particuliere scholen. Slechts een beperkte groep leerlingen stroomt vanuit het particulier onderwijs weer terug naar het reguliere onderwijs om daar zijn/haar schoolloopbaan af te maken. Het gaat dan in de meeste gevallen om leerlingen die het basisonderwijs op een particuliere school hebben gevolgd en voor het voortgezet onderwijs naar het reguliere onderwijs gaan. Een andere reden om terug te stromen naar het reguliere onderwijs is het grote verschil in kosten tussen het reguliere onderwijs en het particuliere onderwijs. Naast de leerlingen die terugstromen naar het reguliere onderwijs is er ook een beperkte groep leerlingen die op een andere manier uitstroomt uit het particuliere onderwijs. Bijvoorbeeld door een verhuizing, omdat ze niet bij hun broer/zus op school willen zitten, omdat ze doorstromen naar het mbo of vavo, omdat ze niet meer leerplichtig zijn en de arbeidsmarkt betreden of vanwege onacceptabel gedrag. De geïnterviewde particuliere scholen geven aan dat ze deze groep leerlingen zo goed mogelijk begeleiden naar een passende vervolgplek. Slechts een enkele leerling valt helemaal uit en komt thuis te zitten.

3 Deelname, kosten en omzet

In het po wordt vooralsnog beperkt deelgenomen aan aanvullend onderwijs, zeker in vergelijking met het vo waar deelname veel meer ingeburgerd is. De betaalde deelname aan aanvullend onderwijs en de kosten daarvan zijn tussen schooljaren 2016-2017 en 2018-2019 stabiel gebleven in het vo. Tussen 2015 en 2017 vond een omzetsijging plaats van ruim 20 miljoen euro bij bedrijven die aanvullend onderwijs aanbieden.

De kosten voor aanvullend onderwijs en daarmee samenhangend de omzet van bedrijven die aanvullend onderwijs aanbieden staan al geruime tijd in de belangstelling. Het CBS publiceert sinds enkele jaren de tabel 'Uitgaven van huishoudens aan huiswerkbegeleiding, bijles, eindtoets- en examentraining'.¹³ Hieruit blijkt dat de totale uitgaven van 2010 tot en met 2013 met 2 tot 4 procent per jaar groeiden, in 2014 en 2015 met 10 tot 11 procent per jaar en in 2016 en 2017 met respectievelijk 6 procent en 2 procent. In 2017 is door SEO en Oberon een eerste beeld gegeven van deelname en kosten voor het vo. Dit hoofdstuk presenteert de stand van zaken voor het po en vo in het schooljaar 2018-2019. Waar mogelijk wordt een vergelijking gemaakt met resultaten uit het schooljaar 2016-2017. Voor het vo wordt eveneens de omzetontwikkeling inzichtelijk gemaakt tussen 2015 en 2017.

Over het algemeen is de indruk uit de interviews dat de markt voor aanvullend onderwijs voor leerlingen van 4 tot 12 jaar klein van omvang is, in verhouding tot de markt voor leerlingen in het vo. Sommige verschijningsvormen in het po groeien wel. Volgens een geïnterviewde marktpartij is de drijvende kracht achter die groei veelal een toename in competitie: ouders en leerlingen streven meer dan voorheen naar het behalen van het hoogste niveau. In tegenstelling tot het po is het aanvullend onderwijs in het vo al langer ingeburgerd. Dit bleek al uit het onderzoek uit 2017.

3.1 Deelname en kosten

Deelname aan aanvullend onderwijs is in dit onderzoek in kaart gebracht door ouders van schoolgaande kinderen hierover te bevragen. Dit is gedaan door het gebruik van een vaste set van verschijningsvormen van aanvullend onderwijs (zie Hoofdstuk 2) per leerling uit te vragen. Voor het vo betreft dit een uitbreiding van vormen ten opzichte van het onderzoek in 2017. Dat heeft tot gevolg dat het beeld van de deelname aan aanvullend onderwijs in schooljaar 2018-2019 completer en betrouwbaarder is, maar tegelijkertijd niet alle vormen één op één te vergelijken zijn. Dit geldt met name voor de deelname aan onbetaald aanvullend onderwijs.

Een belangrijk verschil tussen de uitkomsten voor het po en vo is dat de uitkomsten voor het vo representatief zijn voor alle leerlingen in het vo. Voor het po is dit niet het geval en kunnen alleen algemene uitspraken worden gedaan over leerlingen in groep 8.¹⁴

¹³ <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/09/uitgaven-van-huishoudens-aan-huiswerkbegeleiding>

¹⁴ Omdat het onderzoek voor het po vooral verkennend van aard is, is er bewust voor gekozen de steekproef te richten op ouders van groep 8-leerlingen (daar waar naar verwachting het meeste aanvullend onderwijs plaatsvond). Daardoor is een representatief beeld over het po onhaalbaar. Wel is over broertjes en zusjes van groep-8 leerlingen gevraagd wat de deelname aan aanvullend onderwijs was.

3.1.1 Primair onderwijs

Uit de ouderenquête volgt dat iets meer dan een kwart van de groep 8-leerlingen in het schooljaar 2018-2019 heeft gebruikgemaakt van een vorm van aanvullend onderwijs. 13 procent deed dat in betaalde vorm. In totaal deed 9 procent dit bij een externe private partij.

Alle vooraf gedefinieerde verschijningsvormen van aanvullend onderwijs komen voor bij po-leerlingen, maar uitgaand van deelname in groep 8 maken leerlingen van drie vormen substantieel gebruik. Zoals weergegeven in Tabel 3.1 betreft dit bijles, extra leerondersteuning en oefenen buiten schooltijd. Dit zijn ook de vormen waaraan leerlingen in de lagere groepen in het po het vaakst lijken deelnemen. 1 op de 10 leerlingen in groep 8 volgt bijles en/of krijgt extra leerondersteuning. Oefenen buiten schooltijd wordt door 15 procent van de leerlingen in groep 8 gedaan.

Tabel 3.1 In het po wordt vooral gebruik gemaakt van bijles, extra leerondersteuning en oefenen buiten schooltijd

	Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6/7	Groep 8
Bijles	3%	6%	7%	10%
Huiswerkbegeleiding	1%	1%	2%	3%
Toetstraining	0%	1%	1%	3%
Extra leerondersteuning	3%	6%	10%	10%
Studievaardigheidstraining	1%	0%	1%	3%
Oefenen buiten schooltijd	7%	16%	15%	15%
<i>n*</i>	191	126	1.393	1.871

* met deze aantallen is alleen de respons voor groep 8-leerlingen representatief voor de gehele populatie groep 8-leerlingen.

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Er is per vorm een verschil in de mate waarin er betaald wordt voor aanvullend onderwijs in groep 8. Van de leerlingen die bijles volgen, maakt 69 procent gebruik van een betaalde variant. Voor de leerlingen die extra leerondersteuning krijgen of oefenen buiten schooltijd is dat een stuk lager, namelijk respectievelijk 43 en 40 procent.

Tabel 3.2 vertaalt de deelname in percentages door naar absolute aantallen leerlingen in groep 8 met een onder- en bovengrens op basis van 95-procent betrouwbaarheidsintervallen. In totaal zaten in schooljaar 2018-2019 ruim 170 duizend leerlingen in groep 8 in het po. Daarvan volgden tussen 14 duizend en 19 duizend leerlingen bijles en/of extra leerondersteuning. Tussen 23 duizend en 28 duizend leerlingen oefenden buiten schooltijd en tussen 4 duizend en 7 duizend leerlingen volgden huiswerkbegeleiding, toetstraining en/of studievaardigheidstraining.

Tabel 3.2 Meeste leerlingen in groep 8 die aanvullend onderwijs volgen, oefenen buiten schooltijd

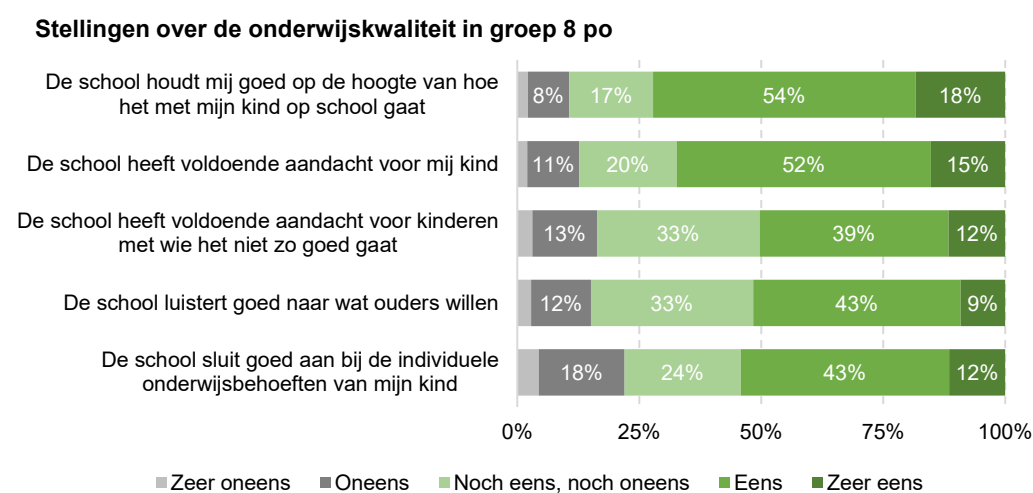
	Betaald en onbetaald		Betaald	
	ondergrens	bovengrens	ondergrens	bovengrens
Bijles	14.000	19.000	8.000	12.000
Huiswerkbegeleiding	4.000	7.000	1.000	3.000
Toetstraining	4.000	7.000	2.000	4.000
Extra leerondersteuning	14.000	19.000	5.000	8.000
Studievaardigheidstraining	4.000	7.000	1.000	2.000
Oefenen buiten schooltijd	23.000	28.000	7.000	11.000

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), eigen berekening

Samenhang met onderwijskwaliteit

Een vraag ten aanzien van deelname aan aanvullend onderwijs is of er samenhang is met het beeld dat ouders hebben van de onderwijskwaliteit van de school van hun kind. Uit Figuur 3.2 blijkt dat ouders van leerlingen in groep 8 (dus zowel de ouders met kinderen die gebruikmaken van aanvullend onderwijs als de ouders met kinderen die daar geen gebruik van maken) overwegend tevreden zijn over de onderwijskwaliteit, die is afgeleid uit vijf stellingen. Op alle vijf stellingen oordeelt 50 procent of meer van de ouders van leerlingen in groep 8 (zeer) positief. Het meest positief zijn zij over de mate waarin de school hen op de hoogte houdt van hoe het met hun kind op school gaat en de hoeveelheid aandacht die hun kind op school krijgt. Het meest kritisch zijn ouders op de aansluiting van de school bij de behoeften van het kind: 1 op de 5 ouders vindt dat de school onvoldoende aansluit bij de individuele onderwijsbehoeften van hun kind.

Figuur 3.1 Onderwijskwaliteit volgens ouders van leerlingen in groep 8 is doorgaans op orde

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Op basis van de mening van ouders over de onderwijskwaliteit is na te gaan of er een relatie is met de deelname van hun (oudste¹⁵) kind aan aanvullend onderwijs. Die relatie blijkt aanwezig te zijn voor de drie vormen van aanvullend onderwijs waarvan substantieel gebruik van wordt gemaakt in groep 8. Dat geldt echter alleen voor de betaalde deelname. Hoe negatiever ouders oordelen over de onderwijskwaliteit, hoe vaker er gebruik wordt gemaakt van een betaalde vorm van bijles, extra leerondersteuning of oefenen buiten schooltijd. Zo is bijvoorbeeld uit Tabel 3.3 af te lezen dat 26 procent van de groep ouders die vindt dat de school hen niet goed op de hoogte houdt van hoe het met hun kind op school gaat, hun kind in groep 8 betaalde bijles laat volgen. Van de groep ouders die wel vinden dat zij daarvan goed op de hoogte worden gehouden is dat hooguit vijf procent. De samenhang doet de vraag opwerpen welke kant de relatie op werkt. Is het zo dat ouders vaker betalen voor bijles omdat zij ontevreden zijn over het reguliere onderwijs of zijn ze door ervaring met betaalde bijles meer ontevreden over het reguliere onderwijs?

Deelname aan betaalde bijles lijkt sterker samen te hangen met de perceptie van de onderwijskwaliteit dan deelname aan betaalde extra leerondersteuning of deelname aan betaald extra oefenen buiten schooltijd.

¹⁵ Ouders zijn gevraagd om deze stellingen te beantwoorden voor hun oudste kind in het po indien er sprake is van meerdere kinderen in het po.

Tabel 3.3 Lagere tevredenheid over onderwijskwaliteit po hangt samen met betaalde deelname aan aanvullend onderwijs

	Ze er oneens	Oneens	Noch eens, noch oneens	Eens	Ze er eens
<i>De school houdt mij goed op de hoogte van hoe het met mijn kind op school gaat</i>					
Deelname aan betaalde bijles	26%	15%	6%	5%	2%
Deelname aan betaalde extra leerondersteuning	16%	6%	4%	3%	3%
Deelname aan betaald oefenen buiten schooltijd	13%	10%	7%	5%	3%
<i>De school heeft voldoende aandacht voor mijn kind</i>					
Deelname aan betaalde bijles	29%	11%	9%	4%	2%
Deelname aan betaalde extra leerondersteuning	11%	8%	5%	3%	2%
Deelname aan betaald oefenen buiten schooltijd	9%	8%	9%	4%	3%
<i>De school heeft voldoende aandacht voor kinderen met wie het niet zo goed gaat</i>					
Deelname aan betaalde bijles	19%	12%	6%	3%	3%
Deelname aan betaalde extra leerondersteuning	17%	9%	3%	2%	3%
Deelname aan betaald oefenen buiten schooltijd	11%	10%	5%	5%	3%
<i>De school luistert goed naar wat ouders willen</i>					
Deelname aan betaalde bijles	22%	11%	7%	3%	1%
Deelname aan betaalde extra leerondersteuning	10%	7%	3%	3%	3%
Deelname aan betaald oefenen buiten schooltijd	14%	10%	6%	4%	3%
<i>De school sluit goed aan bij de individuele onderwijsbehoeften van mijn kind</i>					
Deelname aan betaalde bijles	18%	11%	8%	2%	1%
Deelname aan betaalde extra leerondersteuning	17%	7%	3%	2%	0%
Deelname aan betaald oefenen buiten schooltijd	11%	11%	5%	3%	3%

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Samenhang met opleidingsniveau en inkomen ouders

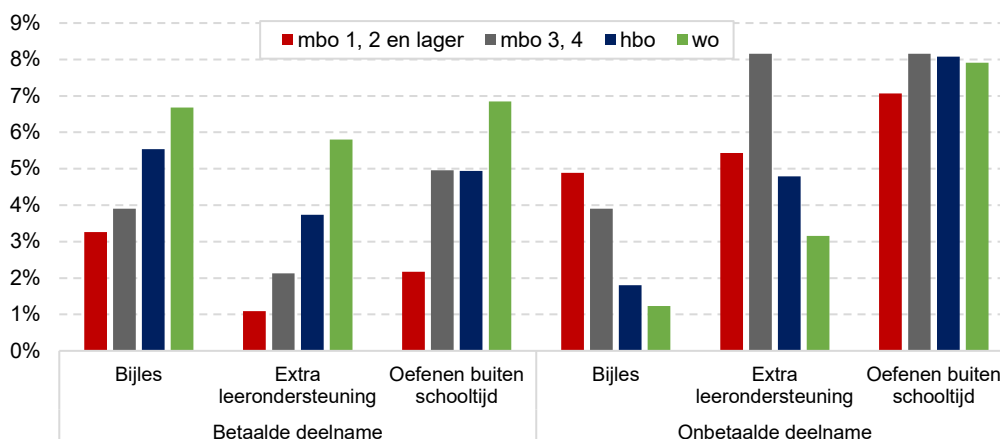
Een belangrijke vraag ten aanzien van kansgelijkheid is of deelname aan aanvullend onderwijs samenhangt met het opleidingsniveau en het inkomen van ouders. Uit de enquête onder ouders van leerlingen in groep 8 blijkt dat deelname aan betaalde vormen van bijles, extra leerondersteuning en oefenen buiten schooltijd stijgt naarmate het opleidingsniveau van ouders hoger is, zie Figuur 3.3. Aan de andere kant daalt de deelname aan onbetaalde bijles of extra leerondersteuning naarmate het opleidingsniveau van ouders hoger is. Dit geldt echter niet voor het onbetaald oefenen buiten schooltijd, wat niet blijkt samen te hangen met het opleidingsniveau.

Of betaalde deelname daarnaast ook samenhangt met de financiële draagkracht van ouders, kan worden vastgesteld door naar het inkomen van ouders te kijken.¹⁶ De relatie tussen deelname aan betaald aanvullend onderwijs en het inkomen van ouders geeft een minder eenduidig beeld dan de relatie tussen deelname en het opleidingsniveau van ouders, zie Tabel 3.4.

¹⁶ Ouders is gevraagd om hun netto maandinkomen voor januari 2019 op te geven.

Figuur 3.2 Betaalde deelname aanvullend onderwijs neemt toe met opleidingsniveau ouders

**Deelname aan betaald en onbetaald aanvullend onderwijs (groep 8)
naar opleidingsniveau ouders**

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Tabel 3.4 In po bestaat geen eenduidige relatie tussen inkomen en deelname aanvullend onderwijs in groep 8

Netto maandelijks inkomen in januari 2019	Betaalde deelname			Mediane kosten bij betaalde deelname (€)			Onbetaalde deelname		
	Bijles	Extra leerondersteuning	Oefenen buiten schooltijd	Bijles	Extra leerondersteuning	Oefenen buiten schooltijd	Bijles	Extra leerondersteuning	Oefenen buiten schooltijd
€ 0 - € 2.000 (n=115)	8%	2%	9%	*	*	*	3%	8%	10%
€ 2.000 - € 3.000 (n=194)	6%	1%	1%	*	*	*	4%	6%	11%
€ 3.000 - € 4.000 (n=317)	3%	5%	4%	*	*	*	2%	5%	8%
€ 4.000 - € 6.000 (n=392)	4%	5%	6%	*	1.225	110	2%	4%	6%
€ 6.000 - € 8.000 (n=164)	7%	4%	6%	*	*	*	2%	2%	7%
€ 8.000 of meer (n=109)	11%	9%	10%	*	*	*	2%	5%	13%

* te weinig waarnemingen om mediane kosten weer te geven

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Deelname naar regio

Naast ouders is ook po-scholen gevraagd hoe de deelname aan aanvullend onderwijs er in het schooljaar 2018-2019 uit ziet. Hen is gevraagd om van hun leerlingpopulatie het gebruik van en de mate waarin ouders betalen voor aanvullend onderwijs af te zetten tegen dat van andere po-scholen in Nederland. De responderende scholen zijn ingedeeld naar regio om verschillen tussen regio's te identificeren.

Volgens scholen buiten de Randstad maken ouders van leerlingen in het po minder gebruik van aanvullend onderwijs dan in grote steden en binnen de Randstad. Ook is volgens scholen de mate waarin ouders betalen voor aanvullend onderwijs buiten de Randstad lager dan gemiddeld.

Deze indruk van scholen worden bevestigd door de resultaten uit de ouderenquête, zo wordt duidelijk uit Tabel 3.5. Groep 8-leerlingen uit de G4 maken met name meer gebruik van hun leeftijds-genoten van bijles. Ze oefenen ook vaker betaald buiten schooltijd, maar het verschil met leerlingen uit andere regio's is daar kleiner. Er is geen verschil tussen regio's in de mate waarin groep 8-leerlingen betaalde extra ondersteuning krijgen bij specifieke leerbehoeften.

Tabel 3.5 Gebruik van betaalde bijles door groep 8-leerlingen is in de G4 het hoogst

	Bijles	Extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften	Oefenen buiten schooltijd
Gebruik betaald aanvullend onderwijs door groep 8-leerlingen			
G4	18%	5%	10%
G40	8%	5%	6%
Overig Randstad	6%	2%	8%
Overig niet-Randstad	4%	4%	6%

G40 zijn de grootste 40 gemeenten van Nederland na de G4. Randstad is bepaald door de provincies Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland samen te nemen.

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Kosten per leerling in groep 8

Van de leerlingen in groep 8 die een vorm van aanvullend onderwijs hebben gevolgd in het schooljaar 2018-2019 heeft ongeveer de helft kosten (47 procent) gemaakt, die variëren van 10 euro tot 7.000 euro over het gehele schooljaar. De mediane totale kosten zijn 30 euro, zie Tabel 3.5.¹⁷ Als alleen wordt gekeken naar degenen die kosten hebben gemaakt, dan komen de mediane totale kosten uit op 500 euro.

Voor bijles, extra leerondersteuning en oefenen buiten schooltijd is eerder aangegeven welk aandeel van de deelname betaalde deelname is (respectievelijk 69, 43 en 40 procent). Wanneer wordt gekeken naar alleen de groep 8-leerlingen die gebruik hebben gemaakt van een betaalde vorm van aanvullend onderwijs, dan vallen de mediane kosten voor extra leerondersteuning het hoogst uit. Dit hangt samen met het feit dat extra leerondersteuning veelal bij bedrijven wordt afgenomen en nauwelijks via bekenden. Kosten die bedrijven in rekening brengen zijn doorgaans hoger. Dat is goed te zien bij bijles, waarvoor de mediane kosten een stuk hoger liggen wanneer een bedrijf de bijles verzorgt ten opzichte van een bekende (705 euro/845 euro ten opzichte van 250 euro). Voor betaald oefenen buiten schooltijd blijken de mediane kosten onafhankelijk van het type aanbieder.

¹⁷ We presenteren alleen de mediane kosten, omdat de gemiddelde kosten sterk gekleurd worden door enkele grote uitschieters of de vele nulwaarden (onbetaalde deelname).

Tabel 3.6 Extra leerondersteuning heeft van alle betaalde vormen van aanvullend onderwijs de hoogste mediane kosten

	Totale kosten alle vormen	Bijles	Extra leerondersteuning	Oefenen buiten schooltijd
Mediane kosten afzonderlijke vormen van aanvullend onderwijs				
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning	€ 500	€ 575	€ 800	€ 100
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via eigen school		*	*	*
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via instituut (>1 werkn.)		€ 705	€ 900	€ 93
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via externe partij (1 werkn.)		€ 845	€ 850	*
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via bekende		€ 250	*	€ 100

* te weinig waarnemingen om de mediane kosten te presenteren

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Op basis van de gemiddelde kosten voor aanvullend onderwijs volgens ouders kan een schatting worden gemaakt van de totale marktomvang.¹⁸ Hierbij wordt verondersteld dat de kosten voor elke groep 8-leerling in Nederland gelijk zijn aan de gemiddelde kosten per groep 8-leerling die volgen uit de enquête. Indien de gemiddelde kosten uit de enquête representatief zijn voor alle leerlingen in groep 8, dan zouden ouders van groep 8-leerlingen tezamen in schooljaar 2018-2019 13 miljoen tot 25 miljoen euro aan bijles, extra leerondersteuning, oefenen buiten schooltijd en studievaardigheidstraining hebben uitgegeven.

Tevredenheid met aanvullend onderwijs

Ouders die hebben betaald voor aanvullend onderwijs bij een externe private partij hebben daar over het algemeen geen spijt van. 80 tot 90 procent van de ouders vond de financiële investering het geld waard. Wel is het zo dat ouders een voorkeur hebben voor kosteloze ondersteuning georganiseerd door de school zelf. Ook 80 tot 90 procent van de ouders die betalen voor bijles, extra leerondersteuning of oefenen buiten schooltijd geeft aan van een kosteloos alternatief op school gebruik te maken als die mogelijkheid er zou zijn. Ongeveer 20 procent van de ouders die onbetaalde ondersteuning hebben voor hun kind zou kiezen voor een betaalde vorm als het inkomen daarvoor toereikend zou zijn.

3.1.2 Voortgezet onderwijs

Uit de ouderenquête volgt dat 31 procent van de leerlingen in 2018-2019 gebruik heeft gemaakt van minimaal één vorm van aanvullend onderwijs. 18 procent van de vo-leerlingen deed dat in betaalde vorm. 11 procent maakte gebruik van een betaalde vorm van aanvullend onderwijs bij een private externe partij.

¹⁸ Mediane kosten zijn beter geschikt om inzage te geven in de kosten per leerling of ouder. Bij opschaling naar de gehele populatie kan echter niet gewerkt worden met mediane kosten. Voor de gehele groep zijn de mediane kosten 0 euro, waardoor opschaling op basis van mediane kosten ook zou uitkomen op 0 euro voor het gehele vo.

Deelname aan aanvullend onderwijs ligt in het vo hoger dan in het po. Uit de ouderenquête blijkt dat 16 procent van de vo-leerlingen bijles volgt, 12 procent krijgt huiswerkbegeleiding, 10 procent oefent buiten schooltijd en 25 procent van de examenleerlingen volgt examentraining. Aan de overige vormen van aanvullend onderwijs neemt minder dan 10 procent van de vo-leerlingen deel.¹⁹ Gekeken naar de verschillende onderwijsniveaus binnen het vo dan valt op dat vmbo-leerlingen relatief meer gebruik maken van aanvullend onderwijs dan havisten en vwo'ers, maar de verschillen zijn niet groot.

Dit beeld verandert als alleen wordt gekeken naar betaalde vormen van aanvullend onderwijs, zie Tabel 3.6. In dat geval maken havisten relatief meer gebruik van bijles, huiswerkbegeleiding en examen- en studievoordigheidstraining.²⁰ Wanneer verder wordt ingezoomd naar leerjaar, dan valt op dat betaalde bijles vaker voorkomt in latere leerjaren. Van huiswerkbegeleiding maken havisten juist vooral gebruik in leerjaar 1 en 2. Betaalde extra leerondersteuning wordt met name gebruikt door leerlingen in de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerwegen in het vmbo.

Tabel 3.7 Betaalde deelname aan bijles het hoogst onder havisten

	Leerjaar 1	Leerjaar 2	Leerjaar 3	Leerjaar 4	Leerjaar 5	Leerjaar 6	Alle leerjaren
Deelname aan betaald aanvullend onderwijs							
Bijles							
Vmbo	4%	7%	7%	13%			8%
Havo	7%	10%	13%	13%	15%		12%
Vwo	7%	7%	14%	12%	14%	15%	10%
Huiswerkbegeleiding							
Vmbo	3%	7%	8%	7%			7%
Havo	13%	12%	8%	6%	5%		8%
Vwo	8%	8%	7%	7%	4%	4%	7%
Examentraining							
Vmbo	0%	0%	1%	9%			3%
Havo	1%	0%	1%	1%	19%		5%
Vwo	1%	0%	1%	0%	1%	25%	4%
Extra leerondersteuning							
Vmbo	2%	2%	1%	1%			2%
Havo	2%	2%	1%	1%	0%		1%
Vwo	2%	1%	1%	1%	0%	1%	1%
Studievoordigheidstraining							
Vmbo	1%	1%	0%	2%			1%
Havo	1%	4%	1%	0%	1%		1%
Vwo	1%	2%	2%	1%	0%	0%	1%
Oefenen buiten schooltijd							
Vmbo	2%	2%	2%	4%			3%
Havo	3%	2%	1%	2%	1%		2%
Vwo	3%	1%	3%	2%	2%	2%	2%

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

¹⁹ Extra leerondersteuning 7 procent en studievoordigheidstraining 5 procent.

²⁰ Tussen 50 en 60 procent van alle vo-leerlingen betaalt voor bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining. Bij de overige vormen ligt dat een stuk lager, namelijk rond 20 procent.

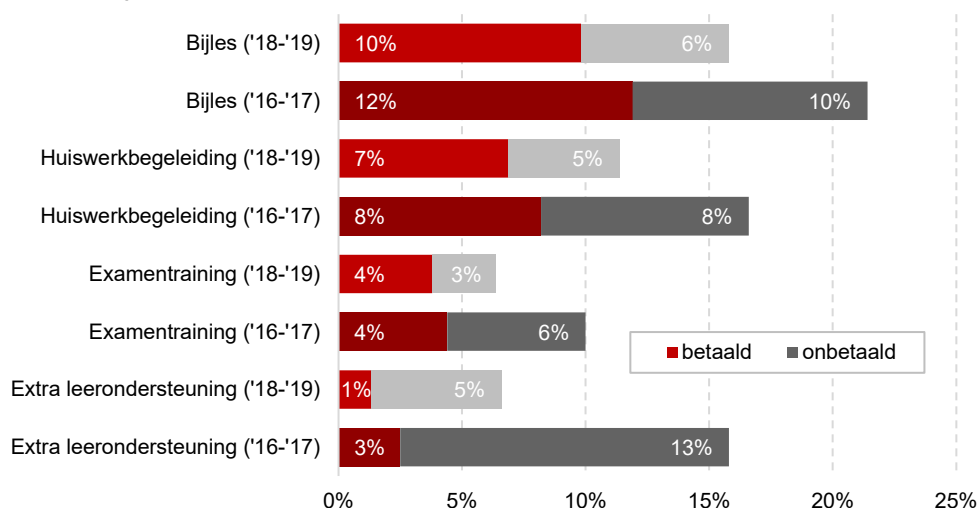
Ontwikkeling in deelname

Voor een aantal vormen van aanvullend onderwijs is het mogelijk om een vergelijking te maken met de uitkomst van de deelname in het schooljaar 2016-2017. De deelname aan betaalde bijles, huiswerkbegeleiding, examentraining en extra leerondersteuning is stabiel gebleven tussen 2016-2017 en 2018-2019. Figuur 3.6 duidt op een lichte daling in het gebruik van betaalde bijles en betaalde huiswerkbegeleiding. Het verschil zit voor een deel in een verschil in uitvraag. In 2016-2017 werd deelname aan studievoordigheidstraining niet expliciet uitgevraagd, waardoor deelname hieraan waarschijnlijk is beland in deelname aan bijles of huiswerkbegeleiding. In 2018-2019 is deelname aan studievoordigheidstraining wel uitgevraagd. Dit leverde een betaalde deelname op van 1 procent. Als de deelnemers aan betaalde studievoordigheidstraining aan de aantallen betaalde bijles of huiswerkbegeleiding van 2018-2019 worden toegevoegd, en er wordt rekening gehouden met statistische onzekerheid, dan is het aandeel over tijd stabiel.

Uit Figuur 3.6 blijkt wel een daling in deelname aan onbetaalde vormen van aanvullend onderwijs. De daling kan betekenen dat scholen meer zijn gaan doen tijdens schooltijd, waardoor er minder onbetaalde ondersteuning na schooltijd nodig is. Maar het kan ook komen doordat de definitie van aanvullend onderwijs dit keer wat prominenter aanwezig is geweest in de vraagstelling aan ouders. Er is namelijk, anders dan in de enquête in 2016-2017, een aantal keer in de enquête benadrukt dat het dient plaats te vinden buiten schooltijd. Dit kan ertoe geleid hebben dat er in de vorige meting vaker aanvullend onderwijs tijdens schooltijd is opgegeven als onbetaalde vorm. Met name de forse daling bij bijles en extra leerondersteuning valt op. Beide vormen werden in schooljaar 2016-2017 in onbetaalde vorm vaak op school aangeboden volgens de ouders.

Figuur 3.3 Deelname aan betaalde vormen in het vo nagenoeg stabiel sinds schooljaar 2016-2017

Deelname aan betaald en onbetaald aanvullend onderwijs naar vorm en schooljaar

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Net zoals voor het po is de deelname aan aanvullend onderwijs in percentages doorgerekend naar absolute aantallen leerlingen in het vo met een onder- en bovengrens op basis van 95-procent betrouwbaarheidsintervallen. In totaal zaten in schooljaar 2018-2019 bijna 1 miljoen leerlingen in het vo. Daarvan volgden tussen 144.000 en 164.000 leerlingen betaalde of onbetaalde bijles, tussen 112.000 en 130.000 betaalde of onbetaalde huiswerkbegeleiding. De overige schattingen van leerlingaantallen per vorm zijn af te lezen uit Tabel 3.6.

Tabel 3.8 Deelname aanvullend onderwijs in vo – doorrekening totale leerlingpopulatie vo

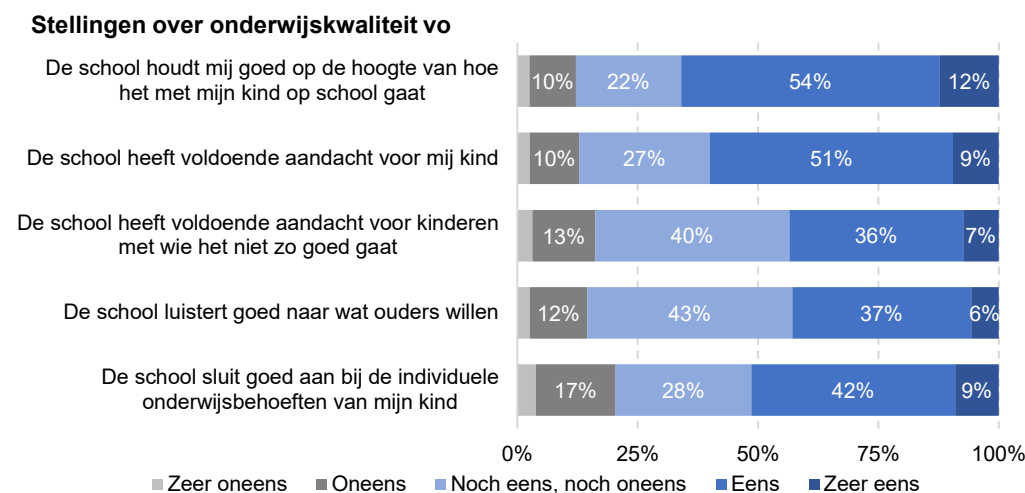
	Betaald en onbetaald		Betaald	
	ondergrens	bovengrens	ondergrens	bovengrens
Bijles	144.000	164.000	87.000	104.000
Huiswerkbegeleiding	112.000	130.000	60.000	74.000
Examentraining	64.000	79.000	32.000	42.000
Extra leerondersteuning	57.000	71.000	10.000	16.000
Studievaardigheidstraining	39.000	51.000	8.000	13.000
Oefenen buiten schooltijd	85.000	101.000	17.000	25.000

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), eigen berekening

Samenhang met onderwijskwaliteit

De tevredenheid van ouders van vo-leerlingen over de onderwijskwaliteit van de school van hun (oudste²¹) kind toont grote gelijkenissen met die van ouders van leerlingen in groep 8 van het po. Op de vijf stellingen die zijn voorgelegd oordeelt het merendeel van de ouders positief (zie Figuur 3.7), wat aangeeft dat het merendeel tevreden is over de onderwijskwaliteit. Net als in het po zijn zij het meest tevreden over de mate waarin de school hen op de hoogte houdt van hoe het hun kind op school gaat en de hoeveelheid aandacht die hun kind op school krijgt. Over de mate waarin de school aandacht heeft voor kinderen met wie het niet zo goed gaat en de mate waarin scholen goed luisteren naar wat ouders willen zijn ouders kritischer.

Figuur 3.4 Onderwijskwaliteit volgens ouders van vo-leerlingen is doorgaans op orde

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

De tevredenheid met de onderwijskwaliteit kent een negatieve relatie met het gebruik van betaalde vormen van aanvullend onderwijs. Hoe negatiever ouders oordelen over de onderwijskwaliteit, hoe meer er gebruik van betaald aanvullend onderwijs wordt gemaakt. Die relatie is het sterkst aanwezig voor bijles en huiswerkbegeleiding. Zo is bijvoorbeeld in Tabel 3.7 af te lezen dat 25 procent van de groep ouders die vindt dat de school onvoldoende aandacht voor hun kind heeft, hun betaalde kind betaalde bijles laat volgen. Van de groep ouders die wel vinden dat de school voldoende aandacht heeft doet dat hooguit acht procent.

²¹ Ouders zijn gevraagd om vijf stellingen over de onderwijskwaliteit te beantwoorden voor hun oudste kind in het vo indien er sprake is van meerdere kinderen in het vo.

Tabel 3.9 Visie op onderwijskwaliteit hangt in vo samen met betaalde deelname aan aanvullend onderwijs

	Zeer oneens	Oneens	Noch eens, noch oneens	Eens	Zeer eens
<i>De school houdt mij goed op de hoogte van hoe het met mijn kind op school gaat</i>					
Deelname aan betaalde bijles	22%	13%	15%	8%	9%
Deelname aan betaalde huiswerkbegeleiding	9%	15%	7%	6%	5%
Deelname aan betaalde examentraining	3%	8%	6%	4%	4%
<i>De school heeft voldoende aandacht voor mijn kind</i>					
Deelname aan betaalde bijles	25%	18%	13%	8%	4%
Deelname aan betaalde huiswerkbegeleiding	14%	13%	9%	5%	4%
Deelname aan betaalde examentraining	4%	8%	7%	4%	2%
<i>De school heeft voldoende aandacht voor kinderen met wie het niet zo goed gaat</i>					
Deelname aan betaalde bijles	25%	18%	10%	9%	4%
Deelname aan betaalde huiswerkbegeleiding	17%	12%	6%	6%	4%
Deelname aan betaalde examentraining	8%	8%	5%	4%	3%
<i>De school luistert goed naar wat ouders willen</i>					
Deelname aan betaalde bijles	21%	16%	11%	8%	6%
Deelname aan betaalde huiswerkbegeleiding	8%	11%	7%	6%	7%
Deelname aan betaalde examentraining	3%	10%	5%	4%	3%
<i>De school sluit goed aan bij de individuele onderwijsbehoeften van mijn kind</i>					
Deelname aan betaalde bijles	24%	21%	12%	6%	3%
Deelname aan betaalde huiswerkbegeleiding	12%	13%	8%	4%	1%
Deelname aan betaalde examentraining	9%	10%	6%	3%	2%

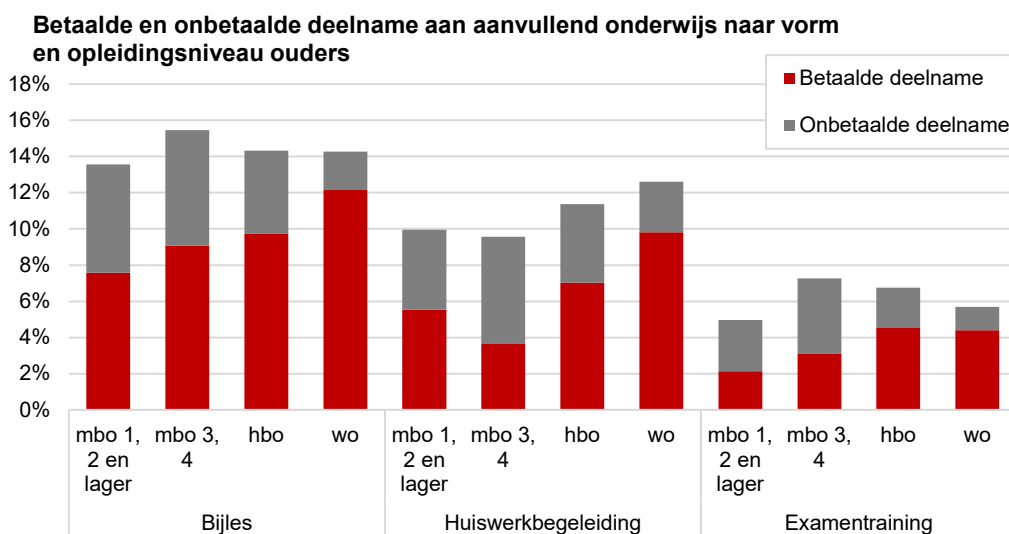
Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Samenhang met opleidingsniveau en inkomen ouders

De samenhang van het opleidingsniveau met de deelname aan aanvullend onderwijs is in het vo sterker aanwezig dan in het po. Figuur 3.8 toont dat zowel betaalde als onbetaalde deelname aan bijles, huiswerkbegeleiding en examentraining samenhangt met het opleidingsniveau van de ouders. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe meer betaalde deelname en hoe minder onbetaalde deelname. In totaal (onbetaald en betaald) nemen leerlingen met laagopgeleide ouders ongeveer even vaak deel aan bijles en examentraining als leerlingen met hoogopgeleide ouders. Ze nemen iets minder vaak deel aan huiswerkbegeleiding. Hoofdstuk 2 liet ook zien dat er verschillen in intensiteit en duur zijn tussen betaalde en onbetaalde vormen van aanvullend onderwijs.

Evenals in het po geeft het inkomen van ouders geen eenduidig beeld in betaalde deelname aan aanvullend onderwijs, met uitzondering van huiswerkbegeleiding (zie Tabel 3.10). Wel valt op dat ouders in de hoogste inkomenscategorie vaker deelnemen aan betaalde bijles, huiswerkbegeleiding en examentraining. De relatie tussen de gemaakte kosten voor bijles en huiswerkbegeleiding en het inkomensniveau van ouders maakt wel duidelijk dat er een samenhang bestaat tussen de financiële draagkracht van ouders en gemaakte kosten voor aanvullend onderwijs.

Figuur 3.5 In vo is er sprake van een sterke samenhang tussen het opleidingsniveau van ouders en betaalde of onbetaalde deelname aan aanvullend onderwijs

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Tabel 3.10 Ook in vo bestaat geen duidelijke eenduidige relatie tussen inkomen en deelname aan aanvullend onderwijs, wel tussen inkomen en kosten bij deelname aan betaald aanvullend onderwijs

Netto maandelijks inkomen in januari 2019	Betaalde deelname			Mediane kosten bij betaalde deelname (€)			Onbetaalde deelname		
	Bijles	Huiswerkbegeleiding	Examentraining	Bijles	Huiswerkbegeleiding	Examentraining	Bijles	Huiswerkbegeleiding	Examentraining
€ 0 - € 2.000 (n=251)	10%	7%	5%	200	*	*	6%	4%	4%
€ 2.000 - € 3.000 (n=474)	8%	5%	2%	200	750	*	6%	6%	4%
€ 3.000 - € 4.000 (n=688)	7%	5%	3%	300	600	213	5%	5%	1%
€ 4.000 - € 6.000 (n=984)	11%	8%	4%	300	800	250	4%	3%	2%
€ 6.000 - € 8.000 (n=414)	13%	11%	5%	500	2.000	*	3%	2%	3%
€ 8.000 of meer (n=258)	16%	15%	9%	750	1.600	*	3%	4%	1%

* te weinig waarnemingen om mediane kosten weer te geven.

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Deelname naar regio

Volgens vo-scholen buiten de Randstad of grote steden maken hun leerlingen minder gebruik van aanvullend onderwijs en betalen daar minder voor dan leerlingen op scholen in grote steden of binnen de Randstad. Die lezing wordt ondersteunt door de resultaten uit de ouderenquête, zo blijkt uit Tabel 3.11. In de Randstad, en dan met name in de G4, ligt het gebruik van betaald aanvullend onderwijs hoger dan daarbuiten. De kosten voor bijles en examentrainingen zijn in de Randstad niet hoger, de kosten voor huiswerkbegeleiding wel.

Tabel 3.11 Het gebruik van betaald aanvullend onderwijs is in de Randstad hoger dan daarbuiten

Gebruik en mediane kosten betaald aanvullend onderwijs door vo-leerlingen						
	Bijles		Huiswerkbegeleiding		Examentraining	
	Gebruik	Mediane kosten (€)	Gebruik	Mediane kosten (€)	Gebruik	Mediane kosten (€)
G4	18%	250	12%	1.600	10%	260
G40	12%	300	9%	780	7%	300
Overig Randstad	15%	300	10%	*	7%	*
Overig niet-Randstad	9%	300	5%	600	4%	275

* te weinig waarnemingen om mediane kosten weer te geven.

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Kosten per leerling

Van de leerlingen in het vo die een vorm van aanvullend onderwijs hebben gevolgd in schooljaar 2018-2019 heeft ruim de helft (56 procent) kosten gemaakt, die variëren van 8 euro tot zelfs 30.000 euro. Als wordt gekeken naar degenen die aanvullend onderwijs hebben genoten én daarvoor kosten hebben gemaakt, dan komen de mediane totale kosten even hoog uit als in het po, namelijk op 500 euro, zie Tabel 3.9. De mediane kosten voor huiswerkbegeleiding vallen het hoogst uit (800 euro). Dit komt doordat huiswerkbegeleiding veelal bij bedrijven wordt afgenomen en vaak het gehele schooljaar duurt. Oefenen buiten schooltijd kost in betaalde vorm doorgaans het minst (200 euro) gevolgd door examentraining (280 euro) en bijles (300 euro).

Tabel 3.12 Mediane kosten aanvullend onderwijs in vo - volledig schooljaar 2018-2019

	Totale kosten alle vormen	Bijles	Huiswerkbegeleiding	Examentraining	Oefenen buiten schooltijd
Mediane kosten afzonderlijke vormen van aanvullend onderwijs					
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning	€500	€300	€800	€280	€200
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via eigen school		€50	*	*	*
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via bedrijf (>1 werkn.)		€500	€1.500	€350	*
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via bedrijf (1 werkn.)		€400	*	*	*
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via bekende		€240	*	*	*

* te weinig waarnemingen om de mediane kosten te presenteren

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Vanuit de enquête kan een schatting worden gemaakt van de totale marktomvang. Voor deze schatting zijn de kosten voor elke leerling in het vo gelijk gesteld aan de gemiddelde kosten per leerling die volgt uit de enquête (niet weergegeven in Tabel 3.9). Ervan uitgaande dat de gemiddelde kosten representatief zijn voor alle leerlingen in het vo, hebben de ouders tezamen in schooljaar 2018-2019 142 miljoen tot 207 miljoen euro aan bijles, huiswerkbegeleiding, examentraining en studievoorbereiding uitgegeven. In 2017 zijn de totale uitgaven ingeschat op 185 miljoen tot 286 miljoen euro voor schooljaar 2016-2017. De betrouwbaarheidsintervallen overlappen elkaar, waardoor statistisch niet vastgesteld kan worden of de uitgaven zijn gestegen of gedaald. Dit betekent dat de totale uitgaven door ouders niet significant zijn veranderd.

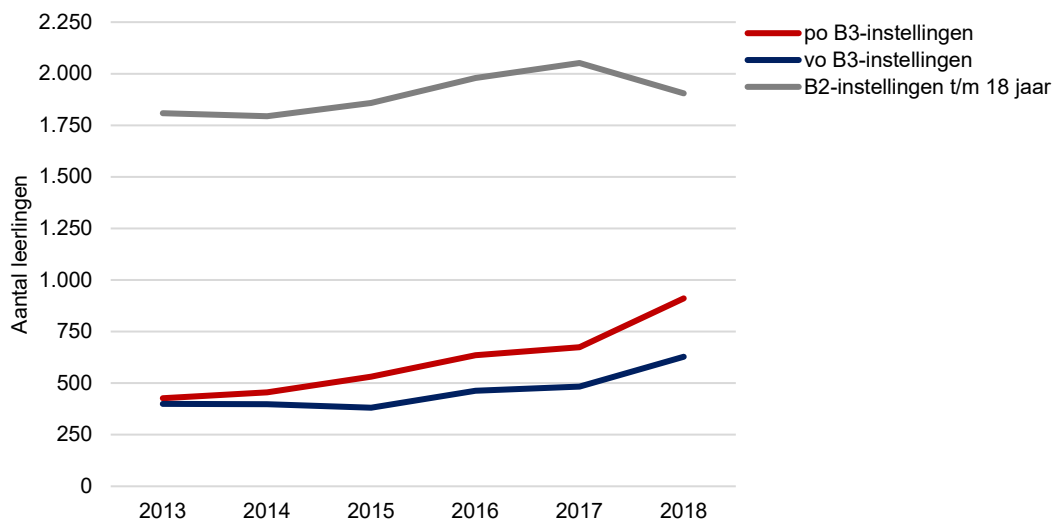
Tevredenheid met aanvullend onderwijs

Net als ouders van po-leerlingen zijn ouders van vo-leerlingen die voor aanvullend onderwijs hebben betaald bij een externe private partij tevreden over de kwaliteit ervan. Driekwart van de ouders die bijles hebben ingekocht vond het de financiële investering waard. Voor huiswerkbegeleiding en examentraining zijn de percentages respectievelijk 78 en 86. Maar ook in het vo maken ouders over het algemeen liever van kosteloze alternatieven georganiseerd door de school als die bestaan. 80 procent van de ouders die betalen voor aanvullend onderwijs zou een voorkeur hebben voor het kosteloze alternatief georganiseerd door de school. Het aandeel ouders dat gebruikmaakt van onbetaalde bijles en aangeeft liever een betaalde vorm zou kiezen als de financiële situatie dat zou toestaan is 17 procent. Voor huiswerkbegeleiding en examentraining is dit respectievelijk 24 en 11 procent.

3.1.3 Particulier onderwijs

Het aantal leerlingen op B2- en B3-instellingen is net als het aantal particuliere scholen gegroeid, zo blijkt uit Figuur 3.3. Met name het aantal leerlingen op B3-instellingen in het primair onderwijs groeit hard en is in vijf jaar meer dan verdubbeld. Het aantal leerlingen tot en met 18 jaar op B2-instellingen groeide tot 2017, maar is in 2018 weer iets gedaald. Ten opzichte van 2013 is het aantal leerlingen op B2-instellingen in 2018 met 5 procent gestegen, het aantal leerlingen in het po op B3-instellingen met 113 procent en het aantal leerlingen in het vo op B3-instellingen met 57 procent. In termen van het totaal aantal leerlingen in het primair onderwijs (1,5 miljoen) en voortgezet onderwijs (975 duizend) is de deelname aan onderwijs op B2- en B3-instellingen gering.

Figuur 3.6 Leerlingenaantal in B2- en B3-instellingen is gegroeid

Peilmoment 1 oktober. Cijfers van B2-instellingen in 2018 zijn voorlopig.
Bron: Inspectie van het Onderwijs (2019) en DUO (2019)

Uit de interviews met particuliere scholen komt ook naar voren dat het aantal leerlingen de afgelopen vijf jaar op een meerderheid van de particuliere scholen (licht) is gestegen. Dit geldt voor zowel de B2- als de B3-instellingen. Hiervoor geven de particuliere scholen verschillende verklaringen:

- Het aantal particuliere scholen (met en zonder specifiek aanbod zoals democratisch onderwijs of onderwijs specifiek voor hoogbegaafde leerlingen) is de afgelopen jaren gestegen. De groeiende bekendheid van deze scholen zorgt ook voor een stijging van het aantal leerlingen (verklaring volgens een derde van de geïnterviewde particuliere scholen);
- Er is een groeiende groep ouders die ontevreden is over het reguliere onderwijs en daarom kiest voor particulier onderwijs. Deze ouders vinden bijvoorbeeld de klassen op het reguliere onderwijs te groot en de kwaliteit van de leraren op deze scholen afnemen door de groeiende werkdruk (verklaring volgens een derde van de geïnterviewde particuliere scholen);
- Er is een groeiende groep leerlingen die uit het reguliere onderwijs valt omdat er voor hen geen passend onderwijsaanbod kan worden aangeboden. Dit geldt bijvoorbeeld voor hoogbegaafde leerlingen of leerlingen met een leerachterstand, motivatieproblemen of dyslexie. Deze leerlingen en hun ouders kiezen ook steeds vaker voor particulier onderwijs (verklaring volgens een derde van de geïnterviewde particuliere scholen).

Enkele particuliere scholen geven daarnaast aan dat de economische groei van de afgelopen jaren ervoor gezorgd heeft dat meer ouders voor particulier onderwijs hebben kunnen kiezen voor hun kind. Op enkele particuliere scholen is het leerlingaantal de afgelopen vijf jaar stabiel gebleven. Dit heeft met name te maken met het aannamebeleid van deze scholen. Op deze scholen werkt men met een maximum aantal leerlingen, om de kwaliteit van het onderwijs te kunnen blijven garanderen.

3.2 Omzet

Het CBS heeft van een lijst bedrijven die in 2019 actief zijn op het gebied van aanvullend onderwijs en ingeschreven zijn bij de Kamer van Koophandel de omzetten over 2015, 2016 en 2017 vastgesteld en bij elkaar opgeteld. Dit betreft bedrijven die bijles, huiswerkbegeleiding, studievaardigheidstraining, toetstraining of examentraining aanbieden aan po- of vo-leerlingen.

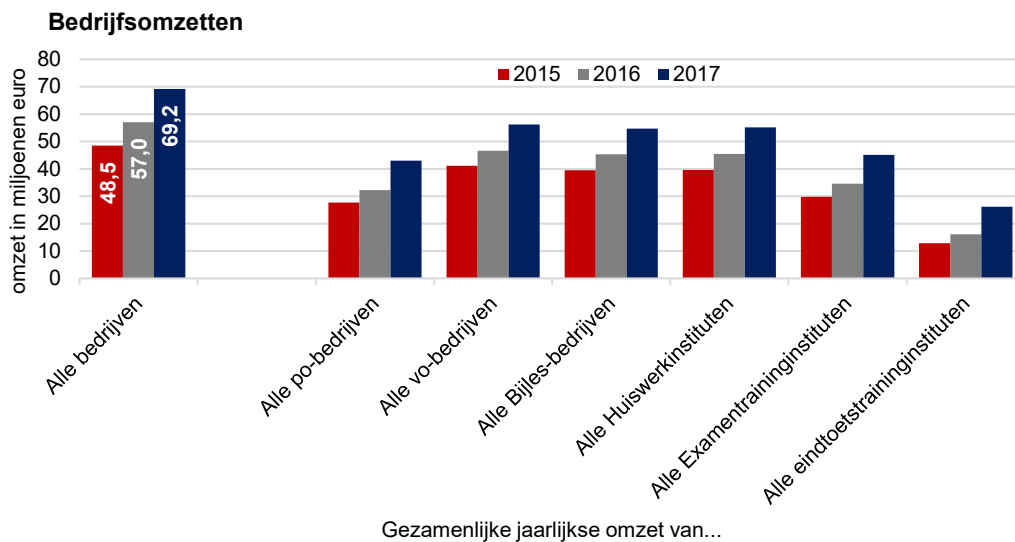
De gezamenlijke omzet van deze bedrijven die aanvullend onderwijs aanbieden is van 2015 tot 2017 met 43 procent gestegen (Figuur 3.10). In 2015 was de totale omzet opgeteld 48,5 miljoen (329 bedrijven), in 2017 69,2 miljoen (336 bedrijven). Dat is lager dan de omzet die berekend is via bevraging van de ouders. Er zijn een aantal verklaringen voor dit verschil. De belangrijkste verklaring is dat de omzetcijfers alleen over private, bij de Kamer van Koophandel ingeschreven bedrijven zijn berekend. De kosten van ouders gaan over alle kosten, dus ook kosten aan organisaties zonder winst oogmerk of bekenden. Daarnaast gaan de omzetcijfers over 2017 en de kostencijfers over het schooljaar 2018-2019.

De totale omzet kan niet worden uitgesplitst naar afzonderlijke vormen van aanvullend onderwijs. Wel is bekend welke bedrijven de verschillende vormen van aanvullend onderwijs aanbieden. Zo wordt bijvoorbeeld duidelijk wat de gezamenlijke omzet is van bedrijven die aanvullend onderwijs voor po-leerlingen aanbieden of van bedrijven die bijles aanbieden.

Percentueel is de omzet van alle bedrijven die onder andere eindtoetstraining aanbieden voor po-leerlingen het snelste gestegen (104 procent).²² De snelle stijging komt mede door het betrekkelijk lage omzetsniveau van deze bedrijven in 2015 (13 miljoen euro). Ook is de gezamenlijke omzet van bedrijven die aanvullend onderwijs aanbieden voor po-leerlingen snel gestegen (56 procent). Die omzetgroei is hoger dan de omzetgroei van bedrijven die aanvullend onderwijs voor vo-leerlingen aanbieden (37 procent). Waarschijnlijk zijn bedrijven die aanvullend onderwijs aanbieden voor po-leerlingen sneller gegroeid dan bedrijven die alleen aanvullend onderwijs voor vo-leerlingen aanbieden. De cijfers laten ook zien dat de gezamenlijke omzet van een groep van 40 grotere bedrijven in de markt relatief snel is gegroeid (met 63 procent).

2017 is het meest recente jaar waarover omzetten gerapporteerd zijn. Dat betekent dat de tijdspanne van de omzetontwikkeling (2015-2017) een andere is dan de tijdspanne van de ontwikkeling van uitgaven van ouders (2016-2017 - 2018-2019). Een direct vergelijking is daarom niet mogelijk.

Figuur 3.7 De omzet van bedrijven actief in aanvullend onderwijs is twee jaar achtereenvolgend gestegen

Zie Bijlage A voor gedetailleerde onderzoeksrapportage
Bron: CBS, bewerking SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019).

²² Dat wil niet zeggen dat de stijging komt door een stijging in omzet door toetstrainingen. Het kan ook door een omzetsstijging bij andere activiteiten binnen deze bedrijven komen.

4 Verhouding tot regulier onderwijs

Anders dan in het po organiseren vo-scholen relatief veel op het gebied van aanvullend onderwijs. Bij huiswerkbegeleiding wordt het meest samengewerkt met een externe partij. Vo-scholen zijn ervan overtuigd dat deelname aan aanvullend onderwijs positief bijdraagt aan de schoolprestaties en het welzijn van de leerling.

De definitie van aanvullend onderwijs in dit onderzoek kent het criterium dat het dient als ondersteuning voor het reguliere onderwijs en buiten schooltijd plaats vindt. Aanvullend onderwijs en regulier onderwijs kunnen daarom niet los van elkaar worden gezien. De wijze waarop scholen omgaan met de behoefte aan aanvullend onderwijs varieert sterk. Dit hoofdstuk gaat in op de verhouding tussen het aanvullend onderwijs en het reguliere onderwijs. Bronnen waaruit is geput zijn de enquêtes onder po- en vo-scholen en de zes schoolcasussen.

4.1 Samenwerkingen

4.1.1 Primair onderwijs

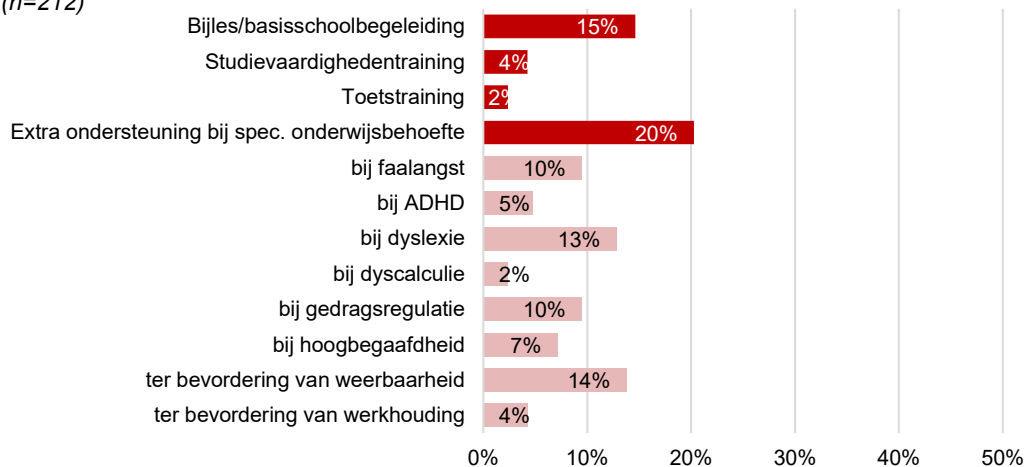
Aanvullend onderwijs op po-scholen

Een derde van de scholen geeft aan een vorm van aanvullend onderwijs buiten schooltijd aan te bieden. Scholen die wel aanvullend onderwijs buiten schooltijd aanbieden, organiseren het vaakste bijles/basisschoolbegeleiding (15 procent van alle scholen), extra ondersteuning ter bevordering van weerbaarheid (14 procent) en extra ondersteuning bij dyslexie (13 procent) (zie Figuur 4.1). Slechts enkele po-scholen geven aan ondersteuning in de vorm van studievoordigheidstraining (4 procent) of toetstraining (2 procent) aan te bieden.

Figuur 4.1 Po-scholen met aanvullend onderwijs buiten schooltijd bieden het vaakst extra ondersteuning aan

Vormen van aanvullend onderwijs buiten schooltijd op po-school

(n=212)

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder po-scholen

Bij de selectie van schoolcasussen gaven veel po-scholen aan principieel tegen het aanbieden van aanvullend onderwijs in samenwerking met een externe partij te zijn (zie Box 4.1). Er heerst bij deze scholen het idee dat de school zelf al genoeg doet, en dat kinderen thuis gewoon lekker moeten spelen. Door dit ook uit te dragen naar ouders proberen deze scholen te voorkomen dat er vanuit ouders teveel druk op de kinderen wordt gelegd. Tegelijkertijd merken scholen dat het voor sommige ouders belangrijk is om hun kind zo goed mogelijk te laten presteren.

Box 4.1 Sommige po-scholen kiezen er bewust voor om geen aanvullend onderwijs aan te bieden

“De school doet niet aan extra betaald aanbod buiten schooltijd. Wij vinden dat we alles voor alle kinderen beschikbaar moeten maken onder schooltijd. Mensen die bijles bieden en hier flyers willen neerleggen, daar gaan we niet op in. Dan zou je ook de hand in eigen boezem moeten steken, want op het moment dat kinderen bijles nodig hebben, wat doen wij als school dan verkeerd? Kinderen in Nederland maken zoveel schooluren, dat moet daar makkelijk in te doen zijn.”

“Bijles komt de school tegen over hele linie, er zijn zelfs al ouders die bijles inzetten als ze merken dat hun kind in groep 3 niet alles soepel oppakt. ”Iedereen is gebaat bij 1-op-1 onderwijs, zeker als dat goed gebeurt en op maat wordt aangeboden, daar pluk je als kind de vruchten van. Maar met welk doel kopen ouders betaald aanvullend onderwijs bij een externe partij als het op school ook aangeboden wordt en als kinderen de tijd hebben om dat in hun eigen tempo te mogen doen? Daar hebben we gesprekken over met ouders: wat is dan de meerwaarde, of heb je geen vertrouwen in je kind? Op het moment dat een kind echt een dyslexieverklaring of een diagnose heeft en het zinvol is om daar extra bijles of RT op te zetten dan bieden wij dat binnen schooltijd aan.”
(*basisschool Nijmegen*)

“Wij als school zijn tegen aanvullend onderwijs in samenwerking met een externe partij en stimuleren dit dus niet. Het reguliere aanbod moet genoeg zijn voor het kind om eruit te halen wat er in zit. Kinderen die het lastiger vinden om te leren moeten onder schooltijd al hard werken, en zij zouden niet gedwongen moeten worden om na schooltijd ook nog eens aan schoolwerk te moeten gaan zitten. Lekker spelen en ontspannen is in de basisschoolleeftijd minstens net zo belangrijk. In onze visie kan een kind ook altijd na de havo nog naar het vwo. Niet alle ouders denken daar zo over, en bij ons op school zijn er dan ook wel ouders die hun kind op bijles doen. Eigenlijk altijd aangeboden door particuliere bureautjes.”
(*basisschool Utrecht*)

“Ouders op deze school willen graag zo hoog mogelijk scoren voor hun kind (havo/vwo), maar we hebben de indruk dat er weinig tot niks extra's wordt ingekocht. De school heeft zelf al veel te bieden: extra ondersteuning voor zowel leerlingen aan de onderkant als aan de bovenkant (executieve functies, filosofie), ruim aanbod voor talentontplooiing en een eigen academie, met externe expertise en vrijwillige inzet van ouders.”
(*basisschool Breda*)

Tabel 4.1 toont dat de po-scholen die wél aanvullend onderwijs aanbieden, dat vaak doen in samenwerking met een externe partij. Het komt bijna niet voor dat scholen een vorm van aanvullend onderwijs geheel zelfstandig aanbieden. Bij bijles/basisschoolbegeleiding op po-scholen dragen ouders in de helft van de gevallen geheel zelf de kosten. In bijna een derde van de gevallen betaalt de po-school de kosten. Voor extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften worden de kosten vaker verdeeld over de verschillende betrokken partijen.

Tabel 4.1 Aanvullend onderwijs op po-scholen is meestal in samenwerking met externe partij(en)

	Bijles/ basisschool- begeleiding (n=26)	Studievaardig- hedentraining (n=6)*	Toetstraining (n=2)*	Extra ondersteuning bij specifieke leer- behoeften (n=37)
De school biedt dit zelf aan	19%			8%
De school biedt dit zelf aan en werkt samen met externe partij(en)	19%			27%
De school werkt samen met externe partij(en)	62%			65%
Totaal	100%			100%
De school draagt de kosten	29%			11%
De ouders dragen de kosten	50%			28%
Een derde partij draagt de kosten	13%			28%
De kosten worden verdeeld over de school, ouders en de derde partij	8%			33%
Totaal	100%			100%

* vanwege het lage aantal waarnemingen zijn geen percentages weergegeven.
Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder po-scholen

Po-scholen die samenwerken met externe partijen bij het aanbieden van aanvullend onderwijs doen dit met name omdat ze vinden dat die partijen meer expertise hebben op het gebied van maatwerk (ongeveer de helft). Ook wordt genoemd dat er door de samenwerking een integrale aanpak mogelijk is (een derde), dat het financieel niet haalbaar is om het zelf te organiseren (een derde) en dat de eigen leraren op die manier ontlast worden (een kwart).

Po-scholen communiceren via verschillende kanalen met ouders over het aanbod aan aanvullend onderwijs. 50 procent van de scholen die aanvullend onderwijs aanbieden doet dit via de nieuwsbrief, 37 procent via de schoolgids of de website of via oudergesprekken. Iets minder dan een derde van de scholen wijdt een aparte brief of e-mail aan het onderwerp.

Schoolbeleid in relatie tot aanvullend onderwijs

Weinig po-scholen hebben beleid of maatregelen om de behoefte aan betaald aanvullend onderwijs bij ouders en leerlingen te minimaliseren (16 procent) of de toegankelijkheid van aanvullend onderwijs voor specifieke groepen te waarborgen (14 procent). Dit geeft aan dat po-scholen nog weinig urgentie voelen bij het onderwerp aanvullend onderwijs.

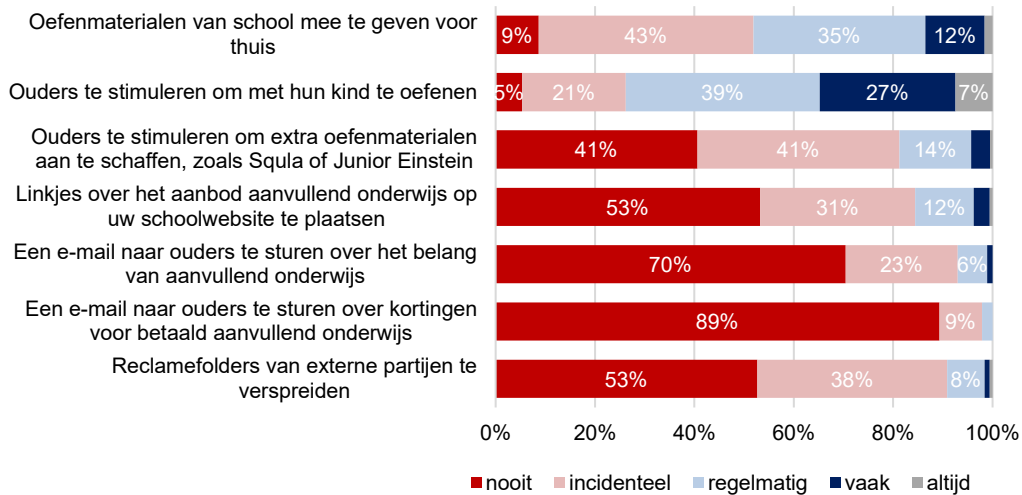
Scholen die wel de behoefte aan aanvullend onderwijs willen minimaliseren doen dit door bewust geen reclame te maken voor externe partijen en zelf de randvoorwaarden voor het werken op school zo goed mogelijk te organiseren, bijvoorbeeld door computers te faciliteren waarvan buiten schooltijd gebruik gemaakt kan worden. Dit blijkt uit de enquête. Ook worden door scholen programma's voor leerlingen met specifieke leerbehoeften zoveel mogelijk binnen lestijd gerealiseerd. De scholen die de toegankelijkheid van aanvullend onderwijs voor alle groepen waarborgen doen dit onder andere door samen te werken met de gemeente en gesubsidieerde partijen.

Ongeveer driekwart van alle geënquêteerde po-scholen stimuleert ouders en leerlingen regelmatig om thuis te oefenen (Figuur 4.2). Een derde van de scholen geeft aan dit vaak te doen. Regelmatig gaat dit gepaard met het meegeven van eigen materialen om thuis te oefenen. Meer dan de helft van de po-scholen geeft aan incidenteel ouders te stimuleren om oefenmaterialen zoals Scula of Junior Einstein aan te schaffen. Het komt minder vaak voor dat po-scholen linkjes op de website

plaatsen over het aanbod van aanvullend onderwijs of dat ze een e-mail sturen naar ouders over het belang van aanvullend onderwijs of kortingen daarvoor. Het aandeel scholen dat regelmatig reclamefolders van externe partijen onder ouders verspreidt is beperkt (9 procent), 38 procent van de scholen doet dit incidenteel.

Figuur 4.2 Een meerderheid van de scholen stimuleert ouders en leerlingen regelmatig om thuis te oefenen

In welke mate stimuleert uw school ouders/leerlingen om gebruik te maken van aanvullend onderwijs door... (n=185)

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder po-scholen

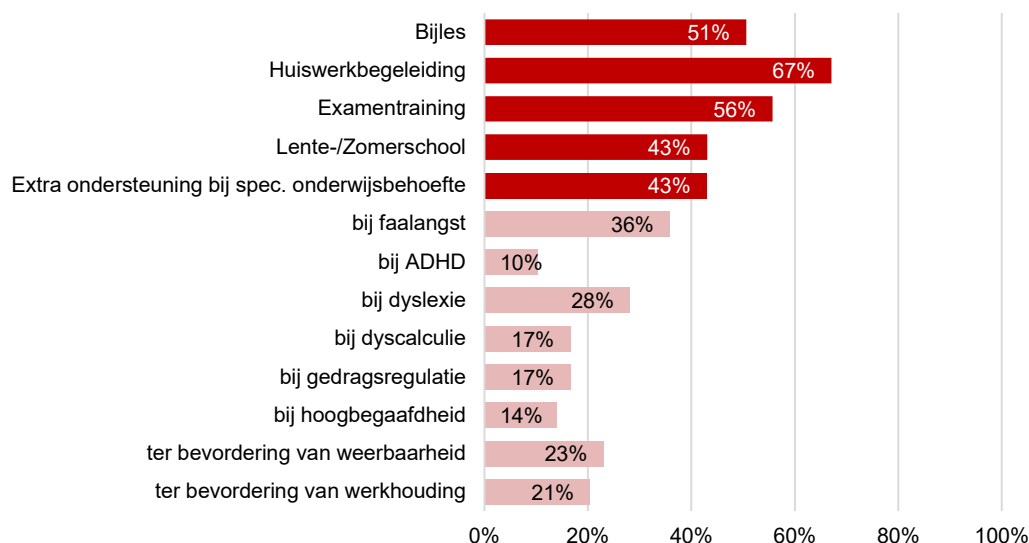
4.1.2 Voortgezet onderwijs

Aanvullend onderwijs op vo-scholen

Vo-scholen organiseren veel vaker aanvullend onderwijs dan po-scholen, blijkt uit een vergelijking tussen Figuur 4.3 en Figuur 4.1. Tweederde van de responderende vo-scholen organiseert huiswerkbegeleiding buiten schooltijd, meer dan de helft examentraining (56 procent) of bijles (51 procent). Ook lente- of zomerscholen (43 procent) of extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften (43 procent) worden op de responderende vo-scholen georganiseerd.

Figuur 4.3 Meer dan de helft van de scholen organiseert bijles, huiswerkbegeleiding of examen-training zelf

Vormen van aanvullend onderwijs buiten schooltijd op vo-school (n=79)

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder vo-scholen

Bij de organisatie van huiswerkbegeleiding, examentraining en lente- of zomerscholen wordt door vo-scholen betrekkelijk vaak samengewerkt met externe partijen (Tabel 4.2). Soms wordt de vorm van aanvullend onderwijs ook zelf aangeboden, zoals bij examentraining. Bijles of extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften biedt de school vaker zelfstandig aan. Uit Tabel 4.2 blijkt dat ouders bij huiswerkbegeleiding relatief vaak zelf de kosten dragen. Bij lente- en zomerscholen worden de kosten vaker door de school of een derde partij gedragen.

Tabel 4.2 Scholen bieden bijles vaak zelfstandig aan, huiswerkbegeleiding vaak in samenwerking

	Bijles (n=39)	Huiswerk- begeleiding (n=52)	Examen- training (n=43)	Lente-/ zomerschool (n=33)	Extra onder- steuning bij specifieke leer- behoefte (n=33)
De school biedt dit zelf aan	56%	37%	30%	21%	52%
De school biedt dit zelf aan en werkt samen met externe partij(en)	31%	12%	44%	15%	45%
De school werkt samen met externe partij(en)	13%	52%	26%	64%	3%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%
De school draagt de kosten	49%	31%	50%	55%	70%
De ouders dragen de kosten	38%	43%	21%	6%	3%
Een derde partij draagt de kosten	3%	2%	0%	27%	0%
De kosten worden gedeeld over de school, ouders en de derde partij	10%	24%	29%	12%	27%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder vo-scholen

Voor vo-scholen is het ontlasten van de eigen leraren de vaakst genoemde reden om samen te werken met een externe partij bij het aanbieden van aanvullend onderwijs, 62 procent van de scholen noemt deze reden. Bijna de helft van de scholen (47 procent) geeft aan dat de school samenwerkt omdat het zo de regie op het onderwijs kan houden. Overige redenen om te kiezen voor de samenwerking zijn omdat het zelf organiseren financieel niet haalbaar is (34 procent), omdat er op die manier een integrale aanpak mogelijk is (34 procent) en omdat externe partijen meer expertise hebben op het gebied van maatwerk (30 procent). Dat de samenwerking een mogelijk bron van inkomsten voor de school is, is volgens vo-scholen nauwelijks een reden voor de samenwerking (4 procent). Vo-scholen zijn bijna zonder uitzondering (zeer) tevreden over de samenwerking met externe partijen op het gebied van aanvullend onderwijs. Ze prijzen de professionaliteit, betrokkenheid en betrouwbaarheid van de samenwerkingspartners.

Huiswerkbegeleiding wordt vaker dan examentraining uitbesteed aan een externe partij (Tabel 4.3). Bij examentraining is er vaker sprake van een samenwerking tussen de vo-school en de externe partij bij de organisatie en invulling van het programma. Lente- en zomerscholen worden ook vaak in samenwerking tussen de vo-school en de externe partij georganiseerd. De school is wel vaker dan bij huiswerkbegeleiding en examentraining zelf verantwoordelijk voor de inhoudelijke invulling. Bij lente- en zomerscholen op de vo-school worden leerlingen bijna altijd in overleg met de ouders direct aangemeld bij de externe partij. Bij huiswerkbegeleiding en examentraining wordt de leerling vaker doorverwezen naar een specifieke externe aanbieder.

Tabel 4.3 Huiswerkbegeleiding wordt vaker uitbesteed, examentraining wordt overwegend in samenwerking met externe partij georganiseerd

	Bijles (n=14)*	Huiswerk- begeleiding (n=25)	Examen- training (n=23)	Lente-/ zomerschool (n=22)	Extra onder- steuning bij specifieke leer- behoeften (n=13)*
Worden leerlingen doorverwezen naar een externe partij? (% ja)		60%	57%	90%	
Wordt georganiseerd door school		4%	22%	32%	
Wordt georganiseerd door externe partij		60%	17%	14%	
Wordt georganiseerd door school en externe partij samen		36%	61%	55%	
Totaal		100%	100%	100%	
School zorgt voor inhoudelijke invulling		4%	4%	41%	
Externe partij zorgt voor inhoudelijke invulling		60%	48%	18%	
School en externe partij zorgen samen voor inhoudelijke invulling		36%	48%	41%	
Totaal		100%	100%	100%	

* vanwege het lage aantal waarnemingen zijn geen percentages weergegeven.
Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder vo-scholen

Vo-scholen communiceren het vaakst via de oudergesprekken met ouders over het aanbod aanvullend onderwijs (67 procent). Ook wordt regelmatig via de schoolgids/website van de school over het aanbod gecommuniceerd (48 procent), via de nieuwsbrief (45 procent) of via een speciaal aan het onderwerp gewijde e-mail of brief (42 procent).

De vo-scholen uit de casussen zijn geselecteerd op basis van hun samenwerking met een externe partij. Deze samenwerkingen zijn volgens scholen ontstaan omdat ouders vroegen om bijles of huiswerkbegeleiding en ook omdat aanbieders hen benaderden. Op de scholen van alle drie vo-casussen heeft een aanbieder de beschikking over een lokaal op school. Bij twee scholen is er sprake van één aanbieder die meerdere vormen van aanvullend onderwijs aanbiedt. Eén school heeft voor zowel bijles, huiswerkbegeleiding als examentraining samenwerking met twee verschillende organisaties. Er is vanuit de externe aanbieder doorgaans een coördinator op school aanwezig die zorgdraagt voor de afstemming en zorgt voor de bemensing. Scholen geven aan dat het zelf organiseren van bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining meer kosten met zich mee zou brengen omdat daarvoor docentenuren ingezet moeten worden. Op één van de scholen is de faalangsttraining weer zelf opgepakt, omdat die uiteindelijk zelf goedkoper kon worden georganiseerd.

Ouders worden op de casusscholen via diverse kanalen van de school op de hoogte gesteld van het externe aanbod. Doorgaans beslissen ouders zelf of ze hier gebruik van maken, maar er worden ook wel leerlingen verwezen naar bijles of huiswerkbegeleiding. Scholen dragen zelf de kosten van externe inhuur in het geval de ouders onvoldoende middelen hebben, of incidenteel wanneer er in een klas veel lesuitval is geweest. De organisaties waarmee scholen samenwerken verrichten soms ook andere ondersteunende diensten, zoals invallessen, huiswerkklas, surveilleren of onderwijsassistentie.

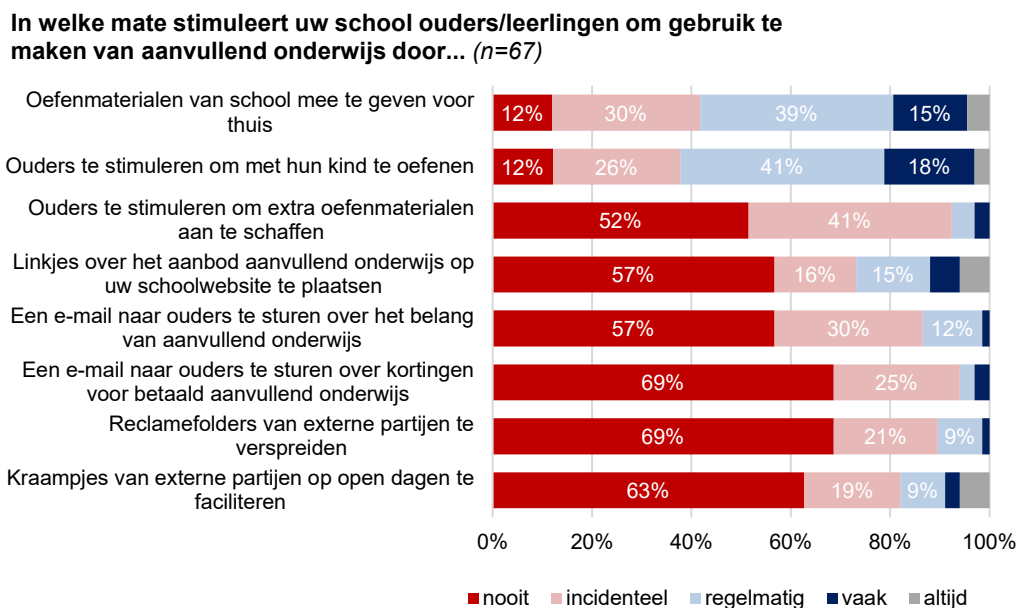
Schoolbeleid in relatie tot aanvullend onderwijs

Een derde van de responderende scholen geeft in de enquête aan beleid en/of maatregelen te hebben om de behoefte aan betaald aanvullend onderwijs te minimaliseren. Een aantal scholen geeft aan een complete ondersteuningsstructuur te willen aanbieden binnen de school. Ook wordt genoemd dat scholen ernaar streven het maatwerk zoveel mogelijk binnen de lessen aan te bieden. Een enkele school heeft een flexrooster ingevoerd waardoor individuele begeleiding door de eigen leraren gegeven kan worden.

43 procent van de vo-scholen heeft maatregelen om de toegankelijkheid van aanvullend onderwijs voor specifieke groepen te waarborgen. In de meeste gevallen komt dat neer op een fonds of extra potje voor financieel minder draagkrachtige ouders (bv. via Stichting Leergeld of het samenwerkingsverband). Ook komt het voor dat scholen zelf een voor leerlingen kosteloze huiswerkklas aanbieden.

Ook Figuur 4.4 laat zien dat verwijzingen naar externe aanbieders bij vo-scholen vaker voorkomen dan bij po-scholen (vergelijking tussen Figuur 4.4 en Figuur 4.2). Hoewel het merendeel van de vo-scholen aangeeft nooit met ouders te communiceren over het belang van aanvullend onderwijs of linkjes daarover op de website plaatsen, is het aandeel scholen dat dit regelmatig doet wel een stuk hoger dan in het po. Meer dan een kwart van de responderende vo-scholen plaatst dan ook regelmatig linkjes op hun website en 18 procent faciliteert tijdens open dagen regelmatig kraampjes van externe partijen.

Figuur 4.4 Meer dan een kwart van de scholen communiceert met ouders over betaald aanvullend onderwijs

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder vo-scholen

4.2 Gevolgen voor de lespraktijk

4.2.1 Primair onderwijs

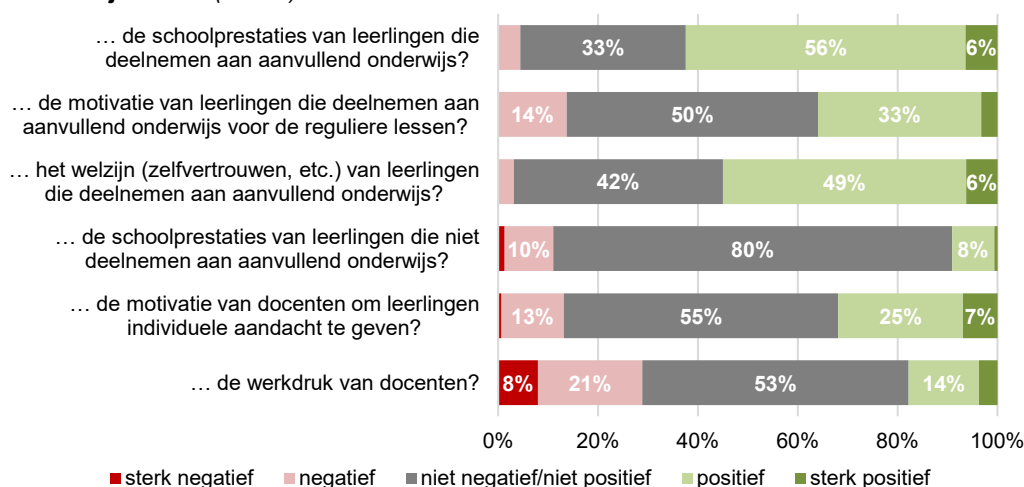
In het po wordt weinig samengewerkt met externe aanbieders. De inhuur van aanvullend onderwijs lijkt vooral buiten de school plaats te vinden. In de enquête is aan po-scholen gevraagd hoe zij de gevolgen inschatten van deelname aan aanvullend onderwijs voor de lespraktijk. De mening moet gezien worden tegen de achtergrond dat er in het po nog relatief weinig gebruik wordt gemaakt van aanvullend onderwijs en waar dit wel gebeurt, het vooral gaat over bijles en extra ondersteuning voor specifieke leerbehoeften.

Po-scholen zijn overwegend positief over de gevolgen van deelname aan aanvullend onderwijs op de lespraktijk (Figuur 4.5). Ze zien vooral voordelen voor de schoolprestaties van deelnemers en hun welzijn (zelfvertrouwen). In open antwoorden wordt meermaals aangegeven dat de gevolgen verschillen per kind en situatie. Als het aanvullend onderwijs gericht is op een specifieke onderwijsbehoefte van een kind heeft dat volgens meerdere respondenten de grootste positieve effecten. Zoals een respondent het verwoordt: *“een kind kan zich juist dan gezien en gehoord voelen waardoor het zelfvertrouwen toeneemt.”* Volgens het gros van de po-scholen lijdt de motivatie om deel te nemen aan reguliere lessen niet onder deelname aan aanvullend onderwijs. Volgens 36 procent van de scholen is het zelfs zo dat leerlingen eerder gemotiveerder zijn voor de reguliere lessen. Scholen zien geen relatie tussen deelname aan aanvullend onderwijs en de prestaties van niet-deelnemers in de reguliere lessen. Ook de motivatie van docenten verandert volgens de meeste po-scholen niet door deelname aan aanvullend onderwijs. Wel geven meerdere scholen aan dat de werkdruk voor docenten door deelname aan aanvullend onderwijs toeneemt. In de toelichting geeft een respondent aan dat *“externe partijen allemaal overleg willen met de leerkracht en dat dit werkdruk verbogend kan werken”*.

Figuur 4.5 Po-scholen zien overwegend positieve gevolgen van deelname aan aanvullend onderwijs

Wat is uw inschatting van de gevolgen van deelname aan aanvullend onderwijs voor... (n=160)

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder po-scholen

Ten aanzien van de inzet van Squala is in een casus aangegeven dat dit vooral ingezet wordt als extra oefenstof na het behandelen en verwerken van de lesstof in de boeken en werkboeken. De school die samenwerkt met een externe aanbieder ten aanzien van maatwerkondersteuning van specifieke leerbehoeften biedt het aanvullend onderwijs aan in afstemming met het aanbod in de klas. Dit gebeurt individueel. In een interview met een basisschool werd door een school wel benoemd dat ouders op grond van ingehuurde trajecten en testen soms veronderstellen dat de school het aanbod aanpast. Po-scholen zijn soms niet te spreken over de beweegredenen en werkwijze van ouders bij het inschakelen van aanvullend onderwijs, zo blijkt uit de voorbeelden uit Box 4.2.

Box 4.2 Po-school is soms kritisch op werkwijze ouders

“In groep 7 en 8 en eerder komen ouders met intelligentietoetsen, dyslexietoetsen en ook wel met tests op het vlak van gedragsstoornissen en concentratiestoornissen. Dan geven ouders aan: “dat lukt mijn kind niet want...”, en dan komt er een testuitslag, bijvoorbeeld ‘te veel prikkels’. In elk geval ligt het aan allemaal externe factoren in plaats van de verantwoordelijkheid bij hun eigen kind of bij hen als ouders. Je komt veel tegen dat een label gebruikt wordt om je als ouder minder verantwoordelijk te voelen voor het gedrag van je kind.”

Basisschool Nijmegen

“We hebben een ouderpopulatie met veel hoogopgeleide ouders met veel verwachtingen van hun kind. Ouders gaan zelf op zoek naar aanvullend onderwijs. Dit gebeurt buiten het zicht van de school. Ik denk dat wij er 9 van de 10 keer niet achter komen, tenzij kinderen zich hier verspreken. Mocht er een problematiek onder liggen dan spreken we ouders uiteraard veel vaker en dan komt het naar voren. En dan wil de school direct met de ondersteunende partij in gesprek om te zorgen dat het programma afgestemd is met het aanbod op school.”

Basisschool Nijmegen

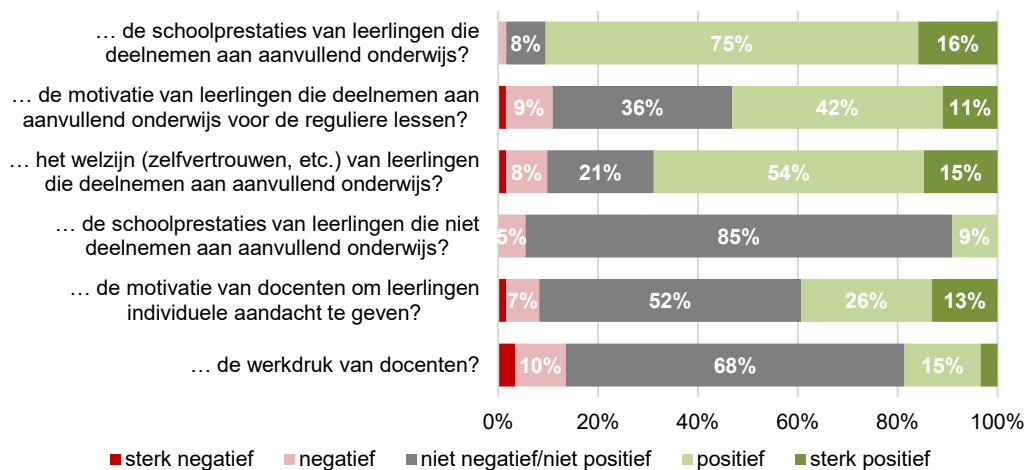
4.2.2 Voortgezet onderwijs

Meer dan 90 procent van de vo-scholen is ervan overtuigd dat aanvullend onderwijs een positief effect heeft op de schoolprestaties van deelnemers. Bovendien zijn deelnemers aan aanvullend onderwijs volgens 53 procent van de scholen gemotiveerder voor de reguliere lessen en neemt volgens 69 procent het welzijn van deelnemers toe door deelname. Een respondent geeft aan dat *“welzijn wordt verbeterd door enerzijds betere prestaties, maar anderzijds ook door de individuele aandacht die ieder mens doet groeien”*. Enkele respondenten wijzen op de verschillen in gevolgen van de verschillende ondersteuningsvormen: *“Door huiswerkbegeleiding zijn leerlingen passiever in de reguliere les, want ze doen het later wel tijdens de huiswerkbegeleiding. Door examentraining en lentscholen neemt het zelfvertrouwen toe en ontstaat inzicht in de lesstof.”* Een respondent noemt een mogelijk bijeffect van deelname aan aanvullend onderwijs: *“deelname aan betaald aanvullend onderwijs geeft mogelijk een vertekend beeld van de kwaliteit van scholen.”*

Er is volgens vo-scholen geen relatie tussen deelname aan aanvullend onderwijs en de schoolprestaties van niet-deelnemers. Bijna 4 op de 10 vo-scholen denkt dat deelname van aanvullend onderwijs ervoor zorgt dat de motivatie van docenten om leerlingen individuele aandacht te geven toeneemt. Over de gevolgen van deelname aan aanvullend onderwijs voor werkdruk van docenten zijn vo-scholen niet eenduidig. Afstemming kost leraren tijd, aan de andere kant worden leraren volgens een respondent ook ontlast in het leveren van maatwerk tijdens reguliere lessen.

Figuur 4.6 Deelname aan aanvullend onderwijs is volgens vo-scholen goed voor de schoolprestaties van deelnemers

Wat is uw inschatting van de gevolgen van deelname aan aanvullend onderwijs voor... (n=64)

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder vo-scholen

De scholen uit de casussen geven aan dat er van bijles, huiswerkbegeleiding en examentraining weinig tot geen effecten zijn op de lespraktijk. Soms zijn er leerlingen die achterover leunen omdat ze naar bijles gaan, maar over het algemeen is de docent niet op de hoogte van welke leerlingen naar bijles gaan. Aangegeven wordt dat bijles soms nuttig is omdat het lastig is voor de docent om bij dertig leerlingen te differentiëren. In die zin kan verondersteld worden dat bijles een ontlastend effect heeft op de lespraktijk. Met betrekking tot bijles en examentraining is in de casussen aangegeven dat uitleg door een andere dan de eigen docent kan helpen voor het begrip door een leerling.

Uit een casus over de digitale onderwijsassistent van Mr. Chadd (Bijlage C) volgt dat deze op termijn effect op de onderwijspraktijk zou kunnen hebben via de terugkoppeling aan de docent over de meest gestelde vragen. Daarnaast is er een direct effect doordat de docent de aandacht niet meer over veel verschillende leerlingen hoeft te verdelen, omdat er een aantal hun vragen al direct via de app beantwoord krijgen. Ook kan er meer zelfstandig worden (door)gewerkt door de leerlingen.

5 Samenvattend beeld casussen

Aanpak

Enkele onderzoeksvragen zijn lastiger te beantwoorden op basis van uitsluitend vragenlijsten. Het gaat dan om het complexe samenspel tussen het reguliere aanbod op school en het aanvullend aanbod dat de school organiseert, al dan niet met kosten voor de leerlingen (onderzoeksvragen 9 tot en met 13). In overleg met de opdrachtgever is gezocht naar scholen die een vorm van samenwerking hebben met een externe private aanbieder van aanvullend onderwijs en daarover tevreden zijn. De noemer is 'kansrijke samenwerking'. Er zijn zes casussen geselecteerd waarin scholen samenwerken met externe partijen bij het aanbieden van aanvullend onderwijs. Voor de selectie hebben we in ons netwerk en via aanbieders gezocht naar in elk geval een school die een vorm van online ondersteuning inzet (dit was voor deze vervolgmeting een nieuwe vorm in het onderzoek). In de uiteindelijke selectie komen ook de andere verschijningsvormen van aanvullend onderwijs aanbod, alsmede een school die met een aanbieder zonder winsttoegmerk samenwerkt. Voor de casusbeschrijvingen is telefonisch en *face-to-face* gesproken met betrokkenen zoals schooldirecteuren, leraren, ouders en vertegenwoordigers van de externe partijen.

In Bijlage C beschrijven we zes casussen waarbij scholen samenwerken met externe aanbieders van aanvullend onderwijs: twee basisscholen, drie vo-scholen en een combinatie po-vo:

- De Ark Barendrecht: gebruik van Squla op school
- Basisschool Rotterdam: inzet After's Cool voor extra ondersteuning van leerlingen
- Leeuwarder Lyceum: bijles door oud-leerlingen via Toptutors
- Het Stedelijk Zutphen: brede samenwerking met Lyceo
- Stichting Vrije School Zeist: langdurige samenwerking met Studiekring
- Mr. Chadd als digitale onderwijsassistent

Samenvatting bevindingen

De schoolcasussen in dit onderzoek beschrijven kansrijke samenwerkingen tussen scholen en externe aanbieders. De samenwerkingen op de vo-scholen zijn ontstaan omdat ouders vroegen om bijles of huiswerkbegeleiding en ook omdat externe aanbieders de scholen benaderden. De vo-scholen geven aan dat het zelf organiseren van bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining meer kosten met zich mee zou brengen omdat daarvoor uren van leraren ingezet moeten worden. Het kostenaspect speelt een belangrijke rol. Eén school heeft bewust gezocht naar samenwerking met een Stichting om zodoende een goedkoper aanbod bijles te kunnen bieden dan via het instituut dat al in huis was. Op één van de vo-scholen is de eerder uitbestede faalangstraining weer zelf opgepakt, omdat die uiteindelijk vanuit het zorgteam zelf goedkoper kon worden georganiseerd. Flexibiliteit is ook een factor. Een basisschool heeft een externe partij ingezet voor ondersteuning bij specifieke leerbehoeften vanwege de flexibiliteit in de inzet en de expertise die dit biedt.

Er is vanuit de externe aanbieder doorgaans een coördinator op school aanwezig die zorgdraagt voor de afstemming en zorgt voor de bemensing. De scholen voelen zich hierdoor ontzorgd. Op de scholen van alle drie vo-casussen heeft een aanbieder de beschikking over een lokaal op school.

Als eenmaal een externe partij in huis is, blijkt deze soms makkelijk in te groeien en meer diensten aan te bieden. Bij twee scholen is er sprake van één aanbieder die meerdere vormen van aanvullend onderwijs aanbiedt. De organisaties waarmee scholen samenwerken verrichten soms ook andere ondersteunende diensten, zoals invallessen, huiswerkklas, surveilleren of onderwijsassistentie.

In de casussen komt naar voren dat vo-scholen het aanvullend onderwijs dat in de school beschikbaar is door externe partijen als service zien aan ouders en leerlingen. Ouders worden op de casus-scholen via diverse kanalen van de school op de hoogte gesteld van het externe aanbod. De scholen melden dat het ouders vrij staat hiervan gebruik te maken. In enkele gevallen wijzen scholen ouders wel op het aanbod. Scholen dragen zelf de kosten van externe inhuur wanneer de school dit voor de leerling nodig vindt en de ouders onvoldoende middelen hebben, of incidenteel wanneer er in een klas veel lesuitval is geweest. Vanuit de samenwerking met de externe partij is er soms een regeling dat er voor een aantal betaalde klanten een door de school aangemelde leerling gratis ondersteuning kan krijgen.

De scholen uit de casussen geven aan dat er van bijles, huiswerkbegeleiding en examentraining weinig tot geen effecten zijn op de lespraktijk. Soms zijn er leerlingen die achterover leunen omdat ze toch na de les naar bijles gaan, maar over het algemeen is de docent niet op de hoogte van het aanvullend aanbod dat leerlingen krijgen, als dit op hun eigen initiatief is. Als de school heeft aangestuurd op aanvullend onderwijs of dit zelf betaalt is er meer afstemming over het aanbod.

Ook kwam in casussen naar voren dat aanvullend onderwijs en met name bijles de klaspraktijk ondersteunt omdat differentiatie en individuele begeleiding in een grote groep leerlingen soms lastig is. In die zin kan verondersteld worden dat bijles een ontlastend effect heeft op de lespraktijk. Met betrekking tot bijles en examentraining is in de casussen aangegeven dat uitleg door een andere dan de eigen docent kan helpen voor het begrip door een leerling. In de casussen is aangegeven dat er meer maatwerk binnen de lessen mogelijk is door aanvullende materialen in te zetten voor extra individueel oefenen of via gebruik van een digitale onderwijsassistent in de klas. De digitale onderwijsassistent kan op termijn effect op de onderwijspraktijk hebben via de terugkoppeling aan de docent over de meest gestelde vragen. Door externe zorgexpertise in te huren, kan een andere casusschool maatwerk bieden in de individuele begeleiding van leerlingen.

Een enkele vo-school heeft ook wel wat bedenkingen bij het aanbod van met name examentrainingen via de school. Deze school zou graag het reguliere aanbod zo inrichten dat de behoefte aan aanvullende aanbod niet ontstaat, bijvoorbeeld door meer aandacht te besteden aan studievaardigheden. Een andere school zou graag zelf huiswerkbegeleiding bieden in het reguliere onderwijs via een open leercentrum maar kan dit momenteel niet bekostigen.

6 Conclusies

De markt voor aanvullend onderwijs is tussen 2015 en 2017 toegenomen. Tussen 2017 en 2019 worden geen aanwijzingen gevonden voor een toename in deelname aan betaalde vormen van aanvullend onderwijs. Het aantal leerlingen dat particulier onderwijs volgt is de afgelopen vijf jaar licht gestegen.

Verschijningsvormen

Welke vormen van aanvullend onderwijs zijn te onderscheiden in het po?

In het po wordt op veel kleinere schaal gebruik gemaakt van aanvullend onderwijs dan in het vo. Als het al voorkomt dan gaat het in de meeste gevallen om oefenen buiten schooltijd, bijvoorbeeld met Squala, Sommenfabriek, Junior Einstein, Rekentuin of Taalzee. Leerlingen oefenen hiermee vooral thuis en online. Naast deze vorm nemen kinderen in het po soms deel aan bijles of krijgen extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften zoals dyslexie en concentratiestoornissen (bijvoorbeeld in de vorm van remedial teaching). Deelname aan huiswerkbegeleiding, toetstraining en studievaardigheidstraining is (vooralsnog) kleiner.

In het vo is aanvullend onderwijs al langer ingeburgerd. De meest voorkomende vormen daar zijn bijles, huiswerkbegeleiding, examentraining en oefenen buiten schooltijd.

Ontwikkeling en deelname

Hoe ontwikkelen de omzetten van bedrijven die actief zijn op het gebied van aanvullend onderwijs zich?

Van 2015 tot 2017 is de gezamenlijke omzet van bedrijven die actief zijn op het gebied van aanvullend onderwijs gestegen van 48,5 miljoen naar 69,2 miljoen (43 procent stijging). De gezamenlijke omzet van bedrijven die actief zijn op de markt voor aanvullend onderwijs voor po-leerlingen is sneller gestegen dan de gezamenlijke omzet van bedrijven die aanvullend onderwijs aanbieden voor vo-leerlingen (56 versus 37 procent). De grotere relatieve stijging voor bedrijven die aanvullend onderwijs voor po-leerlingen aanbieden heeft echter deels te maken met de lagere marktomvang in 2015.

Hoeveel leerlingen in het po en vo nemen deel aan onbetaald en betaald aanvullend onderwijs en wat is de ontwikkeling daarin?

In het po maakte ongeveer een kwart van de groep 8-leerlingen in 2018-2019 gebruik van minimaal één vorm van aanvullend onderwijs buiten schooltijd. 13 procent deed dit in betaalde vorm. In het vo waren deze percentages hoger: 31 procent en 18 procent.

In groep 8 van het po wordt in het schooljaar 2018-2019 substantieel gebruik gemaakt van drie vormen van aanvullend onderwijs: bijles (10 procent, waarvan 6 procentpunt betaald), extra leerondersteuning (10 procent, waarvan 4 procentpunt betaald) en oefenen buiten schooltijd (15 procent, waarvan 5 procentpunt betaald). Wanneer deze percentages worden doorgerekend naar de totale populatie aan groep 8-leerlingen, dan resulteert dat in 8 duizend tot 12 duizend groep 8-leerlingen met betaalde bijles, 5 duizend tot 8 duizend groep 8-leerlingen met betaalde extra leerondersteuning en 7 duizend tot 11 duizend groep 8-leerlingen die betaald extra oefenen buiten schooltijd. De aantallen deelnemers aan betaalde huiswerkbegeleiding, toetstraining of studievaardigheidstraining zijn lager. Voor het po is dit de eerste meting, waardoor het niet mogelijk is om uitspraken te doen over de ontwikkeling in de deelname aan aanvullend onderwijs.

In het vo is de deelname aan aanvullend onderwijs in het schooljaar 2018-2019 over het algemeen groter dan in het po: 16 procent maakte gebruik van bijles (10 procentpunt betaald), 12 procent van huiswerkbegeleiding (7 procentpunt betaald), 7 procent van examentraining (4 procentpunt betaald), 6 procent van extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften (1 procentpunt betaald), 4 procent van studievaardigheidstraining (1 procentpunt betaald) en 8 procent van oefenen buiten schooltijd (2 procentpunt betaald). Op eenzelfde wijze als bij het po is de deelname aan aanvullend onderwijs in percentages doorgerekend naar absolute aantallen leerlingen in het vo. Deze aantallen worden getoond in Tabel 6.1.

Tabel 6.1 Deelname aanvullend onderwijs in vo – doorrekening totale leerlingpopulatie vo

	Betaald en onbetaald 2018-2019		Betaald 2018-2019		Betaald 2016-2017	
	ondergrens	bovengrens	ondergrens	bovengrens	ondergrens	bovengrens
Bijles	144.000	164.000	87.000	104.000	107.000	130.000
Huiswerkbegeleiding	112.000	130.000	60.000	74.000	72.000	91.000
Examentraining	64.000	79.000	32.000	42.000	37.000	51.000
Extra leerondersteuning	57.000	71.000	10.000	16.000	19.000	30.000
Studievaardigheidstraining	39.000	51.000	8.000	13.000		
Oefenen buiten schooltijd	85.000	101.000	17.000	25.000		

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), eigen berekening

Voor een aantal vormen van aanvullend onderwijs is het mogelijk om een vergelijking te maken met de deelname in schooljaar 2016-2017, uit het onderzoek van twee jaar geleden. De vergelijking leert dat de totale deelname in het vo aan bijles, huiswerkbegeleiding, examentraining en extra leerondersteuning is gedaald. De daling in deelname vindt plaats bij onbetaalde vormen, en niet bij deelname aan betaalde vormen. Verschillende verklaringen zijn mogelijk voor de gevonden daling:

- Scholen zijn zelf meer aan gaan bieden binnen het reguliere onderwijs waardoor deelname aan aanvullend onderwijs minder is geworden (kan niet gecontroleerd worden op basis van dit onderzoek).
- In de nieuwe enquête is nadruk gelegd op het criterium dat het aanvullend onderwijs buiten lestijd plaatsvindt. Deelname aan aanvullend onderwijs binnen schooltijd kan in 2016-2017 meegeteld zijn in de deelname, in 2018-2019 is dat onwaarschijnlijker. Dit heeft vooral betrekking op vormen die op scholen zijn aangeboden, veelal onbetaald.
- In de nieuwe enquête is expliciet gevraagd naar deelname aan studievaardigheidstraining, in de enquête van 2016-2017 niet. Studievaardigheidstraining heeft qua kenmerken overeenkomsten met huiswerkbegeleiding en bijles. Mogelijk is deelname aan deze vorm in 2016-2017 meegerekend bij deelname aan bijles of deelname aan huiswerkbegeleiding.

Als de kosten aan aanvullend onderwijs vertaald worden naar het hele vo, dan zijn de totale uitgaven van ouders aan bijles, huiswerkbegeleiding, examentraining en studievaardigheidstraining in 2018-2019 142 miljoen tot 207 miljoen euro. In 2016-2017 werden de totale uitgaven geschat op 185 miljoen tot 286 miljoen euro. De betrouwbaarheidsintervallen overlappen elkaar, waardoor statistisch niet vastgesteld kan worden of de uitgaven zijn gestegen of gedaald. Er is dus geen sprake van een significante afname van de totale uitgaven.

Wat is er te zeggen over de intensiteit (groeps grootte) en duur van het aanvullende onderwijs in po en vo?

Het aanvullend onderwijs voor po-leerlingen is overwegend 1-op-1 begeleiding. Oefenen buiten schooltijd gebeurt vaak online, zeker als het een betaalde vorm betreft. De ondersteuning houdt vaak aan gedurende het hele schooljaar. In het vo bestaan er meer verschillen in de groeps grootte

tussen de verschillende vormen van aanvullend onderwijs. Bijles en extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften zijn vaak 1-op-1. Huiswerkbegeleiding en examentraining vinden doorgaans plaats in kleine groepen van kleiner dan 15 leerlingen. Huiswerkbegeleiding wordt vaak gevolgd gedurende een heel schooljaar, net als extra leerondersteuning. Bijles gebeurt ook vaak gedurende enkele maanden binnen een schooljaar. Examentraining wordt vaak één of enkele keren gevolgd, in voorbereiding op het centrale examen.

Wat zijn de motieven voor deelname aan het aanvullend onderwijs in po en vo?

De motieven voor deelname aan aanvullend onderwijs variëren per onderwijssector en per type ondersteuning. In het po dient de meeste ondersteuning om tegemoet te komen aan specifieke leerbehoeften van de leerling of om onvoldoende schoolprestaties te verbeteren. Ouders van po-leerlingen met aanvullend onderwijs zijn vaak van mening dat de school deze ondersteuning moet bieden aan alle leerlingen. De helft van de ouders met kinderen op bijles geeft aan dat dit nodig is omdat de school tekort schiet in onderwijskwaliteit of persoonlijke aandacht voor hun kind.

Ook in het vo proberen ouders met aanvullend onderwijs achterstanden weg te werken, specifiek geldt dit voor bijles. Voor een derde van de ouders met een kind op bijles is het doel om prestaties die al op peil zijn verder te verbeteren. Huiswerkbegeleiding dient naast het wegwerken van achterstanden vooral om studievaardigheden te verbeteren. In het vo speelt vaker dan in het po mee dat ouders willen voorkomen dat hun kind blijft zitten of afzakt naar een lager niveau. Ouders die kinderen op huiswerkbegeleiding hebben zitten doen dat minder vaak omdat ze vinden dat de school tekort schiet dan ouders die hun kinderen op bijles hebben zitten. Een meerderheid van de ouders die betaalden voor examentraining vindt dat scholen examentrainingen moeten kunnen aanbieden voor iedere leerling.

Welke beeld hebben ouders van de kwaliteit van het onderwijs op de school van hun kind? Hangt dit samen met hun keuze voor aanvullend onderwijs?

Ouders van po-leerlingen (groep 8) en vo-leerlingen zijn over het algemeen tevreden over de onderwijskwaliteit van de school van hun kind. In het po zijn ouders het meest tevreden over de aandacht die de school voor hun kind heeft, in het vo over de mate waarin de school hen op de hoogte houdt van hoe het met hun kind op school gaat. Er bestaat een duidelijke samenhang tussen de tevredenheid met de onderwijskwaliteit en het gebruik van *betaalde* vormen van aanvullend onderwijs. Hoe negatiever ouders oordelen over de onderwijskwaliteit, hoe meer er gebruik van betaald aanvullend onderwijs wordt gemaakt. Die relatie is het sterkst aanwezig bij bijles in het po en bij bijles en huiswerkbegeleiding in het vo.

Waarom geven ouders de voorkeur aan aanvullend onderwijs dan wel ondersteuning door de school? Welke relatie is er met de ondersteuning die de school daadwerkelijk heeft geboden?

80 tot 90 procent van de ouders van po- en vo-leerlingen die betaald aanvullend onderwijs volgen maken liever gebruik van gratis ondersteuning van de school als die mogelijkheid er zou zijn. Ze hebben daarmee geen expliciete voorkeur voor betaalde ondersteuning maar reageren op een gebrek aan ondersteuningsvormen op school. Ouders zijn over het algemeen tevreden tot zeer tevreden over de prijs/kwaliteitverhouding van de betaalde ondersteuning. Andersom geeft 10 tot 20 procent van de ouders die gebruik maakt van onbetaalde vormen van ondersteuning aan dat zij liever betaalde ondersteuning hadden gehad als hun financiële situatie dit zou toestaan. Afgaande op de enquête lijken ouders wier kind op huiswerkbegeleiding op de eigen school zit wekelijks meer tijd te besteden aan het begeleiden van het schoolwerk van hun kind dan ouders wier kind op huiswerkbegeleiding bij een huiswerkinstituut zit. Dit kan een aanwijzing zijn dat ouders met tijdgebrek hun kinderen vaker naar een huiswerkinstituut sturen voor huiswerkbegeleiding. Bij bijles wordt dit verschil niet gevonden.

In de casussen komt naar voren dat vo-scholen het aanvullend onderwijs dat in de school beschikbaar is door externe partijen als service zien aan ouders en leerlingen. De scholen melden dat het ouders vrij staat hiervan gebruik te maken. In enkele gevallen wijzen scholen ouders wel op het aanbod. Soms betaalt de school (deels) de kosten voor aanvullend onderwijs. De ouders die we gesproken hebben, ervaren dat de school in hun beleving tekort geschoten is in de individuele begeleiding van hun kind. Ze hebben op eigen initiatief extra begeleiding ingekocht en waren niet op de hoogte van de eventuele mogelijkheid een financiële tegemoetkoming te kunnen krijgen vanuit de school.

Welke omvang hebben vormen van aanvullend onderwijs op po/vo-scholen zelf (al dan niet in nauwe samenwerking met huiswerkinstellingen binnen of buiten de school)?

In tegenstelling tot in het po bieden veel vo-scholen zelf – al dan niet in samenwerking met externe partijen- ondersteuning in de vorm van huiswerkbegeleiding (67 procent), bijles (51 procent) of examentraining (56 procent). Uit de ouderenquête blijkt dat er redelijk veel gebruik wordt gemaakt van de vormen die op school worden aangeboden. Een derde van de leerlingen die bijles volgt, doet dit op de eigen school. Bij huiswerkbegeleiding is dit 43 procent en bij examentraining 47 procent. Dat de ondersteuning op de eigen school plaatsvindt hoeft niet te betekenen dat de school het ook zelf organiseert. 27 procent van de bijlessen is georganiseerd door de eigen school, 27 procent van huiswerkbegeleiding en 39 procent van de examentraining.

Relatie met scholen

Wat zijn de kenmerken van scholen waarop relatief veel leerlingen zitten die gebruik maken van aanvullend onderwijs?

De kenmerken van scholen waarop veel leerlingen zitten die gebruik maken van aanvullend onderwijs zijn niet bekend. Wel zijn enkele leerling- en ouderkenmerken bekend die samenhangen met een hoog gebruik van aanvullend onderwijs. Zo blijkt uit de ouderenquête dat leerlingen in de Randstad, en dan met name in de G4, vaker dan andere leerlingen gebruik maken van betaald aanvullend onderwijs. Uit de ouderenquête volgt ook dat betaald aanvullend onderwijs vaker voorkomt bij havo- en vwo-leerlingen. Tevens is duidelijk dat leerlingen met hoger opgeleide ouders vaker gebruik maken van de betaalde vormen.

Zijn er voorbeelden te beschrijven van kansrijke samenwerkingen tussen scholen, ouders en externe aanbieders?

De schoolcasussen in dit onderzoek beschrijven kansrijke samenwerkingen tussen scholen en externe aanbieders. Een voorbeeld is een uitgebreide samenwerking met een externe commerciële partij die alle vormen van aanvullend onderwijs biedt en ook onderwijsondersteunende diensten. Een ander voorbeeld is een school die bewust gezocht heeft naar een Stichting om zodoende een goedkoper aanbod bijles te kunnen bieden dan via het instituut dat al in huis was. Een basisschool heeft een externe partij ingezet voor ondersteuning bij specifieke leerbehoeften vanwege de flexibiliteit in expertise die dit biedt. Als eenmaal een externe partij in huis is, blijkt deze soms makkelijk in te groeien en meer diensten aan te bieden. Scholen zien de samenwerking met externe partijen onder meer als ontlastend voor docenten, en goedkoper voor de school (vanwege lagere uurtarieven en flexibele inzet). Tegelijk is er een casusschool die juist besloten heeft zelf weer de faalangstraining te geven omdat dit goedkoper vanuit het zorgteam kon worden georganiseerd. De kostenoverweging speelt een belangrijke rol om aanvullend aanbod al dan niet zelf te organiseren. Daarnaast is ook het ontzorgen genoemd.

Over het algemeen lijken scholen tevreden over de samenwerking met private partijen. Uit de ouderenquête komt naar voren dat ook ouders tevreden zijn over het aanvullend aanbod, maar ook dat een deel van de ouders die kosten heeft gemaakt vindt dat de school zelf voor gratis aanvullend aanbod zou moeten zorgen.

Wat is volgens de scholen het gevolg van het gebruik van aanvullend onderwijs door leerlingen op de eigen praktijk? Po-scholen werken (nog) weinig samen met externe aanbieders. Het aantal po-leerlingen dat gebruikmaakt van aanvullend onderwijs is ook beperkt. De invloed van het gebruik van aanvullend onderwijs wordt daarom in de praktijk op school niet zo gemerkt. Waar po-leerlingen wel gebruikmaken van aanvullend onderwijs, heeft dat volgens de geënquêteerde po-scholen over het algemeen een positieve invloed op de schoolprestaties en het zelfvertrouwen van deze leerlingen. Het effect is het gunstigste als het aanvullende onderwijs inspeelt op de specifieke behoeften van de leerling. Een mogelijk nadeel van aanvullend onderwijs is volgens de po-scholen de toename van werkdruk van leerkrachten als gevolg van afstemming met externe partijen. Aan de andere kant kan het voor werkdruk positief uitpakken als door het aanvullend onderwijs werk uit handen wordt genomen. Een enkele geïnterviewde school klaagt over ouders die met de uitslag van een test in de hand de school verzoeken het onderwijs voor hun kind aan te passen. Ook de geënquêteerde vo-scholen zijn overwegend positief over de (mogelijke) effecten van aanvullend onderwijs op de lespraktijk. De schoolprestaties verbeteren, leerlingen hebben meer zelfvertrouwen en ook de motivatie neemt volgens scholen toe. Over de effecten op de werkdruk van leraren bestaat een verdeeld beeld.

In de casussen bleek dat de docent niet altijd op de hoogte is van het aanvullend aanbod dat leerlingen krijgen, als dit op hun eigen initiatief is. Als de school heeft aangestuurd op aanvullend onderwijs of dit zelf betaalt is er meer afstemming over het aanbod. Ook kwam in casussen naar voren dat aanvullend onderwijs en met name bijles de klaspraktijk ondersteunt omdat differentiatie en individuele begeleiding in een grote groep leerlingen soms lastig is. Tegelijk is de constatering dat leerlingen soms de les niet optimaal benutten omdat ze na schooltijd ook bijles of huiswerkbegeleiding volgen. De terugkoppeling die een digitale onderwijsassistent kan bieden, over veelgestelde vragen, kan een docent benutten voor het optimaliseren van de lessen.

Hoe wordt maatwerk op de school gerealiseerd via een aanbod aan ondersteunende onderwijsactiviteiten van de school (zowel binnen als buiten lestijd)?

In de casussen is aangegeven dat er meer maatwerk binnen de lessen mogelijk is door bijvoorbeeld aanvullend digitaal materiaal in te zetten voor extra individueel oefenen of via gebruik van een digitale onderwijsassistent in de klas. Door externe zorgexpertise in te huren, kan een andere casusschool maatwerk bieden in de individuele begeleiding van leerlingen. Door een aantal scholen wordt examentraining of bijles incidenteel groepsgewijs ingezet op kosten van de school als er bijvoorbeeld hiaten in het aanbod waren door lesuitval. Ook in individuele gevallen bekostigen scholen huiswerkbegeleiding of bijles voor leerlingen die baat hebben bij een extra aanbod. Over bijles is opgemerkt dat uitleg door iemand anders dan de eigen docent een positief effect kan hebben, en ook dat de individuele aandacht die met bijles gegeven wordt in een klas met dertig leerlingen minder goed door de docent kan worden geboden. De aandacht die er voor de studievaardigheden is bij huiswerkbegeleiding en de tests die daar afgenomen worden om kennislacunes aan het licht te krijgen ziet een van de casusscholen als iets wat de school zelf ook zou willen bieden als maatwerk. Een andere school heeft geconstateerd dat leren plannen een probleem vormt voor leerlingen en gaat hier zelf lessen voor organiseren.

In welke mate bestaat structurele samenwerking tussen de school en een externe aanbieder hoe krijgt die samenwerking vorm? Op welke wijze communiceert de school met ouders over dit aanbod? Hoe en wanneer gebeurt de doorverwijzing naar de externe aanbieder door de school?

In het po is er op kleine schaal sprake van samenwerking tussen scholen en externe partijen. In het vo wordt bij huiswerkbegeleiding (64 procent) en examentraining (70 procent) op school het vaakst samengewerkt met externe partijen. Bij huiswerkbegeleiding betalen ouders het vaakst een bijdrage. Samenwerking met externe partijen vindt volgens vo-scholen met name plaats om daarmee de eigen leraren te ontlasten. Via oudergesprekken stellen scholen het vaakst ouders op de hoogte van het aanbod op het gebied van aanvullend onderwijs. Doorverwijzing is afhankelijk van de vorm van aanvullend onderwijs. Bij lente- of zomerscholen wordt de leerling direct door de school aangemeld bij de externe aanbieder. Bij huiswerkbegeleiding en examentraining wordt de leerling doorgaans verwezen naar een specifieke partij. Bij bijles is de verwijzing minder direct.

Particulier onderwijs

Wat is de omvang en groei van het particulier onderwijs in de afgelopen vijf jaar?

Het aantal leerlingen dat particulier onderwijs volgt is de afgelopen jaren gestegen, zo blijkt uit cijfers van DUO en de Inspectie van het Onderwijs. Dit beeld wordt bevestigd door een meerderheid van de achttien particuliere scholen die hebben deelgenomen aan het onderzoek²³. De stijging wordt volgens hen veroorzaakt door een aantal tendensen. Allereerst is volgens de particuliere scholen zelf het aantal particuliere scholen en de bekendheid van deze scholen de afgelopen jaren gegroeid. Ten tweede is er volgens hen een groeiende groep ouders/leerlingen ontevreden over het reguliere onderwijs (te grote klassen, afnemende kwaliteit leraren door groeiende werkdruk) en kiest daarom voor particulier onderwijs. Een derde reden waarom ouders/leerlingen vaker voor particulier onderwijs kiezen is volgens de particuliere scholen omdat het reguliere onderwijs leerlingen in hun ogen geen passend aanbod kan doen, waardoor leerlingen uit het reguliere onderwijs (dreigen te) vallen. Het particulier onderwijs lijkt dus aan te sluiten op de behoeften van ouders/leerlingen die ontstaan door ontevredenheid met het reguliere onderwijs.

Wat zijn de motieven van leerlingen en ouders om voor particuliere onderwijs te kiezen?

De particuliere scholen die zijn geïnterviewd omschrijven een aantal motieven van ouders/leerlingen om voor particulier onderwijs te kiezen. In de meeste gevallen wordt volgens hen de keuze voor particulier onderwijs gemaakt omdat leerlingen uitvallen of dreigen vast te lopen in het reguliere onderwijs of omdat het reguliere onderwijs niet voldoende aansluit bij de wensen van ouders ten aanzien van klassengrootte en mate van aandacht voor hun kind(eren). Andere motieven zijn volgens de particuliere scholen dat ouders de grotere vrijheid van leren op het particuliere onderwijs belangrijk vinden of omdat leerlingen specifieke wensen hebben ten aanzien van het onderwijs, zoals topsporters of leerlingen die gezakt zijn voor hun examen en geen heel jaar over willen doen.

Hoeveel jaar volgt een leerling gemiddeld onderwijs op een particuliere school?

Leerlingen stromen doorgaans vanuit het reguliere onderwijs in het particuliere onderwijs. De groep leerlingen die vanaf het eerste leerjaar instroomt is klein, maar de afgelopen jaren wel toegenomen. De tijd die een leerling op het particuliere onderwijs zit wisselt dan ook. Van 1-2 jaar wanneer alleen eindexamen wordt gedaan, tot 4,5-6 jaar wanneer het hele basis- of voortgezet onderwijs wordt gevolgd.

²³ Particuliere scholen met minstens 20 leerlingen.

Bijlage A Methodologische verantwoording

Enquête ouders

In totaal zijn 34 duizend ouders via een brief²⁴ uitgenodigd om deel te nemen aan een online enquête over aanvullend onderwijs. Dit betrof 20 duizend ouders van leerlingen in het vo en 14 duizend ouders van leerlingen in groep 8 van het po in het schooljaar 2018-2019. De steekproef van 20 duizend leerlingen in het vo is getrokken naar rato van het aantal leerlingen over leerjaren (1 tot en met 6) en leerniveaus (pro, vmbo, havo en vwo).²⁵ Voor het po is bewust gekozen om alleen ouders van leerlingen in groep 8 te benaderen. Uit de Schoolkostenmonitor 2017-2018 blijkt namelijk dat er weinig gebruik wordt gemaakt van aanvullend onderwijs in het po. Indien er gebruik van wordt gemaakt, dan is dat veelal in groep 8. Daarnaast heeft het onderzoek naar aanvullend onderwijs met name een verkennend karakter. Er zijn daarom 14 duizend groep 8-leerlingen aselect geselecteerd uit de totale populatie in het po, waarbij leerlingen op internationale scholen en in (v)so en sbo buiten beschouwing zijn gelaten.

In de enquête is ouders gevraagd om voor al hun kinderen in vo en po aan te geven of zij in het schooljaar 2018-2019 gebruik hebben gemaakt van aanvullend onderwijs, in welke vorm dat is geweest en hoeveel hen dat heeft gekost. De enquête is opengesteld in de periode van 12 juni tot 22 juli 2019. In die periode zouden ouders goed zicht moeten hebben op het gebruik en de gemaakte kosten voor aanvullend onderwijs over het gehele schooljaar (toets- en examentrainingen zijn dan immers achter de rug). Bovendien maakt het een zuivere vergelijking mogelijk met het onderzoek uit 2017, omdat ouders toen in dezelfde periode zijn geënquêteerd.

In totaal hebben 4.050 ouders gerepsondeerd (12 procent). Dat heeft informatie opgeleverd over 3.530 leerlingen in het po en 4.619 leerlingen in het vo. Bijlage B geeft de respons nader weer. Op de enquête hebben relatief veel ouders van kinderen uit havo- en vwo-klassen gerepsondeerd. De resultaten zijn gewogen op basis van geslacht en de verdeling van leerlingen in het vo over leerniveaus en leerjaren in het schooljaar 2016-2017 (zie Bijlage B). Vmbo-leerlingen hebben een hoger gewicht gekregen, om te corrigeren voor de lagere respons.²⁶ Het is vanwege het ontbreken van informatie op populatieniveau niet mogelijk om te wegen op basis van het opleidingsniveau of het maandelijkse inkomen van ouders. Door te wegen op basis van onderwijsniveau wordt echter voor een deel ook gecorrigeerd voor het opleidingsniveau van ouders: kinderen van hoogopgeleide ouders zitten immers vaker op het vwo en kinderen van laagopgeleide ouders vaker op het vmbo.

---

²⁴ Deze brieven zijn door DUO verstuurd naar het woonadres van de ouders.

²⁵ Leerlingen op internationale vo-scholen en vavo-leerlingen zijn buiten beschouwing gelaten.

²⁶ Door te weinig waarnemingen is het niet wenselijk om ook binnen het vmbo te wegen naar verschillende leerwegen.

Enquêtes scholen

Po-scholen²⁷ en vo-scholen zijn op 13 juni benaderd om een enquête in te vullen. Dit is gebeurd via het bij DUO bekende algemene e-mailadres van de school. DUO heeft alleen bekende e-mailadressen op schoolniveau, niet op vestigingsniveau. In de e-mail is daarom verzocht (indien de school bestaat uit meerdere vestigingen) de uitnodiging door te zetten naar iedere vestiging binnen de school. De enquête stonden open tot 12 juli. Gedurende de looptijd hebben het ministerie van OCW en de VO-raad aandacht besteed aan de enquête door er een bericht in de nieuwsbrief aan te wijden.

In de enquêtes is gevraagd naar het brinnummer en het vestigingsnummer van de school. De respons is zodoende gecorrigeerd voor dubbelingen. Uiteindelijk hebben 212 po-scholen gerespondeerd. 6.612 po-scholen zijn aangeschreven. Dat betekent een (tegenvallende) respons van 3,2 procent. De respons van vo-scholen was met 79 scholen ook relatief laag. Op een totaal van 1.611 vestigingen is dat een respons van 4,9 procent. De mogelijke redenen voor de relatief lage respons zijn:

- Het onderwerp sprak scholen niet zo aan. Dit is waarschijnlijker voor het po dan voor het vo.
- Scholen hebben een hoge bevraginglast en de e-mail is verstuurd in de drukke periode aan het einde van het schooljaar.
- Scholen zijn aangeschreven op een algemeen e-mailadres met het verzoek de uitnodiging door te zetten naar schoolvestigingen. Mogelijk wordt het algemene e-mailadres slecht bijgehouden of is de e-mail niet doorgezet naar de juiste personen.

Omzettabel bedrijven

De analyse van omzetgegevens van bedrijven die actief zijn op het gebied van huiswerkbegeleiding, bijles en examentraining in het po, vo en mbo is gedaan met behulp van een bedrijvenlijst van de Kamer van Koophandel (peildatum 1 mei 2019) en omzetgegevens van het CBS.

Het startpunt bij het bepalen van de marktomvang is een grote adressenlijst van de Kamer van Koophandel met daarin bedrijven met de activiteit 'Studiebegeleiding, vorming en onderwijs' (6.584 bedrijven).²⁸ Deze adressenlijst is doorlopen en hieruit zijn op basis van bedrijfsnaam en een websearch bedrijven gefilterd die daadwerkelijk iets doen met bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining.²⁹ Aan de gefilterde lijst zijn op basis van de websearch en een ledenlijst van koepelorganisatie LVSI enkele huiswerk- of bijlesbedrijven toegevoegd die nog ontbraken, waarna een definitieve lijst met 595 bedrijven over is gebleven. Dit zijn bedrijven die op 1 mei 2019 bekend zijn bij de Kamer van Koophandel (of aangevuld door de onderzoekers) en waarvan bekend is dat hun activiteit of één van hun activiteiten bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining is. Over de 595 bedrijven is via internet opgezocht voor welke onderwijssector (po, vo of mbo) zij diensten aanbieden en welke activiteiten zij aanbieden. De bedrijvenlijst is vervolgens opgestuurd naar het CBS.

²⁷ Met po-scholen wordt in dit onderzoek bedoeld: basisscholen (bao). S(b)o-scholen zijn buiten het onderzoek gehouden.

²⁸ Dit betreft bedrijven met de Standaard Bedrijfs Indeling Code (SBI-code) 85599. De SBI-code wordt door het CBS gebruikt om bedrijven in te delen naar bedrijfsactiviteit.

²⁹ Het bepalen van bedrijven in de vierde categorie schaduwonderwijs - extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften - bleek op basis de gehanteerde methoden niet mogelijk. Zodoende is deze categorie bij het bepalen van de marktomvang buiten beschouwing gelaten.

Het CBS is voor elk van de 595 bedrijven nagegaan of het in de jaren 2015 tot en met 2017 belastingplichtig was aan de Belastingdienst en zo ja, wat per jaar de omzet is geweest. Aangezien veel onderwijsactiviteiten zoals bijles of examentraining vrijgesteld zijn van omzetbelasting blijkt de omzet van veel bedrijven uit de lijst uitsluitend af te leiden uit de gegevens over winstbelasting. Daarom is voor het bepalen van de omzet gebruik gemaakt van zowel de omzetbelasting als winstbelasting. Het CBS heeft voor elk bedrijf van 2015 tot en met 2017 omzetgegevens verzameld en bij elkaar opgeteld. Op die manier is de marktomvang bepaald.

Bijlage B Responsoverzichten

Respons enquête ouders

In termen van ouders

Tabel B.1 Aantal kinderen per responderende ouder

Aantal kinderen	Respons	Percentage	Cumulatief aantal kinderen
1	1.049	26%	1.049
2	1.997	50%	3.994
3	802	20%	2.406
4	154	4%	616
Meer dan 4	29	1%	116
Totaal	4.031	100%	8.181

*dit wordt meegeteld als 4 kinderen

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Tabel B.2 Opleidingsniveau ouders

	Respons	Percentage
Mbo 1, 2 of lager	447	11%
Mbo 3 of 4	567	14%
Hbo	1.423	35%
Wo	1.226	30%
Onbekend	387	10%
Totaal	4.050	100%

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Tabel B.3 Inkomen ouders

Netto gezinsinkomen januari 2019	Respons	Percentage
0 – 1.000 euro	41	1%
1.000 – 2.000 euro	213	5%
2.000 – 3.000 euro	428	11%
3.000 – 4.000 euro	634	16%
4.000 – 6.000 euro	846	21%
6.000 – 8.000 euro	342	8%
8.000 of meer euro	223	6%
Wil niet zeggen	1.078	26%
Onbekend	245	6%
Totaal	4.050	100%

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

In termen van leerlingen

Tabel B.4 Respons naar groep in po

	Respons	Percentage
Groep 1	84	2%
Groep 2	104	3%
Groep 3	123	3%
Groep 4	214	6%
Groep 5	334	9%
Groep 6	453	13%
Groep 7	374	11%
Groep 8	1.844	52%
Totaal	3.530	100%

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Tabel B.5 Respons naar leerniveau en leerjaar in vo (in aantallen leerlingen)

	1	2	3	4	5	6	Totaal
Praktijkonderwijs	22	16	16	12	8	1	75
Vmbo	211	302	301	296	0	0	1.110
Havo	201	244	230	286	231	0	1.192
Vwo	430	464	377	342	320	255	2.188
Totaal							4.565

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Tabel B.6 Weegfactoren naar leerniveau en leerjaar

	Leerjaar 1	Leerjaar 2	Leerjaar 3	Leerjaar 4	Leerjaar 5	Leerjaar 6
Praktijkonderwijs	1,33	2,13	1,76	1,73	2,50	0
Brugklas	1,41	1,10	-	-	-	-
Vmbo	-	-	1,62	1,72	-	-
Havo	0,53	0,93	0,88	1,08	1,16	-
Vwo	0,65	0,56	0,54	0,59	0,65	0,81

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder ouders

Respons enquête po-scholen

Tabel B.7 Respons enquête po-scholen naar gemeente

	Aantal respons	Aandeel in respons	Aandeel landelijk
G4	20	9,4%	10,4%
G40	43	20,3%	26,1%
Overig Randstad	33	15,6%	21,1%
Overig niet-Randstad	85	40,1%	42,4%
Onbekend	31	14,6%	-

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder po-scholen

Respons enquête vo-scholen

Tabel B.8 Respons enquête vo-scholen naar gemeente

	Aantal respons	Aandeel in respons	Aandeel landelijk
G4	6	7,6%	15,0%
G40	28	35,4%	35,2%
Overig Randstad	21	26,6%	17,9%
Overig niet-Randstad	15	19,0%	32,0%
Onbekend	9	11,4%	-

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder vo-scholen

Tabel B.9 Respons enquête vo-scholen naar aanbod onderwijstypes

	pro	vmbo bb	vmbo kb	vmbo gl	vmbo tl	havo	vwo	aantal
X								6
X	X	X	X	X	X	X	X	2
X	X	X			X	X	X	1
		X	X					3
		X	X	X				1
		X	X	X	X			6
		X	X	X	X	X		1
		X	X	X	X	X	X	7
		X	X		X			4
		X	X		X	X	X	2
				X	X			1
				X	X	X		1
			X		X			1
			X		X	X	X	3
					X			5
					X	X	X	16
						X	X	18
							X	1

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), enquête onder vo-scholen

Interviews particuliere scholen

Tabel B.10 Deelnemende particuliere scholen

Naam school	Type onderwijs	Soort
21st Century Global School	Tweetalig basisonderwijs	B3
Cabral Instituut	Voortgezet onderwijs (vmbo-t, havo, vwo)	B3
De Nieuwe School	Voortgezet onderwijs (vmbo-t, havo, vwo)	B3
De Ruimte	Basis- en voortgezet onderwijs (vmbo-t, havo, vwo)	B3
De School van HIP	Basis- en voortgezet onderwijs (vmbo-t, havo, vwo)	B3
De Vrije Ruimte	Basis- en voortgezet onderwijs (vmbo-t, havo, vwo)	B3
DOE040	Basis- en voortgezet onderwijs (vmbo-t, havo, vwo)	B3
Guus Kieft School	Basis- en voortgezet onderwijs (vmbo-t, havo, vwo)	B3
IBBO	Basis- en voortgezet onderwijs (vmbo-t, havo, vwo)	B3
Infinity College	Voortgezet onderwijs (vmbo-t, havo, vwo)	B3
Instituut Blankestijn	Basis- en voortgezet onderwijs (mavo, havo, vwo)	B2
Keenschool	Basis- en voortgezet onderwijs (vmbo-t, havo, vwo)	B3
LOS Deurne	Basis- en voortgezet onderwijs (vmbo-t, havo, vwo)	B3
Luzac	Voortgezet (mavo, havo, vwo)	B2
Parkendaal ³⁰	Basis- en voortgezet onderwijs (mavo, havo, vwo)	B2
Sanyu Onderwijs	Basisonderwijs	B3
Vivere	Basisonderwijs	B3
Winford	Basis- en voortgezet onderwijs (mavo, havo, vwo)	B2

Bron: SEO Economisch Onderzoek/Oberon (2019), interviews particuliere scholen

\

³⁰ Parkendaal is sinds december 2018 onderdeel van Winford

Bijlage C Casusbeschrijvingen

We beschrijven hier zes casussen waarbij scholen samenwerken met externe aanbieders van aanvullend onderwijs: twee basisscholen, drie vo-scholen en een combinatie po-vo. Achtereenvolgens komen aan bod:

- De Ark Barendrecht: gebruik van Squla op school
- Basisschool Rotterdam: inzet After's Cool voor extra ondersteuning van leerlingen
- Leeuwarder Lyceum: bijles door oud-leerlingen via Toptutors
- Het Stedelijk Zutphen: brede samenwerking met Lyceo
- Stichting Vrije School Zeist: langdurige samenwerking met Studiekring
- Mr. Chadd als digitale onderwijsassistent

Casus 1: gebruik van Squla op school

(Gesproken met directeur en leerkracht groep 5)

De Ark is een basisschool in Barendrecht met 12 groepen. De school zet Squla in als extra oefenstof, bijvoorbeeld om spelenderwijs het automatiseren te oefenen. De school vindt Squla goed aansluiten bij hun eigen aanbod. Kinderen, ouders en leerkrachten kunnen zelf onderdelen kiezen die ze interessant of leuk vinden of waar ze nog extra mee willen (laten) oefenen. Bijvoorbeeld een spelletje om de tafels of een bepaald type sommen extra te oefenen. Het programma spreekt kinderen erg aan dus de school vindt het prettig dat het thuis en op school kan worden gebruikt.

Gebruik op school

Het reguliere schoolwerk wordt voornamelijk gedaan uit (werk)boeken. Daarnaast zijn er *Chromebooks* beschikbaar voor de leerlingen om op te werken. Na de stof en verwerking uit 'het boek' mogen leerlingen vaak nog even op de *Chromebooks* aan de slag met Squla. Prettig aan Squla is dat het gratis is op school. Er kunnen verschillende vakken worden gekozen en kinderen vinden het spelelement en de competitie leuk. Soms geeft de leerkracht leerlingen een gerichte opdracht om iets extra te oefenen met Squla. De opdrachten sluiten goed aan bij het aanbod in de klas. Dat geldt bijvoorbeeld voor de aan Cito gerelateerde opdrachten. Als leerlingen die oefenen gaan ze net wat minder zenuwachtig van start met de LVS-toetsen.

Thuisgebruik

Ouders willen volgens de directeur soms zelf thuis iets doen, niet omdat het nodig is, maar om gewoon te oefenen. Dan raadt de school weleens Squla aan, maar dit is ook afhankelijk van de leerhiaten en de leeftijd van de kinderen. De school raadt bijvoorbeeld ook wel aan om gezelschapsspelletjes te gaan doen, zoals sjoelen. Daarbij oefenen de kinderen ook met (op)tellen.

De leerkracht denkt dat ouders Squla vooral aanschaffen zodat hun kind thuis wat educatiefs kan doen in plaats van computerspelletjes of filmpjes kijken. Soms wordt ook Squla ingezet als kinderen een bepaald vak lastig vinden en ouders thuis graag wat willen doen. De leerkracht geeft het soms ook als advies mee aan ouders, liever dan huiswerk op papier meegeven. "Het heeft de interesse van kinderen, de spelvorm maakt het aantrekkelijk. Ze moeten op school al veel op papier doen,

dan wordt het thuis ook weer zo schools. We geven ouders wel altijd mee dat kinderen thuis best nog wat mogen oefenen, maar dat ze ook gewoon moeten kunnen spelen. Dat is in deze prestatiegerichte maatschappij belangrijk om ouders mee te geven.“

Vooraf in de middenbouw wordt Scula ook wel eens thuis gebruikt, het gaat dan met name om ouders die graag willen dat hun kind thuis nog wat extra oefent. “Dan is dit digitale programma een leuke manier.” De kinderen kunnen zelf met het programma aan de slag, ouders hoeven niet te helpen. Daarmee voorkomen ze volgens de school strijd bij het maken van ‘huiswerk’.

De leerkracht hoort soms wel eens van kinderen dat ze thuis Scula hebben, maar ze denkt dat de ouders die het echt hebben aangeschaft in haar klas op een hand te tellen zijn. Ze denkt dat ouders het best prijzig vinden. De directeur denkt dat voor de ouders van deze school de kosten geen probleem vormen en dat iedereen het wel zou kunnen betalen.

Er is geen direct effect te zien van het gebruik van Scula op leerresultaten, maar de leerkracht merkt soms wel dat leerlingen wat van Scula opsteken. Bijvoorbeeld als ze op Scula een quiz over geschiedenis hebben gespeeld, dan merkt ze dat tijdens de geschiedenisles aan de reacties van kinderen. Die geven dan aan dat ze bepaalde dingen op Scula hebben gelezen of gezien.

Casus 2: inzet After's Cool voor extra ondersteuning van leerlingen

(gesproken met intern begeleider)

Onderwijsaanbod

De basisschool staat in Rotterdam. In de groepen 1 tot en met 3 wordt ontwikkelingsgericht onderwijs aangeboden, in de midden- en bovenbouw wordt binnen een rijke leeromgeving gewerkt aan een doorgaande leerlijn, zo mogelijk door middel van coöperatieve werkvormen. Er wordt gewerkt met actuele methodes voor elk vakgebied. Behalve bij de kleuters hanteert de school een homogene groepssamenstelling. De school hanteert verlengde leertijd waarbij gewerkt wordt aan taal en rekenen, gezondheid en het ontdekken en ontplooien van talenten.

Aanleiding

Sinds twee jaar werkt de school samen met After's Cool voor maatwerkbegeleiding van leerlingen. Ambulant begeleiders van het samenwerkingsverband (PPO) waren en zijn vaak overbelast en hebben te weinig of geen tijd om alle begeleiding binnen scholen op zich te nemen. De school is toen gaan zoeken naar alternatieven en kwam via een zoektocht op internet bij After's Cool uit. After's Cool is een private partij die onder andere Remedial Teaching, toetstraining, huiswerkbegeleiding en begeleiding bij studievvaardigheden aanbiedt.

Bekostiging

De begeleiding via After's Cool wordt ingehuurd vanuit het PPO-budget (Passend Onderwijs), het gaat om Remedial Teachers en leerkrachten met ervaring in bijvoorbeeld het SO/SBO. Zij hebben expertise in de begeleiding van leerlingen en kunnen goed overweg met handelingsplannen en ontwikkelingsperspectiefplannen. De intern begeleider heeft de mogelijkheid om bij After's Cool aan te geven met welke mensen zij graag wil werken. Ze kan dan de expertise kiezen die ze op dat moment nodig heeft.

Begeleidingstrajecten

De begeleiding vindt meestal plaats voor kinderen met gedragsproblemen die ook hiaten in het leren tot gevolg hebben. De begeleiding kan op maat en op verschillende manieren (in of buiten de klas) worden ingezet. De aanpak wordt per individuele leerling afgestemd met de intern begeleider, ouders en leerkracht. De aanpak wordt ook afgestemd op de aanpak in de klas, zo wordt er een aansluitend aanbod voor de leerling gecreëerd. Het staat niet los van wat er in de klas en in de lessen gebeurt, er wordt echt een doorgaande lijn neergezet, anders zou het effect nihil zijn. De doelen op leerlingniveau worden vrijwel altijd behaald, het gaat dan bijvoorbeeld om werkhouding, taakaanpak, leerprestaties en welbevinden (waarbij het een met het ander samenhangt en elkaar versterkt).

Maatwerkbudget

After's Cool verzorgt ook de begeleiding van het maatwerkbudget dat voor de hele wijk door de gemeente wordt ingekocht. Het gaat dan bijvoorbeeld om het inhalen van taalachterstanden in groep 2 of ondersteuning bij rekenen in de hogere groepen, bijvoorbeeld omdat pas afgestudeerde

leerkrachten nog te weinig toekomen aan extra ondersteuning in de klas. Dit maatwerkbudget wordt ingezet om verwijzing naar SBO of SO te voorkomen.

Aanbod school of extern

De school geeft aan dat ze door de inzet van After's Cool frequenter begeleiding kunnen inzetten en meer uren kunnen aanbieden dan een ambulante begeleider kan bieden. De school kan deze begeleiding niet zelf aanbieden, want het is te duur om hier extra personeel voor aan te nemen (naast de Remedial Teacher en onderwijsassistenten die al op school aanwezig zijn). Nu kan de school losse trajecten inkopen, dat is voordeliger. Leerkrachten bieden al verschillende arrangementen, maar voor individuele begeleiding heeft de school zelf niet voldoende mensen en expertise in huis.

Andere vormen van aanvullend onderwijs

Een enkele ouder koopt bijles in voor zijn kind, maar dat zijn er volgens de school niet veel. Tot nu toe wordt dat niet bij After's Cool afgenomen, maar bij andere organisaties die dichterbij de buurt zitten. Mocht er vraag naar zijn van ouders dan zou de interne begeleider van After's Cool wel aanraden, ze is zeer tevreden over de expertise en samenwerking. Maar ze vindt dat kinderen na schooltijd ook gewoon lekker kind moeten kunnen zijn en ze ziet ze liever buiten spelen dan naar bijles gaan.

Samenwerking

De interne begeleider is zeer tevreden over de samenwerking, er is een prettig contact, ze zijn goed bereikbaar en er wordt goed onderling afgestemd. De begeleider van After's Cool is ook altijd aanwezig bij voortgangsgesprekken met ouders en school.

Casus 3: bijles door oud-leerlingen via TopTutors

(gesproken met teamleider vwo 3/4/5/6 en managing tutor van TopTutors)

Het Leeuwarder Lyceum is een school voor havo-vwo met ongeveer 1.000 leerlingen. De school kent een standaardrooster van 50 minuten-lessen. Er wordt veel binnen de les gewerkt en er zijn veel ruimtes op school voor de leerlingen om zelf werkzaamheden te doen en huiswerk te maken. Dit wordt ook van de leerlingen verwacht. Elke dag wordt gestart met een *banduur*. Leerlingen maken zelf de keuze naar welk vak ze dan gaan. Ze kunnen daar heel gericht begeleiding en uitleg krijgen en huiswerk maken. De week ervoor dient de leerling zich hiervoor in te schrijven. Er wordt verwacht dat de leerling gebruik maakt van het banduur, maar het is niet verplicht. De mentor en vakdocent zijn wel sturend op deelname aan banduren, bijvoorbeeld als een leerling een onvoldoende staat voor het vak.

In de school is een huiswerkbegeleidingsinstituut aanwezig (NHI). Examentraining wordt in de school gegeven door een externe aanbieder (ETF). Er wordt samengewerkt met TopTutors voor bijlessen en ondersteunende diensten.

Soorten aanvullend onderwijsaanbod in samenwerking met externe aanbieders

Huiswerkinstituut

De school biedt al langere tijd ruimte aan het huiswerkinstituut NHI. Leerlingen van de school kunnen hier tegen een gereduceerd tarief terecht. Het instituut biedt bijles, huiswerkbegeleiding en examentraining. Er is niet echt sprake van samenwerking. Het huiswerkinstituut maakt promotie via de kanalen van de school. Elke middag vanaf 14.15 uur kunnen leerlingen terecht voor huiswerkbegeleiding, huiswerkhulp, bijles en re-teaching. Hiervoor zijn diverse lokalen beschikbaar zodat in kleine groepjes kan worden gewerkt. Medio 2019 volgen twintig leerlingen huiswerkbegeleiding, zes leerlingen huiswerkhulp en twee leerlingen bijles/persoonlijke begeleiding.

De aanwezigheid van het huiswerkinstituut wordt door de school gezien als een extra dienst aan de leerlingen. Het instituut wordt ervaren als professioneel. Dat is te merken aan de materialen, het gebruik van testen en het bijhouden van vaardigheden en competenties en daarop sturen.

Examentraining

Examentraining Friesland (ETF) is een grote organisatie die voor alle scholen in Friesland tegen gereduceerd tarief op de school zelf examentraining biedt. Dit wordt doorgaans in de weekeinden en de meivakantie van het examenjaar georganiseerd.

De samenwerking bestaat eruit dat ETF zorgt voor de juiste trainer en verantwoordelijk is voor de training en de catering. De school zorgt voor de promotie en de huisvesting. De training wordt tegen gereduceerd tarief aangeboden. Volgens de teamleider vwo is er dit jaar massaal gebruik van gemaakt.

Bijles en onderwijsassistentie

Sinds het schooljaar 2018-2019 is de school een samenwerking aangegaan met de Stichting Toptutors. De aanleiding was dat er vanuit ouders en leerlingen behoefte was aan extra begeleiding. De ondersteuning die NHI biedt is een kostbaarder variant, en de school zocht naar een breder inzetbaar aanbod. Een aantal bedrijven is uitgenodigd voor een pitch en daar is Toptutors uitgekomen. Hun visie sprak aan en kwam in de pitch goed naar voren: dat het bedrijf minder winst oogmerk heeft en uitgaat van de eigen kracht (oud-leerlingen) om een laagdrempelig aanbod op school in te richten.

Toptutors biedt sinds begin 2019 bijles die wordt gegeven door oud-leerlingen van de school zelf die inmiddels student zijn (en een enkele 6 vwo-er). Er zijn ongeveer achttien tutors actief, vooral op de bètavakken. Bijles wordt vooral afgenomen door de bovenbouwleerlingen, vanaf de start begin dit jaar kregen zeventien leerlingen bijles, vaak op aanraden van de mentor, maar ook op eigen initiatief. De kosten zijn voor de leerlingen en ouders zelf. Een toptutormanager (ook een oud-leerling) zorgt voor werving van tutors, het matchen van leerlingen aan een tutor en de kwaliteitsbewaking.

De tutors worden ook ingezet voor ondersteunende diensten, zoals het surveilleren bij toetsen en examens, en het begeleiden van groepen leerlingen die in een lokaal huiswerk moeten maken. Dit is een lichte vorm van huiswerkbegeleiding. De aanwezigheid van een tutor is dan een stok achter de deur zodat de leerlingen ook daadwerkelijk aanwezig zijn en aan de slag gaan. Dit wordt ingezet bij leerlingen uit leerjaar 2 en havo 4 die misschien niet overgaan, omdat die hier vooral baat bij lijken te hebben. Ze moeten zich aanmelden voor deze begeleiding, ouders worden ingelicht en de aanwezigheid wordt bijgehouden. NHI biedt ook huiswerkbegeleidingslessen maar daar betaalt de leerling meer voor. De school betaalt Toptutors vanuit de eigen middelen en kan zo gratis huiswerkbegeleiding voor leerlingen aanbieden.

Ook bij de banduren wiskunde, die goed bezocht worden, lopen naast de docenten twee tutors mee in de lokalen. Er is verkennend gesproken over mogelijke andere dienstverlening door Toptutors, zoals het bemensen van invallessen, of meegaan op schoolreis.

Financiën/toegankelijkheid

Er zijn op de school voor zowel bijles, huiswerkbegeleiding en examentraining twee aanbieders. NHI biedt alle vormen tegen gereduceerd tarief voor leerlingen van de school. Bijles wordt via Toptutors eveneens tegen lagere tarieven geboden. Huiswerkbegeleiding aan leerjaar 2 en havo 4 is gratis vanuit de school. De examentraining vanuit EFT is ook tegen gereduceerd tarief als dit op de school wordt afgenomen.

NHI heeft een regeling waarbij er voor een aantal betalende deelnemers één leerling gratis mag worden aangedragen vanuit de school. De school lijkt hier geen gebruik van te maken. Er wordt het meest gestuurd op deelname bij Toptutors. Als ouders het niet kunnen betalen dan kan de school de kosten dragen. Dit is voor de school te betalen bij Toptutors maar niet bij NHI vanwege hun hogere prijzen.

Dit jaar is er vanuit school gratis examentraining geboden voor een vak waar lesuitval was geweest.

Voordelen van externe inhuur

De school meent een mooi aanbod te hebben aan aanvullend onderwijs voor de leerlingen. Dit wordt zeker niet uitgebreid; de discussie op school is eerder om de examentraining eventueel af te bouwen. Bijles ziet de school als iets dat altijd al bestaan heeft. Door samenwerking met een externe partij kan de school dit tegen gereduceerd tarief aanbieden en heeft er zelf nauwelijks werk aan.

Een meerwaarde van bijles organiseren via Toptutors is dat met oud-leerlingen wordt gewerkt. Dit zijn voor de leerlingen en docenten bekende gezichten. De oud-leerlingen weten hoe de school werkt en maken makkelijk contact met de docenten. De school heeft als visie dat de school een soort dorp is en daar hoort contact met de alumni bij. De samenwerking met oud-leerlingen voor bijles wordt daarom als win-win gezien.

De werving van de oud-leerlingen gebeurt door de manager van Toptutors. De promotieacties zijn in overleg met de school vormgegeven. Op de dag van de examenuitslag krijgen de geslaagden een flyer van Toptutors bij hun cijferlijst. In de toekomst zullen de geslaagden al gedurende hun schooltijd in aanraking komen met Toptutors zodat de werving misschien nog makkelijker wordt. Een mooi bijeffect is dat een oud-leerling door tutor te zijn ervaren heeft dat lesgeven leuk is en daarin verder wil.

Aansluiting tussen het reguliere en het aanvullende onderwijsaanbod

De bijlesgever van Toptutor kan contact opnemen met de vakdocent. Het is de bedoeling dat de bijles aansluit en ondersteunend is voor docent en leerling. Met het NHI is weinig overleg met docenten over aansluiting. Over de examentraining is geen inhoudelijk overleg nodig; dit sluit aan op de exameneisen, zoals de bedoeling is.

De directeur van de school vraagt zich af of al het aanbod en met name examentraining allemaal wel nodig is, en of het niet onderdeel zou moeten zijn van het reguliere onderwijs. Die discussie gaat de school intern voeren. De indruk bestaat dat er sprake is van een hype, en dat de school inspeelt op een behoefte. De school zou graag onderwijs aanbieden waarbij deze behoefte niet ontstaat. Binnen het reguliere onderwijs wordt ook aan examentraining gedaan, maar de onderdompeling die een meerdaagse externe examentraining biedt, kan de school niet organiseren. Examentraining is in de ogen van de school eigenlijk niet nodig. Er wordt ook aan de leerlingen aangegeven dat het niet nodig is, ook al is er extern aanbod in de school. Ondanks dat het niet nodig is, is extra tijd aan de stof besteden altijd nuttig, voor de kennis en de motivatie van de leerlingen en voor de examenresultaten van de school.

Huiswerkbegeleiding gaat steeds meer over studievaardigheden en dat is iets waar ook in het reguliere onderwijs meer of structureler aandacht aan besteed kan worden, ook 1-op-1. Daarnaast worden er bij de huiswerkbegeleiding tests gedaan om na te gaan welk leergebied nog versterkt moet en hoe dat bereikt kan worden. Zover is de school nog niet, maar het team is er wel mee bezig. Leidende vraag is dan wat een leerling nodig heeft aan competenties en vaardigheden als deze van het vo afkomt. Er zijn al stappen gezet. In mentorlessen is in de onderbouw wel aandacht voor studievaardigheden, maar dat wil niet zeggen dat de leerlingen op die manier gaan leren. Pas als een leerling vastloopt in de vierde en vijfde klas dan zou er op dat gebied begeleiding moeten zijn specifiek op plannen en leren, concentratie, leerstrategieën. Daar spelen de huiswerkinstituten volgens de school goed op in.

Effect in de klas/les door aanvullend onderwijs

Van huiswerkbegeleiding is soms wel effect te merken op de houding van leerlingen in de klas. Dan zeggen ze bijvoorbeeld dat ze de les al bij de huiswerkbegeleiding hebben gemaakt en gaan ze de les niet meer meedoen. In de ogen van de school is het eigenlijk zonde om geen gebruik te maken van de les van een gecertificeerde docent die de leerling alles kan vertellen wat de leerling op bijles heeft gehad, en wel te betalen voor het huiswerkinstituut.

Effecten op de manier waarop docenten lesgeven is er niet. Wel is er binnen school steeds meer aandacht voor vaardigheden en competenties, naast de overdracht van kennis.

Docenten weten vaak niet wie naar bijles gaat, behalve als het vanuit de school wordt georganiseerd voor individuele leerlingen.

Communicatie met ouders

De oudergeleding van de MR is niet gekend in het samenwerken met externe aanbieders. Het besluit is door het MT genomen en wel gecommuniceerd met ouders, ter informatie. Er is een maandelijks ouderbulletin, hiervoor kunnen alle externe aanbieders een stukje aanleveren; in zekere zin is dit reclame. Op de website van de school is de samenwerking met externe partijen niet opgenomen. Ouders zijn vrij om van ander aanbod gebruik te maken en dit gebeurt ook, maar het is niet bekend in welke mate.

Keuze voor aanvullend aanbod door ouders – omvang en motieven

In het voorjaar 2019 kregen twintig leerlingen huiswerkbegeleiding, zes leerlingen huiswerkhulp en twee leerlingen bijles/persoonlijke begeleiding bij de partner NHI.

Bij Toptutors komen de leerlingen op bijles via de mentor en ook wel via posters op school. Dit schooljaar was nog een aanloopjaar dus de verwachting is dat de deelname volgend jaar aantrekt. Ouders vinden de lage prijs aantrekkelijk.

Van examentraining wordt massaal gebruik gemaakt. De mogelijkheid is er dus leerlingen denken dat het slim is om deel te nemen, ook al kost het geld. Het lijkt volgens de school of juist de kosten de schijn wekken dat het meer kwaliteit heeft dan reguliere examentraining door de docent. Samenwerking met externe aanbieders van aanvullend onderwijs

Er is een manager van Toptutors, ook een oud-leerling, die coördineert wat betreft de OPA alles richting de tutoeren. Dit verloopt volgens de school heel goed, er zijn korte lijnen en er wordt vaak geëvalueerd of alles naar wens verloopt. De teammanager vwo 4-6 inventariseert voor de OPA bij het managementteam wat er nodig is en bespreekt met de Toptutormanagement wat zij kunnen leveren. De school is tevreden over de goede samenwerking met ETF. De contactpersoon is heel gedreven, en het instituut levert kwaliteit. Met NHI is er niet echt sprake van samenwerking. De school biedt huisvesting, dat is al jaren zo, en het is niet meer precies duidelijk waarom dit zo is gekomen.

Samenwerken met commerciële aanbieders - een positieve ontwikkeling?

De respondent van de school vindt dat scholen eigenlijk zelf alle ondersteuning moeten aanbieden. Op school zitten professionals, die ervaren zijn en leerlingen van begin tot eind kunnen begeleiden, maar docenten worden overspoeld met werk. Voor de individuele bijles is het dus fijn dat daarvoor een externe stichting gevonden is.

Bij het commercieel aanbieden van examentraining heeft de school vraagtekens.

Zorgt aanvullend onderwijs voor kansenongelijkheid?

Er zijn verschillen tussen gezinnen in hoeveel geld ze overhebben om hun kind op examentraining te sturen, dus daar kan ongelijkheid ontstaan. De school heeft wel gecommuniceerd aan ouders dat als de leerling naar de examentraining wil maar geld een probleem is, dat de school dan kan betalen. Daar is geen gebruik van gemaakt.

Als de school bijles of huiswerkbegeleiding nodig vindt voor een leerling, dan kan ook via de mentor (die de financiële situatie van de leerling kent) een beroep worden gedaan op financiële tegemoetkoming of een gratis aanbod vanuit de school.

Casus 4: brede samenwerking met Lyceo

(gesproken met rector, twee ouders)

Het Stedelijk Zutphen is een kleinschalige Daltonschool voor vmbo (alle leerwegen)-havo-athe-neum-gymnasium. De school biedt veel maatwerk en ondersteuning. Er is een vijfjarig vwo-programma en de school is een begaafdheidsprofielschool. Versneld deexamens doen is mogelijk. In het vmbo is de focus op ondernemend leren, er worden beroepsgerichte vakken gegeven en de *Mavo XL* wordt afgesloten met een beroepsgericht profiel. Binnen de lestijd is er veel ruimte voor maatwerk (versnelling, verdieping, verbreding, intensivering), onder meer via een dagelijks maatwerkuur. Iedere leerling heeft een persoonlijke coach waarmee vierwekelijks de invulling van het persoonlijk leren wordt besproken; vier keer per jaar is dat met de ouders erbij.

“We kijken goed naar waar behoefte aan is en door ons flexibele onderwijssysteem kunnen we dat heel makkelijk aanbieden. De kern is dat elke leerling recht op maatwerk heeft.”

De school werkt samen met Lyceo. Met andere externe partijen dan Lyceo wordt alleen via het samenwerkingsverband gewerkt. Daarnaast werkt de school ook met een paar zelfstandige leerling-ondersteuners. Dit gaat om individuele leerling-trajecten.

Aanleiding voor de samenwerking

De huidige rector die 2,5 jaar geleden aantrad, heeft gekozen voor het aangaan van een samenwerking met een externe partij voor het aanvullend onderwijs. Dit is Lyceo geworden die samen met de rector optrekt in het versterken van de organisatie. De reden voor het aangaan van deze samenwerking was de positieve ervaring van de rector met Lyceo in eerdere samenwerkingstrajecten waarbij de samenwerking tussen school en Lyceo een positief effect had op het (leer)rendement van de school als geheel. Lyceo wordt ervaren als een partij die mee wil denken en verfrissende ideeën heeft over verbeteringen.

Ouders zijn middels de oudergeleding in de MR betrokken bij het aangaan van de samenwerking. In de MR is besproken dat de invallessen met externen worden ingevuld en dat is heel positief ontvangen. Er zijn weinig klachten over de inzet van externen. Als de school extra examentraining organiseert voor een groep leerlingen, of de lenteschool en zomerschool, dan zijn ouders daar alleen maar erg blij mee.

Soorten aanvullend onderwijsaanbod in samenwerking met externe aanbieders

Invallessen

Er zijn iedere dag via Lyceo twee studenten op school die ingezet worden voor lesopvang in de onderbouw in geval van lessen die uitvallen. Dit voorkomt dat leerlingen geen zinvolle invulling hebben van tussenuren en daardoor bijvoorbeeld in de kantine of op straat verblijven. Het Stedelijk is een Daltonschool waar leerlingen al heel snel zelfstandig leren werken, dus vanaf 14/15 jaar kunnen ze zelf goed een tussenuur invullen en zijn de invallessen niet meer nodig.

In de invallessen vinden vakoverstijgende activiteiten plaats die bijvoorbeeld te maken hebben met studievaardigheden. De coördinator van Lyceo geeft bijvoorbeeld lessen ‘Leren Leren’. De studenten van Lyceo geven geen reguliere lessen, dit blijft de verantwoordelijkheid van de docenten van de school. Het feit dat de docenten geen invallessen hoeven te verzorgen, wordt door hen als taak verlichtend ervaren.

Voor deze invallessen heeft Lyceo een inhoudelijk programma met workshops ontwikkeld. Het gaat om tijdonafhankelijke workshops, waarvan het wel goed is dat alle leerlingen die volgen, zoals bijvoorbeeld 21e-eeuwse vaardigheden. Dit werkt goed voor alle partijen. De docenten worden minder belast met invallessen en voor de studenten is het een mooie manier om met onderwijs kennis te maken. Al enkele studenten hebben na hun studie gekozen voor een vaste carrière in het onderwijs, dat is een mooie bijvangst die Lyceo ook aanmoedigt.

Bijles en onderwijsassistentie

Indien er geen lessen zijn om op te vangen, kunnen de studenten de docenten ook op andere wijzen ondersteunen of ontlasten, bijvoorbeeld door te surveilleren, extra uitleg te geven in kleine groepjes of te helpen bij practica. Ook kijken de studenten regelmatig eenvoudige toetsen na voor een docent (bijvoorbeeld de meerkeuzevragen in een toets) en oefenen taalvaardige studenten met leerlingen de spreekvaardigheid.

Huiswerkbegeleiding

Tevens verzorgt Lyceo in een eigen klaslokaal in de school huiswerkbegeleiding na afloop van de lessen, waar een klein gedeelte van de leerlingen van de school gebruik van maakt. Daar heeft de school geen bemoeienis mee en daar zijn geen kosten voor de school aan verbonden, het enige wat de school doet is de mogelijkheid kenbaar maken aan ouders. De tegenprestatie is dat de school een aantal leerlingen gratis mag plaatsen. Dit doet Lyceo vanuit het programma ‘Lyceo Extra’: leerlingen die vanwege de thuissituatie geen toegang hebben tot de begeleiding maar dit wel goed kunnen gebruiken, krijgen deze begeleiding kosteloos aangeboden.

Het voordeel van huiswerkbegeleiding op school is dat de medewerkers van Lyceo in de school aanwezig zijn. Ze zijn heel zichtbaar in de school en er is, indien gewenst, contact tussen de docenten en de huiswerkbegeleiders als er bijvoorbeeld vragen zijn over de voortgang van een bepaalde leerling. Dat wordt van twee kanten als heel positief ervaren en draagt volgens de school sterk bij aan de resultaten van de begeleiding.

Zomerschool en de lenteschool

Voor de lenteschool en zomerschool heeft de school subsidie aangevraagd en Lyceo ingehuurd.

Examentraining

In de reguliere lessen in de bovenbouw komt examenvoorbereiding vanuit school zelf aan bod. Daarnaast attendeert de school ouders op de trainingen die Lyceo organiseert in Zutphen. In Zutphen hebben alle scholen samen afgesproken dat ze examentrainingen aanbieden, georganiseerd door Lyceo en beschikbaar op een centrale locatie voor deelnemers van alle scholen voor vmbo-tl, havo en vwo en voor eigen kosten van de ouders. Intern is er ook examentraining voor bepaalde vakken in overleg met de docent. Als er door een aantal leerlingen bijvoorbeeld lessen zijn gemist of als er een hiaat is geconstateerd, dan organiseert de school intern in samenwerking met Lyceo

een examentraining, en die betaalt de school. Ook dit is maatwerk, het aanbod wordt gedaan en de leerling kan aangeven of hij behoefte heeft, in overleg met de coach en de ouders. Omdat de school dit ook met Lyceo doet is het een samenhangend pakket, waar tussen geschakeld kan worden.

Financiën/toegankelijkheid

De school draagt zelf de kosten voor de invallessen. De zomerschool en de lenteschool worden bekostigd vanuit subsidie. Huiswerkbegeleiding en examentraining betalen de ouders zelf. Ze krijgen geen korting op de huiswerkbegeleiding die op school wordt georganiseerd. De school heeft hier niet voor gekozen, want dan lijkt het of de school adviseert om naar Lyceo te gaan. Terwijl de school met de regeling waarbij extra leerlingen gratis mogen komen, leerlingen bereikt die anders niet naar huiswerkbegeleiding zouden komen. Op elke tien leerlingen mag er een leerling door de school voorgedragen worden. Ook hier is er flexibiliteit.

Als leerlingen vastlopen en individuele begeleiding nodig hebben dat lukt het de school vaak om bekostiging te organiseren vanuit subsidies voor het voorkomen van VSV.

Voordelen van externe inhuur

De school had in principe zelf ook het aanbod kunnen organiseren dat Lyceo nu op school biedt, maar dat zou ook nadelen hebben. Bij het inzetten van bijvoorbeeld onderwijsassistenten voor de invallessen heeft de school te maken met vast personeel. Een nadeel is dan dat de school de komende jaren altijd dezelfde mensen in huis heeft, en bij ziekte is er een probleem omdat dat niet wordt opgevangen. Bovendien kan er flexibel worden omgegaan met die inzet, zodat onnodige kosten worden voorkomen. Met Lyceo is afgesproken dat er studenten vanuit verschillende disciplines worden ingezet, bijvoorbeeld twee keer per week iemand vanuit een bèta-opleiding, idem vanuit Frans, etc. Er is zodoende een enorme spreiding qua vakinhoud. Er wordt ook scherp op de kwaliteit gelet en vervanging van studenten is snel mogelijk.

Examentrainingen door externen heeft het voordeel dat leerlingen de stof uitgelegd krijgen door iemand anders dan de docent. De school acht het bewezen dat het effectiever is om uitleg van een ander te krijgen dan nogmaals door dezelfde docent ('peer-tutoring' effect). Dit kan een school zelf organiseren maar dat is minder makkelijk te organiseren.

De huiswerkbegeleiding kan de school ook zelf organiseren maar daar zijn dan ook kosten aan verbonden, want docentenuren moeten ook worden betaald. Docenten worden bij voorkeur ingezet voor onderwijsinhoudelijke taken. Voordeel van externe inhuur is ook dat er een vaste coördinator op school is, die de school ontzorgt. Voordelen zijn dus de flexibiliteit en het ontzorgen van de organisatie.

Doordat er veel verschillende studentbegeleiders de school binnenkomen, krijgen leerlingen (en ook docenten) een variëteit aan rolmodellen van buiten de school te zien. Dit geeft een positieve *nibe*, zo is de ervaring.

Aansluiting aanbod op eigen aanbod van de school

Doordat de school direct stuurt op de invallessen en de huiswerkbegeleiding die in het kader van zorg wordt aangeboden, sluit dit aan op de wensen van de school. Wijzigingen kunnen snel worden doorgevoerd.

De examentraining hoeft niet aan te sluiten op de school, maar op het CSE.

De zomerschool en lenteschool passen goed in de visie van de school. Sinds twee jaar is het zittenblijven afgeschaft op school. Het effect van zittenblijven is namelijk maar gering. Het heet nu het 'recht op leerjaarverlenging', wat alleen in uitzonderingsgevallen mag. Als een leerling vier vijven of alleen maar onvoldoendes heeft, dan mag het nog niet blijven zitten. In zulke gevallen zet de school de lenteschool en zomerschool in om de leerlingen weer aan het werk te zetten. Het effect is groot. 'We hebben vorig jaar 26 leerlingen geplaatst in de examenklas die formeel niet zouden overgaan. Van hen hebben er 20 in één keer hun examen gehaald. Daar heeft de zomerschool aan bijgedragen, maar vooral de gedachte dat leerlingen vaak meer kunnen dan ze laten zien.'

Keuze voor aanvullend aanbod door ouders – omvang en motieven

De keuze voor huiswerkbegeleiding op school is iets tussen de ouders en Lyceo. De school heeft geen inzage in wat de redenen zijn. De indruk is niet dat het aanbod op school voor een aanzui-gende werking zorgt; ouders zijn goed op de hoogte van het aanbod aan huiswerkbegeleiding elders en zijn ook vrij om daar in te kopen. Er zijn meerdere aanbieders in Zutphen. Er zijn ook leerlingen die ver weg wonen en die maken ook wel gebruik van aanbod in hun woonplaats.

De deelname aan huiswerkbegeleiding op de school zelf is wel iets gegroeid de laatste twee jaar.

Uit gesprekken met een tweetal ouders die huiswerkbegeleiding voor hun kinderen hadden afge-nomen kwam naar voren dat in hun waarneming het onderwijs of de begeleiding van hun kinderen ook wel wat hiaten kende, waardoor zij nu extra kosten moesten maken. Veel is afhankelijk van de coach, en als die veel afwezig is dan loopt het volgens ouders snel mis.

Samenwerken met commerciële aanbieders - een positieve ontwikkeling?

Het is volgens de rector een positieve ontwikkeling dat scholen met externe partijen optrekken, op alle gebieden, bijvoorbeeld gemeente, bedrijven, beroepsbeoefenaars. Dit kan een positief effect hebben op het onderwijs in Nederland.

Zorgt aanvullend onderwijs voor kansenongelijkheid?

In zekere zin wel want niet iedereen kan het betalen, maar dit geldt ook voor bijvoorbeeld sport-lesse. 'Op Het Stedelijk is er geen schifting omdat de een wel huiswerkbegeleiding kan betalen en de ander niet. Elk kind heeft iets anders nodig. Als er een vraag is vanuit de zorg en we denken dat huiswerkbegeleiding kan helpen dan bieden we dit gratis aan'. Het inkopen van huiswerkbegelei-ding door ouders is in de beleving van de rector ook lang niet altijd een onderwijsprobleem maar een opvoedingsissue: het toezien op huiswerk maken uitbesteden. Het is belangrijk om als school altijd goed in de gaten te houden waar de vraag voor aanvullend onderwijs vandaan komt: schiet de school tekort, dan is het ook zaak dat de school met een oplossing komt (al dan niet met een externe aanbieder) en dit ook bekostigt. Willen ouders graag de thuisvraag uitbesteden, dan ligt de bekostiging bij ouders.

Casus 5: langdurige samenwerking met Studiekring

(gesproken met corrector en docent economie)

Onderwijsaanbod

De Stichtse Vrije School is een school met examenafsluitingen op mavo-, havo- en vwo-niveau. De eerste twee klassen bestaan uit heterogene lesgroepen. Ook in het derde leerjaar wordt in de meeste lessen nog aan gemengde niveaus lesgegeven, maar hier wordt ook al meer gedifferentieerd op groepsniveau.

Het vrije schoolonderwijs wordt gegeven in twee verschillende vormen: periodeonderwijs en vaklessen. Iedere schooldag begint met periodeonderwijs: in de eerste twee lessen wordt gedurende enkele weken een specifiek vak gegeven, bijvoorbeeld wiskunde, Nederlands, biologie of (kunst)geschiedenis.

Leerlingen en leraar krijgen in deze vorm de gelegenheid om zich gezamenlijk intensief voor een aaneensluitende periode te verdiepen in de lesstof. Deze periodes kennen een eigen, thematische leerlijn, waarbij zowel ontwikkelingsgerichte doelen als vakinhoudelijke elementen met elkaar worden verweven. Omdat het inspelen op vragen en interesses van leerlingen een essentieel onderdeel is, ontstaat een actieve leerhouding, waarbij de leerlingen zich stevig kunnen verbinden met de lesstof. Alle leerlingen volgen deze lessen, ongeacht vakkenpakket of examenniveau. Na het periodeonderwijs volgen de vaklessen.

Kunstzinnige vakken en handvaardigheidsvakken worden in blokken gegeven: gemiddeld zes weken per vakgebied, voor alle klassen twee tot vier uur per week. Ook deze lessen worden door alle leerlingen gevolgd.

Bij de verwerking van de lesstof wordt niet alleen het denken gestimuleerd, maar worden ook het gevoelsleven en de wil aangesproken. Deze benadering geldt voor alle vakken, dus ook voor bijvoorbeeld Frans of wiskunde. Dit vergt van leerlingen concentratie, wilskracht en het vermogen om zich in te leven in de materie.

Aanvullend onderwijs

De school werkt samen met Studiekring. Studiekring biedt bijles, huiswerkbegeleiding en coaching aan. De huiswerkbegeleiding bestaat uit hulp bij het plannen en het aanleren van studievaardigheden, de begeleiding is opgebouwd volgens een vaste indeling met een check-in en check-uit moment. Er is ook een huiswerkklas waar leerlingen hun telefoon inleveren en rustig (op een stille plek zonder afleiding) aan hun huiswerk kunnen werken, daar is de begeleiding minder intensief. Er wordt toezicht gehouden en een keer per week kunnen leerlingen samen met de begeleider hun planning bekijken. Verder wordt door Studiekring 1-op-1 begeleiding (coaching) aangeboden, meestal gaat dat om het aanleren van studievaardigheden.

De Studiekringlocatie is gevestigd in de school en is tevens toegankelijk voor leerlingen van andere scholen in de buurt. De samenwerking tussen Studiekring en de school bestaat inmiddels ruim tien

jaar. Destijds was Studiekring een kleine aanbieder, in de loop der jaren is Studiekring steeds groter geworden. De indruk bestaat dat de commerciële belangen daarmee wat meer op de voorgrond zijn komen te staan. De samenwerking verloopt nog steeds goed, met korte lijnen.

Ontstaan samenwerking

Op een gegeven moment kreeg de school veel aanbiedingen van huiswerkinstituten om samen te gaan werken. Ze zijn toen gesprek aangegaan met Studiekring en met hen in zee gegaan. Er was ook steeds meer de roep van ouders om huiswerkbegeleiding en bijles aan te bieden. De school is zich ervan bewust dat elk aanbod natuurlijk ook zijn eigen vraag schept.

Aansluiting bij het reguliere aanbod

Studiekring snapt het onderwijs op de school - door de langere samenwerking - inmiddels goed en er werken soms ook oud-leerlingen bij Studiekring die het onderwijs op school van binnenuit kennen. Nieuwe medewerkers van Studiekring krijgen in een training ook altijd informatie over verschillende vormen van onderwijs, waaronder Vrije School onderwijs. Vooral het werken met periodeonderwijs en het periodeschrift (opdrachten bij en verwerking van het periodeonderwijs) vergt van mensen die huiswerkbegeleiding geven dat zij snappen wat dit inhoudt en welke plek dit inneemt in het onderwijs op deze school.

Studiekring selecteert de mensen die de bijlessen en begeleiding op school verzorgen, daar heeft de school geen invloed op. De school kan het wel aangeven als ze ontevreden zijn over de begeleiding, zo heeft de docent eens meegemaakt dat leerlingen door bijles steeds minder goed snapten waar het in de les over ging. Na contact met Studiekring is deze bijlesdocent vervangen.

Meerwaarde aanvullend onderwijs

Voorals bij wiskunde is de ervaring van de school dat bijles soms goed kan helpen om achterstanden weg te werken. Er zijn in een klas met dertig leerlingen grote niveauverschillen wat betreft wiskunde, en het is voor een docent heel lastig om al die niveaus te bedienen, dan kan bijles daarin een rol vervullen.

Als een vak gedurende langere tijd uitvalt dan koopt de school weleens bijles voor een hele klas in als het niet is gelukt om goede vervanging te regelen.

Docenten zien bij leerlingen die begeleiding krijgen van Studiekring eigenlijk altijd wel resultaat, ze hebben er baat bij en er is verbetering zichtbaar. Ook de stok achter de deur bij het maken van huiswerk werkt voor veel leerlingen die daar gebruik van maken goed. Daar wordt een stukje van de rol van ouders overgenomen, in de puberteit werkt dat volgens de school soms goed omdat leerlingen zich dan tegen hun ouders afzetten. Met huiswerkbegeleiding of in de huiswerkklass maken ze dan toch hun huiswerk.

De school gebruikt niet veel methodes. Docenten geven hun lessen veelal zelf vorm. Voor sommige leerlingen is de structuur van een methode wel prettig, dat kan via Studiekring geboden worden.

Leerlingen merken soms ook op dat ze de uitleg van de ene docent beter begrijpen dan van de andere. In die gevallen kan bijles een uitkomst zijn omdat ze dan uitleg van iemand anders dan de

eigen docent krijgen. Aan de andere kant moeten sommige leerlingen leren dat ze niet te snel roepen dat ze een docent niet begrijpen. Lastig is als ouders daar dan achter gaan staan; de school heeft zelfs meegemaakt dat ouders zelf een andere docent wilden inhuren omdat leerlingen zeiden hun docent niet goed te begrijpen.

Als de school zelf bijles zou verzorgen, dan zouden leerlingen bijles krijgen van collega's, dat voelt voor de docent wel een beetje gek.

Knelpunten aanvullend onderwijs

Het doel van de school en dat van Studiekring is dat leerlingen het na een korte periode (ongeveer vier maanden) van begeleiding weer zonder steun kunnen. Soms maken leerlingen langer gebruik van de begeleiding, dat is aan de ouders. De school adviseert om na een korte periode van begeleiding het weer zelf te proberen, leerlingen moeten ook om leren gaan met moeilijkheden. "Je kunt als school en als ouders niet steeds het paadje voor ze schoon blijven vegen (*curlingouders*). Dit geldt bijvoorbeeld ook voor het aanleren van studievaardigheden, je kunt niet blijven leunen op wat een ander je opdraagt, je moet het op een gegeven moment echt zelf gaan doen." Huiswerkbegeleiding of een huiswerkklas zou de school ook wel zelf willen aanbieden, bijvoorbeeld in de vorm van een open leercentrum waar een docent toezicht houdt. Op dit moment kan de school dit niet bekostigen.

"Als docent heb je wel het gevoel dat je iets niet goed doet als er (veel) leerlingen naar bijles gaan. Je gaat je dan toch afvragen waar het in de les misgaat. Sommige leerlingen hebben echt meer tijd nodig om iets te snappen, die tijd heb je in een klas met dertig leerlingen meestal niet. Voor die leerlingen is het prima om naar bijles te gaan, maar er zijn ook leerlingen die in de les achterover gaan leunen omdat ze toch naar bijles gaan. We willen de leerlingen tijdens de lessen goed onderwijs bieden, maar voor sommige leerlingen is iets extra's nodig wat wij met dertig leerlingen in een klas niet altijd kunnen bieden."

"Soms wordt door docenten ook weleens te gemakkelijk geroepen dat een leerling maar naar bijles moet. Wij raden wel bijles aan, maar we vinden ook dat een docent zijn verantwoordelijkheid niet moet afschuiven."

Andere vormen van begeleiding binnen de school

De ervaring van de school is dat steeds meer leerlingen moeite hebben met plannen, daarom gaat de school nu zelf studielessen aanbieden om de leerlingen hierin te begeleiden. Eerder heeft de school Studiekring ook ingehuurd om Cambridge English en faalangsttraining te geven, maar inmiddels doet de school dat zelf omdat dat goedkoper is. De faalangsttraining wordt gegeven door het zorgteam, daardoor zijn docenten ook beter op de hoogte van de aanpak van de training. De lijnen zijn korter, dat werkt prettiger.

Rond toetsweken zijn er vaak docenten die meditatie of ontspanningsoefeningen met de leerlingen doen.

Vanuit het zorgteam van school wordt soms wel 1-op-1 begeleiding gegeven, vaak als het gaat om executieve functies. Ook daar waakt de school er voor dat leerlingen niet afhankelijk worden van

de ondersteuning. De ondersteuning is altijd schoolgerelateerd, aansluitend op de taak om onderwijs te geven. Via Studiekring is ook individuele begeleiding mogelijk, het gaat dan vaak om leren plannen, studievaardigheden en een stevige vinger aan de pols. Er is een planningsapp van Studiekring die de begeleider en ouders ook kunnen inzien.

Naast Studiekring is er een collega die in zijn eigen tijd huiswerkbegeleiding geeft in de onderbouw en er zijn ook leerlingen die op eigen initiatief bijles geven. De school staat hier verder buiten. Verder maakt naar schatting de helft van de leerlingen gebruik van een vorm van examentraining, voor leerlingen die nog een herexamen mogen maken, raadt de school dit ook vaak aan.

Toegankelijkheid

Ouders betalen zelf voor bijles en huiswerkbegeleiding. De school raadt dit soms wel aan voor bepaalde leerlingen, maar ouders kiezen uiteindelijk of ze hier gebruik van maken. Daarbij speelt natuurlijk de afweging of ze het kunnen betalen ook een rol.

Via Studiekring zijn er twee beursplekken waardoor de school een paar leerlingen gratis bijles of huiswerkbegeleiding kan aanbieden. “Dit gaat dan om leerlingen die het in onze ogen echt nodig hebben en waarvan de ouders het niet kunnen betalen. Ook via het zorgbudget van school kopen we soms bijles of huiswerkbegeleiding in voor leerlingen die een extra duwtje in de rug nodig hebben. Soms vragen we dan ouders naar draagkracht een bijdrage te doen.”

In de waarneming van de school deden ouders vroeger veel meer zelf in de begeleiding van hun kind bij huiswerk en soms gaf dan de bijvoorbeeld de buurman bijles. Nu hebben ouders (en buurmannen) daar geen tijd meer voor. Tijdens de economische crisis zag de school dat er minder bijles en huiswerkbegeleiding werd afgenomen door ouders, nu neemt dat weer toe.

De docent en conrector geven aan dat door de bijlessen en huiswerktrainingen de tweedeling in de maatschappij tussen rijk en arm zichtbaarder wordt. Ook wordt de lat steeds hoger gelegd, de gemiddelde leerling heeft immers bijles en/of huiswerkbegeleiding. Dit heeft naar verwachting gevolgen voor bijvoorbeeld het bepalen van de N-term bij de examens. Als een mentor ziet dat een leerling iets extra's nodig heeft dat de school niet kan bieden, dan is het afhankelijk van de financiële mogelijkheden van de ouders of een leerling dan ook die extra begeleiding krijgt, dit draagt niet bij aan gelijke kansen voor leerlingen.

De indruk bestaat dat de inzet van bijles en begeleiding is toegenomen. “Het wordt ook veel meer preventief ingezet, bijvoorbeeld rond de niveaubepaling of rond de overgang van po naar vo. Het gevoel ‘mijn kind moet het beter doen dan de rest’ leeft veel sterker dan vroeger. Ook voor leerlingen zelf ligt de lat hoog omdat ze zich vergelijken met alle succesverhalen op Instagram.”

Casus 6: Mr. Chadd als digitale onderwijsassistent

(gesproken met eigenaar Mr. Chadd, directeur bestuursdienst Noorderpoort, directeur KWC-Agora, leerkracht Boerhaaveschool)

Mr. Chadd heeft een gelijknamige app ontwikkeld waarmee leerlingen huiswerkvragen kunnen stellen en die in een live chat beantwoord worden door een coach. Gebruik via tablet, laptop of pc is ook mogelijk. De app is voor ongeveer 26 euro per maand door individuele leerlingen te gebruiken. Daarnaast heeft Mr. Chadd met een aantal scholen een startende samenwerking, waarbij de app in het onderwijs is geïntegreerd. Vanaf komend jaar worden scholen actief benaderd.

De coach die de vraag beantwoordt, ziet het leerjaar, leerniveau en de voornaam van de leerling. Ook weet deze met welke methode gewerkt wordt. De werkwijze is stapsgewijze uitleg. Er worden geen antwoorden weggegeven, de bedoeling is dat leerlingen het daarna zelf kunnen. Leerlingen kunnen een foto van een opgave waar ze mee vastlopen sturen in de chat. Ook kan een spraakbericht worden gebruikt, bijvoorbeeld voor talen of door dyslectische leerlingen.

In de visie van Mr. Chadd kan de leerling in controle zijn van zijn eigen leerproces door gebruik te maken van de juiste tools. De live chat is uren per dag beschikbaar. De claim is dat er binnen 10 seconden contact is en binnen enkele minuten een antwoord. Dit *on demand* karakter spreekt de leerlingen aan en zo sluit het onderwijs meer aan op de behoeften van de leerling.

Kwaliteitsborging

Coaches die antwoorden geven in de app moeten een vwo-diploma hebben en minimaal een 8 gehaald te hebben voor het vak waarop ze ingezet worden. Selectie vindt plaats met een eigen online assessment tool. Hierin wordt de kandidaat gescand op vakinhoudelijke kennis, didactische kennis, zoeksnelheid en typesnelheid.

Alle chats van coaches met leerlingen kunnen live meegekeken worden door een onderwijskundige. Die hoeven niet veel te doen, maar zijn klankbord wanneer de coach zich onzeker voelt. Ook is er een parallelle chat waarin de coach aanwijzingen kan krijgen. Zo is er altijd iemand van de organisatie beschikbaar voor de coach. De coach kan ook uit de chat worden gehaald zonder dat de gebruiker het doorheeft, en dan neemt de backup het over.

De leerlingen beoordelen achteraf het antwoord, dit is ook een vorm van kwaliteitsmonitoring.

Samenwerking met scholen

De samenwerking is 2017-2018 begonnen met Noorderpoort (mbo); hier zijn de eerste ervaringen opgedaan.

Het Noorderpoort deed tussen 2017 en 2019 een pilot rondom *blended learning*, en daar is Mr. Chadd in meegenomen. Er deden dit schooljaar ongeveer 3.000 studenten mee. Vanaf september 2019 kunnen alle 14.000 studenten de app gebruiken. De app is te gebruiken voor alle aangeboden vakken. Ze stellen de meeste vragen bij rekenen, economie en Nederlands (in mindere mate scheikunde

en biologie). Het gebruik van de app wordt door de school betaald, met middelen uit de kwaliteitsagenda.

De app wordt digitale onderwijsassistent genoemd en wordt door steeds meer docenten in de lessen gebruikt. Een docent kan in de les maar één vragensteller tegelijk bedienen, en de andere studenten kunnen dan antwoord krijgen via de app en verder werken. Ook kunnen studenten de app gebruiken bij het maken van huiswerk. De kwaliteit van de antwoorden wordt door de docenten positief ervaren.

Een kleine groep leerlingen dit goed zijn in taal en rekenen hoeft niet naar deze lessen, maar werkt zelfstandig met ondersteuning van de app aan de opdrachten. De docent houdt hun voortgang wel bij via o.a. toetsen. Voor de Inspectie van het Onderwijs telt de tijd die studenten op Mr. Chadd vragen stellen mee voor de urennorm.

Studenten kunnen met hun instellings-mailadres gratis gebruik maken van de app en geven toestemming voor het delen van geanonimiseerde gegevens met de school, voor het eerste gebruik van de app. Leraren kunnen daardoor terugkoppeling krijgen per klas van de onderwerpen waar de studenten vragen over hadden, zodat ze hierop in de volgende les kunnen terugkomen. En daarnaast voor aanpassingen in het lesprogramma voor het jaar erop. De indeling in onderwerpen wordt samen met de school bepaald.

Meerwaarde voor de school is dat de studenten het waarderen om op elk moment ondersteuning te kunnen krijgen. Het werken met een app past bij hun belevingswereld. Ook is het een voordeel dat alle antwoorden die ooit gegeven zijn beschikbaar blijven voor de student. Dit is handig bij het voorbereiden voor toetsen. De school krijgt via de terugkoppeling naar docenten inzicht in het leergedrag buiten school en waar de studenten moeite mee hebben. De hele pilot rondom blended learning en de contacten met bedrijven daarbij, wordt ervaren als stimulerend op het innovatief gedrag bij docenten.

Volgende stap is om tafel te gaan met *Itslearning*, de elektronische leeromgeving, en met Mr. Chadd om *embedded chats* te integreren in online lesmateriaal.

Gebruik app op Agora-onderwijs KWC Culemborg

Op het Koningin Wilhelminacollege is een afdeling Agora-onderwijs opgezet, met volledig gepersonaliseerd leren. Sinds dit jaar werkt de school samen met Mr. Chadd. De aanleiding is dat het onderwijs binnen de Agora-afdeling wordt begeleid door coaches. Deze zijn bezig met de processturing en hebben zelf niet de vakinhoudelijke kennis, dus als leerlingen vragen hebben tijdens hun challenges is het een zoektocht om op niveau en vakgebied een antwoord te vinden.

Samen met Mr. Chadd zijn de mogelijkheden verkend om de app hier een rol in te geven. Afgelopen schooljaar is een pilot geweest met vijftien leerlingen. Dit was een divers samengestelde groep qua leerjaren en leerniveaus. Zij kregen een abonnement en het gebruik is gemonitord. De ervaringen zijn positief, zodat het gebruik komend schooljaar wordt uitgebreid naar alle 120 leerlingen die het Agora-onderwijs volgen. De school draagt de kosten van dit abonnement. Het gebruik is niet verplicht maar er wordt wel op gestuurd door de coaches als leerlingen er weinig gebruik van maken. Het hoort bij Agora-onderwijs dat leerlingen zelf verantwoordelijk zijn om te leren en zorgen op tijd klaar te zijn voor het examen.

Door de app worden leerlingen direct verder geholpen met hun vraag. Zonder de app zouden de vragen gebundeld moeten worden en zou er in school naar docenten gezocht moeten worden die een antwoord kunnen geven. De app is goedkoper en efficiënter. Leerlingen kunnen direct verder en ook buiten schooltijden kunnen ze antwoord krijgen op hun vragen.

Er is gemonitord of de antwoorden snel genoeg kwamen. In de proeffase kreeg de afdelingsleider eenmaal per week een verslag, met daarin het aantal en de kwaliteit van de vragen, de responstijd en dergelijken. Dit gaf vertrouwen. Vanaf volgend jaar is een rapportage per maand genoeg.

Leerlingen in de pilot hadden goede ervaringen met de app. Een aantal was er erg mee geholpen en bij een aantal moest de coach hen herinneren aan het toepassen in hun leerproces. De leerlingen kunnen de app voor alle vakinhoudelijke vragen inzetten, alleen de ondersteuning bij Latijn en Grieks is nog in ontwikkeling.

Op deze manier kan er volgens de school efficiënter onderwijs gegeven worden dan tot nu toe. Via de studenten die vragen beantwoorden in de app kunnen leerlingen sneller antwoord krijgen dan dat docenten dit kunnen organiseren. Het Agora-onderwijs is ook gericht op efficiënter en meer op maat en gepersonaliseerd aanbieden van onderwijs aan individuele leerlingen, dus daar past de app prima in.

Pilot primair onderwijs op de Boerhaave school

Via het project 'Adoptidee' dat onderwijs en bedrijfsleven samenbrengt is de Boerhaaveschool in aanraking gekomen met Mr. Chadd. Een groep 7/8 van de school heeft twee maanden met de app Mr. Chadd gewerkt op iPads. Er wordt weinig klassikale instructie gegeven op deze montessorischool; de leerkracht maakt een ronde en de leerlingen moeten daardoor soms even wachten om verder geholpen te worden. Kinderen konden hun vragen aan de app stellen op het moment dat ze even moesten wachten op de leerkracht. Dit kon bij alle vakken zijn, taal, rekenen, aardrijkskunde en geschiedenis. Mr. Chadd deed een evaluatie op de kwaliteit van de antwoorden, en of de leerlingen wel worden uitgedaagd om zelf het antwoord te zoeken.

Voor de school was het doel van de samenwerking kennismaking met het bedrijfsleven en ook lag er een vraag of de leerlingen thuis wel de juiste begeleiding kregen die je mag verwachten. Een meerwaarde van de app is volgens de leerkracht dat kinderen sneller verder konden, omdat ze het soms lastig vinden om met uitgestelde aandacht om te gaan. Voor korte vragen was dit handig. Wat de kinderen aangaven te missen is het persoonlijke contact. Ze hadden liever dat de leerkracht haar ronde liep en uitleg gaf.

Thuis hebben de kinderen de app niet gebruikt. Daar bleek toch vaak uitleg van een oudere broer of zus of van de ouders beschikbaar te zijn. Ook hier was het persoonlijke contact voor de leerlingen belangrijker dan snel antwoord krijgen op de vraag.

Vragen formuleren ging de meeste kinderen goed af en er konden ook foto's worden opgestuurd. Toch is de app misschien niet voor alle leerlingen geschikt volgens de leerkracht, want voor hen die moeite hebben met begrijpend lezen is het lastig om schriftelijke uitleg te snappen.

Schaalvergroting

De coaches zijn enthousiast om dit werk te doen, er is een organische groei, zelfs zonder promotie komen er een aantal coaches per dag bij.

Een aantal onderwerpen waarover vragen komen verandert nauwelijks, daar kan geautomatiseerd worden in het beantwoorden van vragen. Er wordt een AI-model in het systeem geïntegreerd, een algoritme dat op basis van gebruikte woorden suggesties geeft aan de coach. Er is inmiddels een database van 200 duizend vragen waarin een mogelijke match wordt gezocht. De database groeit met 500-2.000 vragen per dag. De antwoorden worden interactief gesegmenteerd aangeboden aan de coach. Het systeem zal nooit een volledige bot worden. Dit omdat het niet om pure kennisoverdracht gaat maar ook ondersteuning bij onzekerheid en bevestiging zoeken.

Een abonnement kost 26 euro per maand. Dit vindt de aanbieder zelf nog vrij duur. Het idee om via scholen te gaan aanbieden, is onder meer omdat er dan niemand uitgesloten wordt. Naarmate de database aan vragen en antwoorden groeit, kan meer geautomatiseerd worden en kunnen de kosten tot bijvoorbeeld 6 euro per maand dalen, ook voor individuele gebruikers. Naar eigen zeggen werkt Mr. Chadd zo aan democratisering van het aanvullend onderwijs.

App vergeleken met reguliere huiswerkbegeleiding en bijles

Huiswerkbegeleiding wordt volgens de aanbieder vaak ingezet als de prestaties of motivatie teruglopen. Als leerlingen vanaf dag 1 altijd vragen kunnen stellen, lopen ze minder vast bij het huiswerk en zal wellicht minder achterstand en motivatieverlies worden opgebouwd. Behoud van motivatie om het huiswerk te maken, helpt zo naar verwachting om de prestaties hoog te houden. Mr. Chadd is voor een aantal gebruikers van bijles vervangend gebleken daarvoor.

Examentraining is geen onderwerp waar Mr. Chadd zich op richt. Er kunnen uiteraard vragen gesteld worden, maar er is geen actieve marketing in de examenklassen. In grote steden biedt Mr. Chadd de mogelijkheid bijles in te huren aanvullend op de app.

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 . 1018 WB Amsterdam . T (+31) 20 525 16 30 . F (+31) 20 525 16 86 . www.seo.nl